

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

**ULUSLARARASI ÖRGÜTLER HUKUKU AÇISINDAN
AFRİKA BİRLİĞİ VE KİTADAKİ ETKİNLİĞİ**

Ahmadou DIAKITE

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER HUKUKU AÇISINDAN AFRİKA BİRLİĞİ VE
KITADAKİ ETKİNLİĞİ

Ahmadou DIAKITE

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Ahmadou DIAKITE tarafından hazırlanan ‘‘Uluslararası Örgütler Hukuku Açısından Afrika Birliği ve Kıtadaki Etkinliği’’ başlıklı bu çalışma, 01.04.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır Bumin ÖZARSLAN (Danışman)

Doç. Dr. Ali İbrahim AKKUTAY (Üye)

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

O Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.⁽¹⁾

O Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren..... ay ertelenmiştir.⁽²⁾

O Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.⁽³⁾

...../...../2022

Ahmadou DIAKITE

¹ "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir.* Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ahmadou DIAKITE

ÖZET

DIAKITE Ahmadou. *Uluslararası Örgütler Hukuku Açısından Afrika Birliği ve Kıtadaki Etkinliği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

19. yüzyılda, Avrupa kıtasında siyahlar arasında Pan-Afrikanizm çağrısı yükselmiş ve çoğu Afrika ülkesinin bağımsızlığından sonra bu çağrı, Avrupa'dan Afrika'nın içlerine kaymıştır. Afrikalı liderler bu amaca çeşitli yollarla ulaşmaya çalışmışlar ve bu girişimler Casablanca Bloku, Brazzaville Bloku ve Monrovia Grubunun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. 1963 yılında kıtanın insanlarını bir araya getirerek ortak çıkarlara yönlendirmek, Afrika kıtasının bağımsızlığını sağlamak, salgın hastalıkların ve iç savaşların ortadan kaldırılmasını gerçekleştirmek için Afrika Birliği Örgütü kurulmuştur. Ancak Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişimler, örgütü çağa ayak uyduran, kıtanın uluslararası toplumdaki konumunu ve ağırlığını koruyan bir şekle dönüştürmeye zorlamıştır.

2001 yılında, Afrika Birliği Örgütü'nün yerini almak üzere Afrika Birliği kurulmuştur. Bu çalışmada Afrika Birliği'nin ortaya çıkış süreci, uluslararası örgütler içindeki yeri, organları, üyelik yapısı ve kıtanın sorunları karşısındaki etkinliği ele alınmıştır. Afrika Birliği, uluslararası hukukun önemli bir alt alanı olan uluslararası örgütler hukuku çerçevesinde çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Ayrıca Afrika Birliği'nin temel belgelerinde yapılan düzenlemeler doğrultusunda, örgütün uygulamadaki durumu da değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Afrika Birliği, Afrika Birliği Örgütü, Uluslararası Örgüt, Kıta Örgütü, Afrika'nın Sorunları, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

DIAKITE Ahmadou. *African Union in terms of International Institutional Law and its Efficiency in the Continent*, Master's Thesis, Ankara, 2022.

In the 19th century, the call for Pan-Africanism rose among blacks in the European continent and after the independence of most African countries, this call shifted from Europe to the interior of Africa. African leaders have tried to achieve this goal in various ways and these attempts have resulted in the establishment of the Casablanca Bloc, the Brazzaville Bloc and the Monrovia Group. In 1963, the Organization of African Unity was established to bring the people of the continent together and direct them towards common interests, to ensure the independence of the African continent and to eliminate epidemics and civil wars. However, the changes in international relations after the Cold War forced the organization to transform into a form that keeps up with the times and preserves the continent's position and weight in the international community.

In 2001, the African Union was established to replace the Organization of African Unity. In this study, the emergence of the African Union, its place in international organizations, its organs, membership structure and its effectiveness against the problems of the continent have been discussed. The African Union has been examined in various aspects within the framework of international organizations law, which is an important sub-area of international law. In addition, in line with the arrangements made in the basic documents of the African Union, the situation of the organization in practice has also been evaluated.

Keywords: Africa, African Union, Organization of African Unity, International Organization, Continental Organization, Problems of Africa, International Law

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	خطأ! الإشارة المرجعية غير معروفة.....
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: BİR ULUSLARARASI ÖRGÜT OLARAK AFRİKA BİRLİĞİ.....	3
1.1. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ.....	3
1.1.1. Afrika Kıtasında Örgütlenme Fikrinin Ortaya Çıkışı.....	3
1.1.2. Afrika Birliği Örgütü'nün Kurulması	11
1.1.2.1. Dışişleri Bakanları Konferansı.....	12
1.1.2.2. Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı	14
1.2.3. Afrika Birliğinin Kuruluşu	18
1.2. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN SINIFLANDIRILMASI	22
1.2.1. Coğrafi Açıdan Afrika Birliği.....	23
1.2.2. Amaçları ve Faaliyetleri Açısından Afrika Birliği	25
1.2.3. Yetki Açısından Afrika Birliği	28
1.3. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN HUKUKİ KİŞİLİĞİ.....	31
2. BÖLÜM: AFRİKA BİRLİĞİ'NDE ÜYELİK VE ORGANİK YAPI.....	38
2.1. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN ÜYELİK YAPISI	38
2.1.1. Kurucu Üyelik	39
2.1.2. Katılım Yoluyla Üyelik (Sonradan Üyelik).....	41

2.1.3. Ortak Üyelik ve Gözlemcilik.....	43
2.1.4. Üyeliğin Sona Ermesi	46
2.1.4.1. Uluslararası Örgütün Feshi	46
2.1.4.2. Örgüt Üyeliğinin Sona Ermesi.....	47
2.1.4.2.1. Çekilme	47
2.1.4.2.2. İhraç.....	49
2.1.4.2.3. Kurucu Antlaşmada Değişikliğin Onaylanmaması.....	50
2.1.4.2.4. Devlet Vasfının Kaybedilmesi	52
2.1.4.3. Üyeliğin Askıya Alınması.....	53
2.2. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN ORGANLARI.....	55
2.2.1. Ana ve Yardımcı Organlar.....	56
2.2.1.1 Ana Organlar.....	56
2.2.1.1.1. Birlik Asamblesi.....	58
2.2.1.1.2. Yürütme Konseyi	60
2.2.1.1.3. Pan-Afrika Parlamentosu	62
2.2.1.1.4. Adalet Divanı	65
2.2.1.1.5. Komisyon	66
2.2.1.1.6. Daimi Temsilciler Komitesi	68
2.2.1.1.7. Uzman Teknik Komiteler.....	71
2.2.1.1.8. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey	72
2.2.1.1.9. Finansal Kurumlar.....	74
2.2.1.1.9.1. Afrika Para Fonu	75
2.2.1.1.9.2. Afrika Merkez Bankası.....	75
2.2.1.1.9.3. Afrika Yatırım Bankası	76
2.2.1.1.10. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi	76
2.2.1.2. Afrika Birliği'nin Yardımcı Organları	79

2.2.2. Üyelerin Temsil Derecesi Bakımından Organlar	80
2.2.3. Görev ve Yetkilerine Göre Organlar	81
2.2.4. Üyelerinin Statüsü Bakımından Organlar.....	81
2.2.4.1. Hükümet Temsilcilerinden Oluşan Organlar	82
2.2.4.2. Uluslararası Örgüt Görevlilerinden Oluşan Organlar	82
2.2.4.3. Siyasi ve Sosyal Olarak Nitelikli Üyelerden Oluşan Organlar.....	83
3. BÖLÜM: AFRIKA BİRLİĞİ'NİN AFRIKA KITASININ SORUNLARI KARŞISINDAKİ ETKİNLİĞİ	85
3.1. AFRIKA BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU SİYASİ SORUNLAR	85
3.1.1. Afrika Devletleri Arasındaki Siyasi Krizler	86
3.1.2. Demokrasiyi Etkinleştirme Sorunu.....	88
3.1.3. Askeri Darbeler.....	89
3.1.4. Afrika Devletlerinde Yürütme Gücünün Hegemonyası	90
3.1.5. Afrika Birliği'nin Siyasi Sorunlar Karşısındaki Konumu.....	92
3.1.5.1. Kurucu Antlaşma	92
3.1.5.1.1. Afrika Birliği Düzeyinde Yaptırımlar	93
3.1.5.2. Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)	95
3.1.5.3. Demokrasi, Seçimler ve İyi Yönetişim Şartı	95
3.2. AFRIKA BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU EKONOMİK SORUNLAR	96
3.2.1. Afrika Ekonomisine Genel Bakış	96
3.2.2. Afrika Birliği'nin Ekonomik Sorunlar Karşısındaki Konumu.....	97
3.2.2.1. Kurucu Antlaşma	98
3.2.2.2. Afrika Bölgesel Ekonomik Grupları.....	99
3.2.2.3. Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)	102
3.2.2.4. Afrika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması	104

3.3. AFRIKA BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU GÜVENLİK SORUNLARI	105
3.3.1. Etnik ve Ayrılcıkçı Çatışmalar	106
3.3.2. Terör Sorunu	109
3.3.3. Afrika Birliği'nin Güvenlik Sorunlarına Yönelik Çabaları.....	111
3.3.3.1. Hukuki ve Kurumsal Çabalar.....	111
3.3.3.2. Afrika Birliği'nde Barış ve Güvenliği Koruma Mekanizması	113
3.3.3.2.1. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi	113
3.3.3.2.2. Afrika Acil Müdahale Kuvveti.....	117
3.3.3.2.3. Bilgeler Heyeti	119
3.3.3.2.4. Erken Uyarı Sistemi	120
3.3.3.2.5. Barış Fonu	121
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	125
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	139
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU	140

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AfB	: Afrika Birliği
AfBÖ	: Afrika Birliği Örgütü
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
ECOSOCC	: Economic, Social & Cultural Council (AfB Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konseyi)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MC	: Milletler Cemiyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NEPAD	: New Partnership for Africa's Development (Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık)
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organization of the Petroleum Exporting Countries)
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşlar

GİRİŞ

Afrika kıtası, stratejik konumu nedeniyle uluslararası düzeyde büyük ilgi gören bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Kıtadaki yüksek genç nüfus yoğunluğu ve doğal kaynakların zenginliği, 15. yüzyıldan itibaren Avrupalı sömürgecilerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklar ile insan kaynakları, Avrupa'daki fabrikalar ve Amerika kıtasındaki tarım alanları için büyük bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan kanlı savaşlardan sonra Avrupalıların eline geçen Afrika, zenginliği yağmalanmış ve halkları köleleştirilmiş bir bölge haline gelmiştir. Bu durum, Afrika kıtasının yoksullaşmasına yol açtığı gibi nitelikli insan kaynaklarının Avrupa ve Amerika kıtasına göç etmesine neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Afrika halkları, içinde buldukları acıyı hissetmişler; kıtanın acımasız sömürgecilerden kurtulması ve bağımsızlığı için mücadeleye başlamışlardır. 1960'a gelindiğinde, Afrika devletlerinin çoğu sömürgecilikten bağımsız hale gelmiştir. Eş zamanlı olarak, Siyahların dünyayı dolaşmaları ve Avrupa kıtasındaki kendi halklarıyla temasları sayesinde, Afrikalıların birliğini ve çıkarlarının savunulmasını talep eden "Pan-Afrikanizm" fikri, özellikle Avrupa'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Afrika kıtasındaki bağımsızlık dönemiyle birlikte, Pan-Afrikanizm fikri Afrika'nın içlerine yönelmeye başlamış ve sonunda 1963'te Afrika Birliği Örgütü ve 2001'de de Afrika Birliği'nin kuruluşu gerçekleşmiştir.

Sömürgecilik yaklaşımı dışında da Afrika kıtasının uluslararası toplum için önem taşıdığı görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde Afrika kıtası hem Doğu hem de Batı Dünyası'nın ilgisini çekmiştir. Soğuk Savaş sonrasına bakıldığında da büyük güçlerin ve gelişmiş devletlerin günümüzde izlediği politikalar dikkate alındığında Afrika, önemini koruyan ve hatta arttıran bir coğrafya niteliği taşımaktadır. Nitekim Afrika-Fransız Zirvesi, Afrika-Türk Ortaklığı, Afrika-Rus Zirvesi, Afrika-Suudi Arabistan Zirvesi, Afrika-Hindistan Zirvesi, Afrika-Japon Zirvesi ve Afrika-ABD Zirvesi gibi konferanslar ve zirve toplantıları, bahsi geçen değerin yakın zamandaki yansımalarını göstermektedir. Bu bağlamda, Afrika kıtasında yer alan devletlerin birlikte hareket etme kapasitesinin daha da artmasıyla birlikte genel olarak Afrika'nın ve kıta devletlerinin

önemini arttıran bir sonuç doğacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kıtanın en önemli girişimi olan Afrika Birliği de gerek Afrika kıtası içinde gerekse uluslararası toplumda daha büyük ilgi görmeye başlayacaktır.

Afrika Birliği Örgütü, Afrikalıları birleştirmeye ve Afrika kıtasına fayda sağlayacak koşullar ve fırsatlar yaratmaya çalışmıştır. Nispeten iyi sonuçlar da elde etmiştir ancak sömürgecilerin Afrika'dan çıkmasından sonra kıtanın içinde bulunduğu durum, örgütün istenilen hedefe ulaşmasını sağlayamamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme çağının ortaya çıkmasıyla birlikte, Afrika Birliği Örgütü'nü Afrika Birliği'ne dönüştürme fikri gündeme gelmiştir. Yeni bir birliğin istenen atılımı yapabileceği ve kıtanın vizyonunu uluslararası toplumda temsil edebileceği umudu, en önemli saik olarak öne çıkmıştır.

Afrika Birliği, Birleşmiş Milletlere üye devletlerin dörtte birinden fazlasının üyesi olduğu en önemli bölgesel uluslararası örgütlerden biridir. Kuşkusuz bu birliğin kuruluşu, organik yapısı ve işleyişi, uluslararası hukuk alanındaki araştırmacıların ilgisini uyandırmaktadır. Bu bağlamda Afrika Birliği, uluslararası örgütler hukuku çerçevesinde incelenecektir. İlk bölümde, öncelikle Afrika Birliği'ni ortaya çıkaran süreç ele alınacaktır. İlk bölümde ayrıca, örgütün hukuk kişiliği incelenecek ve uluslararası örgütler içindeki sınıflandırılması üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise Afrika Birliği'nde üyelik ve organik yapı konuları mercek altına alınacaktır. Böylece ilk iki bölümde, bir uluslararası örgüt olarak Afrika Birliği, çok yönlü bir değerlendirmeye tabi tutularak Afrika Birliği'nin uluslararası toplum içindeki yeri ve niteliği belirlenecektir. Son bölümde ise genel çerçevesi ve niteliği belirlenen Afrika Birliği'nin, kıtanın sorunları karşısındaki etkinliği konu edilecektir. Bir başka deyişle Afrika Birliği'nin kurucu antlaşmasında ve kabul ettiği belgelerde belirtilen hususların uygulamaya yansımaları incelenecektir.

1. BÖLÜM: BİR ULUSLARARASI ÖRGÜT OLARAK AFRİKA BİRLİĞİ

Afrika Birliği, en önemli bölgesel uluslararası örgütlerden biridir. Bu birlik, mevcut durumuna gelmeden önce birkaç aşamadan geçmiştir. Bu birliği incelemeye başlamadan önce bazı önemli bilgilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı da bu bölümde uluslararası bir örgüt olarak Afrika Birliği'nin kuruluş süreci, uluslararası örgütler içindeki yeri ve hukuki kişiliği üzerinde durulacaktır.

1.1. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ

1.1.1. Afrika Kıtasında Örgütlenme Fikrinin Ortaya Çıkışı

Milattan sonra 15. yüzyılın başında Avrupalı gezginler, hem Avrupa'nın endüstriyel düzeyinin gelişmesinde gerekli görülen doğal kaynakları elde etmek ve hem de fabrikalarda ve tarım alanlarında insan gücü ihtiyacını karşılamak için Afrika'ya doğru ilerlemeye başladılar. Bu dönem, Afrika kıtasında istilasının başladığı dönemdir. Afrika'nın Batı sömürgeciliğine karşı mücadelesi, Avrupa'nın Afrika Devletleri üzerinde taleplerde bulunduğu 19. yüzyılın sonuna kadar başlamamıştır. Ancak bu yoğun süreçte, Avrupalı işgalcileri Afrika topraklarından kovmak ve bu toprakları asıl sahiplerine geri vermek için birlik çağrısı yapan seslerin yükselmesi de gayet doğaldır.¹

Avrupa sömürgeciliği, Avrupa kıtasında geleneksel uluslararası hukukun ortaya çıkmasıyla üretilen felsefi köklere dayanmaktadır. Bu felsefi köklere dayalı olarak ortaya konulan yasalar da Avrupa devletlerinin Avrupa dışındaki devletleri ve özellikle de Afrika devletlerini sömürgeleştirmesine izin vermiştir. Bu felsefedeki temel düşünce, "beyaz adamın mesajı" düşüncesine ve başkaca yanlış anlamlandırmalara dayanmaktadır. İçerik olarak bu mesaj, Avrupalı insanın Avrupa dışı dünyaya, özellikle Afrika kıtası ve bunun yanında da Asya ve Latin Amerika'ya karşı ahlaki bir görevi olduğunu ileri sürmektedir. Bu ahlaki görev, Avrupa medeniyetinin bu bölgelere

¹ EL-ŞÜKRİ, Ali Yusuf., **el-Münazzimatü't-düveliyeye**, 1. Baskı, Daru Safa Li'n-Neşri ve't-Tevzi, Amman, 2011, s. 311.

nakledilmesi ve oralardaki geri kalmışlığın sebeplerinin ortadan kaldırılmasıdır. Aslında Avrupalı liderler tarafından ortaya atılan bu düşünceler, sömürgecilik adına işlenen suçlara ahlaki bir meşruiyet kazandırmak için öne sürülen düşüncelerdir.²

19. yüzyılın sonlarına doğru Afrika Birliği'nin kurulması fikrinin ortaya çıkmasında sömürge çatışmaları, kıtada sosyal adaletsizliğin zirveye ulaşması, kıtada sömürülen halklarla birlikte Avrupa ve Amerika'ya transfer edilen milyonlarca kölenin yeterli haklara sahip olmamaları ve düşük maaşlarla çalışmaları önemli rol oynamıştır. Bu sebepler, kıtada mevcut koşulların değişmesi ve Afrika'ya dönüş çağrılarında bulunma gibi gelişmelere neden olmuştur.³

Afrika Birliği Hareketi, Temmuz 1900'de Londra'da Afrika Birliği Meclisi'nin başlattığı konferanslarla başlamıştır. Pan-Afrikanizm fikir ve kavramının, Amerika ve Avrupa'da bulunan Afrikalı önderler öncülüğünde ortaya çıktığı ve geliştiği söylenebilir. Aslında bu konferanslar ırk ayrımcılığının tezahürlerine ve beyaz olmayanlara karşı yapılan zulümlere karşı bir toparlanmadır. Bu da beyazlara karşı siyahîlerin toparlanması anlamına gelmektedir. Afrika kıtası dışında kalan köleler ve siyahîler arasında ırk ayrımcılığını reddeden ve temel haklar talep eden fikirler, bu gelişmeler ışığında yayılmıştır⁴.

Pan-Afrikanizm hareketiyle ilgilenen yazarların bu kavramı tanımlamakta zorlandıkları görülmektedir.⁵ Pan-Afrikanizm kavramı, destekçilerinin algılarının çokluğu nedeniyle çeşitlilik göstermiştir. Afrika kıtasının dışında bulunan siyahlar da dahil olmak üzere tüm Afrikalıları önemseyen siyasi ve kültürel bir olgu olduğu söylenebilir. Afrikalıların Afrika dünyasına ait olma duygusunu geliştirerek Afrika'yı yenilemeyi ve birleştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Afrika geçmişini yüceltmekte ve Afrika değerlerini

² EBUL ATA, Riyaz Salih., **el-Münazzimatü't-düveliyye**, 1. Baskı, İsrâ' Li'n-Neşri ve't-Tevzi, Amman, 2009, s. 434.

³ EL HÜSEYİNİ, Mohammed., **Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyetü-min nahiyatenu-n-nazariyye ve't-tatbikiyye**, Dari'n-nahdatü'l-arabiyye, Kahire, 1976, s. 20; El-Salihi Abdurrahman Ismail, **el-İttihad el-ifriki ke münazeme iklimiyye ... beyna'l amali ve 'l-intibah**, Merkez Abhas Afrika'ya, 1. Baskı, Ekim 2001, s. 162.

⁴ EL-BARASÎ, Ömer H., "et't-tatavur el't-târîhî li-Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyye ilâ el-ithâdi'l-ifriki", **macalatü karyunus el-ilmiiyye**, S. 3.4.2010, s. 7.

⁵ EL-EMİN, Hamdani M., "et-tatavur et-tarihii lil camiati el ifrikiyye (1900-1945)", **macelet tarih el ulum**, S. 7, Mart 2017, s. 9.

önemsemektedir.⁶ Bunlara ek olarak, siyahlar hakkında Avrupa ve Amerika literatüründe yer alan yanlış bilgilerle de yüzleşmeye çalışmaktadır.⁷ Bir başka açıdan bakıldığında bu hareket, bir kurtuluş ideolojisi olarak, beyaz ırkın diğer ırklardan üstün olmadığı, tüm insanların ve ırkların eşit haklara sahip olması gerektiği ilkesine dayanmaktadır.⁸ Bütün bunlardan bağımsız olarak Pan-Afrikanizm Hareketi, Afrika kıtasındaki değişimler ve olaylar doğrultusunda sürekli canlılığı ile tanınmaktadır. Ayrıca Pan-Afrikanizm Hareketi'nin çıkışı ve ideolojisi, ortaya çıktığı 20. yüzyılın başlarından bugüne kadar Afrika halkı için bir ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı itibarıyla Karayip kökenli bir Amerikalı olan Dr. William Dubois⁹, siyahîlerin ırk ayrımcılığında kurtulmalarında sözcü olarak bilinmektedir. Dubois'in yaptığı Afrikaların birleşmesi çağrısı, çoğu Afrikalı ve Amerikalı tanınmış kişiler tarafından destek görmüştür. 1900'de düzenlenen Londra Konferansı, Pan-Afrikanizm'in düşüncesinin kurucu konferansı olarak değerlendirilmektedir¹⁰. Özellikle Afrika Meclisi düşüncesi, dünyadaki siyahların ırkçılığa karşı durmaya ve onların diğer ırklarla eşit muamele hakkına sahip olma temeline dayanmaktadır¹¹.

Birinci Dünya Savaşı patlak verir vermez Afrika kıtası Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, Belçika ve Portekiz arasında bölüşülmüştür. Daha sonra da Cezayir, Tunus, Senegal, Gine, Fildişi Sahili, Dahomey (Benin), Moritanya, Fransız Sudanı (Mali), Nijer, Gabon, Yukarı Volta (Burkina Faso), Kongo, Ubangi Chari (Orta Afrika Cumhuriyeti), Çad, Madagaskar Adası ve Fransız Somali Land, Fransa'nın kontrolü altına girmiştir. Zanzibar ve Pemba Adası, Kenya, Uganda, Tanganika, Güney ve Kuzey

⁶ POE, Daryl Z., **Kwame Nkrumah contribution to Pan-Africanism**, 1. basım, Routledge, New York, 2003, s. 53.

⁷ EL-EMİN, 2017, s. 9.

⁸ GEİSS, Imanuel, **Panafrican movement a history Panafricanism in American, Europe and Africa**, Holmes & Meier Pub, New York, 1974, s. 96.

⁹ Dubois, Berlin ve Harvard Üniversitesi'nde okuyan ve birçok bilimsel derece ele etmiş Amerikalı bir zenci liderdir. Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Edebiyat Enstitüsü'nde burs alan ilk zencidir. Yüksek kültürünün, Pan-Africanizm hareketini ilerletme üzerinde büyük etkisi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için, bkz: W. E. B. Du Bois, **Les Ames du peuple noir**, (çev. M. Bessone), La Découverte Poche, Paris, 2007, ss. 271-279.

¹⁰ ŞARAVÎ, Hulmi, **ifrikaya fi-nihayet'l-karn**, Arap Araştırma Merkezi, daru'l-âmin, Kahire, 2001, s. 13-15.

¹¹ CAUHARÎ, Ahmed S., **kararat- Munazamatü 'l-vihdatü 'l-ifrikiyetü'l-n-nazariyye ve t-tatbikiye ve dauruha- fi- hallı müşkilati'l-kâra**, Münşeatü'l-mârif, İskenderiye, 1987, s. 17; EL-ŞÜKRÎ, 2011, s. 313.

Rodesya, Zambiya ve Zimbabwe, Basutoland, Swaziland, Nijerya, Gana, Sierra Leone, Güney Afrika Birliği, Mısır ve Sudan ise Afrika kıtasında İngiltere'nin payına düşen bölgelerdir. İtalya bir yandan Libya, Eritre ve Somali'yi işgal ederken diğer yandan da Almanya Güney Batı Afrika (Namibya), Doğu Afrika, (Ruanda ve Burundi) Kamerun ve Togo'yu işgal etmiştir. Belçika ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile yetinmiştir. Kongo, Yeşil Burun Adaları, Portekiz Ginesi, Angola, Mozambik, Prens Adaları, Saint Tolly, Brinsist gibi bölgeler ise Portekiz sömürgesine boyun eğmiştir¹². Bu bölünmeler Birinci Dünya Savaşından sonra tersyüz olmuş ve Almanya, sömürgelerini tamamen yitirirken diğer sömürgeler de bir sömürgeciden diğerine geçmiştir.¹³

Afrika Birliği çalışmalarını yürütmek ve kıta halkları arasında dayanışmayı sağlamak için Afrika kıtası dışında birçok konferans düzenlenmiştir. Bunlar içinde en önemlileri, 1919 Paris, 1921 Londra ve Brüksel, 1923 Londra ve Lizbon, 1927 New York ve 1945 Manchester Konferansları olmuştur. Özellikle Manchester Konferansı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Afrika Birliği'nin ortaya çıkmasının başlangıcı olmuştur. Bu konferansta, Afrikalıların ırk ayrımcılığına ve sömürgeciliğe karşı oldukları, aynı zamanda Afrika'nın yararı için bir araya gelme fikirlerinin de oldukça güçlü olduğu görülmüştür¹⁴.

Bahsi geçen konferanslardan bazıları, daha liberal Amerikan Siyahileri akımı ile Fransa bağlantılı olanlar arasındaki iç çekişmelerin yanı sıra üyeler arasındaki komünizm suçlamalarından etkilenmiştir. Bu nedenlerle konferanslar, bir başkentten diğerine taşınmıştır.¹⁵ Dubois bu konferanslarda, Afrika'nın geleceğinin iki ya da üç büyük devlet arasında, beyazlar ve siyahlar arasındaki eşitliğe dayalı olarak bölünmesi ya da bölünme başarısız olursa hedefe ulaşmak için geniş kapsamlı bir devlet kurulması gibi iki alternatiften birine bağlı olacağına dair bir vizyon ortaya koymuştur.¹⁶ 1945'teki

¹² EBU İYANE, Fethi Muhammed., **Çoğrafiyya Ifrikiyya, kuzey Sahra üzerindeki devletler üzerinde uygulanan yerel bir çalışma**, Daru Nahzati'l-Arabiyye, Beyrut, 1983, s. 51-66.

¹³ METZGER, Chantal., **L'empire Colonial Allemand. Brève Histoire – Longue Mémoire**, Outre-Mers, 2017, ss. 269; 291-292.

¹⁴ ABDURAZAK, Adıl., **ifrikaya fi itâr Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyetü ve el-ithâdi'l-ifrikî, el-heyatü'l-mısıriyyetü'l-âmatü lil-kutup**, Kahire, 2007, s.13; WALLERSTEIN, Imannual, **Africa: The Politics of Independence**, Vintage Books, New York, 1969, ss. 104-105.

¹⁵ EL HÜSEYNI, 1976, s. 25.

¹⁶ EL-BEŞİR Ali A., **el vihda el ifrikiyye fi'l karn el işrin**, merkez ed-diraset el devliyye ve kitap el ekder, 1. Basım, Bingazi, 2004, s. 23.

Manchester Konferansı'nda, Afrika kıtasından katılımcı sayısında artış, Amerika Birleşik Devletleri ve Karayipler'deki siyahilerden katılımcı sayısında azalış dikkat çekmiştir.¹⁷ Bu dönem, hareketin destekçileri ile Afrika kıtasındaki ilgi arasında bir kavşak, bağımsızlık mücadelesinin pekiştirilmesinde ve Afrika birliğinin sağlanmasında önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir. 1945'teki konferanstan bu yana, Afrika hareketinin parçalanması ve Sahraaltı Afrika ile (Siyah Afrika) sınırlandırılması için bazı fikirler ortaya çıkmaya başlamış ancak Nkrumah, hareketin kapsayıcı olması ve Sahra'nın kuzeyindeki Afrika Arap ülkelerinin de dahil edilmesi çağrısında bulunmuştur. Zira Nkrumah, "Kahire'den Cape'e" Birleşik Afrika devletlerinden oluşan bir hükümet kurmayı hayal etmiştir.¹⁸

Birçok Afrika devletinin bağımsızlığını kazanmasının ardından Afrika konferansları, hükümetler arası seviyede düzenlenmeye başlanmıştır¹⁹. Ayrıca bağımsızlıklarını kazanan Afrika devletlerinin zirvesini gerçekleştirmeye yönelik ilk resmi girişim 1958 yılında Akra Konferansı olmuştur. Konferanslara Mısır, Etiyopya, Sudan, Libya, Fas, Tunus, Gana ve Liberya gibi devletler katılmıştır. Konferans bildirisi, Afrika devletlerinin uluslararası ilkelere bağlılığını vurgulamış ve tüm Afrika devletlerinin bağımsızlığına duydukları ilgiyi de belirtmiştir. Konferans, bu modern Afrika devletlerinin geleceği üzerinde olumlu etkisi olan bir bildiri yayınlamıştır.²⁰

Akra Konferansı'nda üye devletlerin dış politikasını birleştirme ve koordine etme kararı alınmıştır. Bu önemli gelişmeyi, 1960 yılında gerçekleştirilen Addis Ababa'da düzenlenen İkinci Afrika Konferansı izlemiştir. Bu konferansa Afrika kıtasının her yerinden kurtuluş hareketleri temsilcileri katılmış, önceki konferansın politikası onaylanmıştır. Ayrıca Afrika Birliği'nin oluşması yönünde bazı eğilimler ortaya çıkmış ve üç grupta toplamıştır.²¹ Bunlardan ilki, Kazablanka Grubudur. Bu blok, 3-7 Ocak 1961'de yapılan Kazablanka konferansı kararına dayanılarak oluşturulmuş ve bu bloğa Gine, Gana, Mali, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Fas, Libya, Cezayir (geçici hükümeti ile)

¹⁷ EL-BARASI, 2010, s. 9.

¹⁸ Bkz. ŞEVİ, Sangavil, **el itihad el ifriki bedil limünazamet el vehdet el ifrikiyye tatavuret veehdef**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kuantina, câmiat mantori kimi'l-hukuk, 2012, s. 104.

¹⁹ EL HÜSEYNİ, 1976, s. 20.

²⁰ ABDURAZAK, 2007, s. 14.

²¹ http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Monzmat3/Wehda-afri/sec02.doc_cvt.htm, (Erişim Tarihi: 12/11/2018).

dâhil olmuştur. Kazablanka antlaşması Ocak 1961 yılında yayınlanmıştır. Bu bloğun aldığı kararların amacı, Afrika'nın bağımsızlığını kazanmasını sağlamak ve Afrika devletleri arasında koordinasyon ve işbirliği kurmaktır. Anlaşma, bu hedeflere ulaşmak için bir organizasyon yapısına işaret etmiştir.²²

Afrika devletlerinin temsilcilerinden oluşan Kazablanka Antlaşmasına uygun olarak bir Afrika danışma heyeti kurulmuş ancak bir uyum sağlanamamıştır. Aynı şekilde devlet başkanları veya temsilcileri, ekonomik ve kültürel komiteler, Afrika Ortak Yüksek Komutanlığı ve Mali Cumhuriyeti başkenti Bamako kentinde bulunan İrtibat Bürosu'ndan oluşan Afrika Siyasi Komite arasında da işbirliği yapılamamıştır.²³

Kazablanka Bloku, hedeflerine ulaşamamasına rağmen, daha sonra Addis Ababa'da kurulacak olan Afrika Birliği Örgütü'nün oluşmasına katkıda bulunmuş ve etkili bir deneyim olmuştur. Kazablanka deneyimi, Arap ve Arap olmayan Afrika'yı bir araya getirmeye katkıda bulunan ilk kuruluştur. Aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda Afrikalı yetkililerin bir araya gelmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca üye devletlerin sorunlarının belirlenmesine ve bunların çözümünde işbirliği olanaklarının belirlenmesine katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan Kazablanka Grubu'nun Afrika kıtasında Afrika Birliği Örgütü tarafından benimsenen ilkeler üzerinde net bir etkisi olan, yeni ilkeler getirdiği de görülmektedir. Bağlantısız devletler ilkesi, sömürgecilik ve yeni sömürgecilik ile mücadele ilkeleri, bunlardan bazılarıdır.²⁴

Ortaya çıkan ikinci grup, Brazzaville Grubudur. Bu grup, Afrika ve Madagaskar Birliği olarak bilinir ve Fransız sömürgeciliğine maruz kalan devletlerden meydana gelen bir birliktir. Bu devletlerin çoğu 1960 yılında bağımsızlığını elde etmiştir. Bu grubun üyeleri Kongo Brazavil, Orta Afrika, Senegal, Gabon, Moritanya, Benin (Dahomey), Nijer, Kamerun, Fildişi Sahili, Çad, Madagaskar ve Yukarı Volta (Burkina Faso)'dan oluşmuştur. 11 Eylül 1961'de düzenlenen Tanatarf Konferansı, bu blokun doğuşu için

²² ABDURAZAK, 2007, s. 14.

²³ MFOULOU, Jean, *L'OUA triomphe de l'Unité ou des nationalités*, L'Harmattan, Paris, 1986, s. 22.

²⁴ MÜRİKEB, Hayri Yusuf M., *el-Münazzimatü't-düveliyye ve'l-İklimiyye*, Ömer Muhtar üniversitesi yayınları, el-Beyda, 2014, ss. 285-287; EL-MECZUB, Muhammed, *et-tenzim el' d-Devlyi*, Menşurati el-Halibi'l-Hakikiyye, 8. Baskı, 2006, s. 452

temel olarak kabul edilmektedir.²⁵ Bu blok, bağımsız egemen devletleri, üye Afrika devletleri arasındaki işbirliğini organize etmek, dayanışmalarını güçlendirmek, kolektif güvenliklerini korumak, onları ilerletmeye yardımcı olmak ve tüm dünyada barışı sağlamak amacıyla bir araya getirmiştir.

Bahsi geçen birlik, Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, Bakanlar Toplantısı, Birleşmiş Milletlerde Afrika ve Madagaskar Birliği Grubu ve Benin Cumhuriyeti'nin başkenti Cotonou'da bulunan örgütün İdari Sekreterlik merkezi olmak üzere dört ana organdan oluşmaktadır. Ayrıca Afrika ve Madagaskar Birliği Savunma Paketi, Madagaskar Afrika Ekonomik İşbirliği Antlaşması Örgütü ve Afrika ve Madagaskar Birliği Posta ve Telekomünikasyon Anlaşması gibi kuruluşlar, bu örgütün diğer yardımcı organlar olarak doğmuştur.²⁶

Madagaskar Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, Haziran 1963'te Cotonou'da, Birliğin Afrika Birliği Örgütü'ne kademeli bir şekilde entegre olması gerektiğini ifade etmiştir. Mart 1964'te Dakar'da yapılan toplantıda, Afrika ve Madagaskar Birliği'nin tamamen ekonomik bir örgütüne dönüştürüleceğini ilan etmiş ve bunu sağlamak için bir komite kurulmuştur.²⁷

Son grup ise Monrovia Grubudur. Farklı Afrika devletleri arasındaki koordinasyon ve işbirliğini sağlamak, farklı fikirler arasında uzlaşmayı gerçekleştirmek, bütün devletleri tek çatı altına birleştirmek amacıyla yukarıda zikredilen gruplara katılmayan birçok Afrika devleti, 8-11 Mayıs 1961 tarihleri arasında Monrovia'da bir toplantı düzenlemiştir. Konferans, grubun çalışmalarının dayandığı genel ilkeleri, egemenliği, eşitliği ve diğer devletlerin işlerine karışmamayı içeren ortak bir bildirin yayımlanmasıyla sona ermiştir. Ayrıca hoşgörü, dayanışma ve iyi ilişkilere dayanan Afrika tarzı kapsamlı bir işbirliği kurma istekleri de bildiride yer almıştır. Monrovia Grubu, Afrika devletlerinin siyasi birliğine ikna olmamış, daha ziyade ileride

²⁵ ABDURAZAK, 2007, s. 14.

²⁶ MÜRİKEB, 2014, ss. 187-188.

²⁷ ARAFA, Abdusselam Salih., **el-Münazzimatü't-düveliyye ve'l-İklimiyye**, el-Daru'l-Cemahiriyye, 2. Baskı, Nasır, 1999, s. 383.

gerçekleşebilecek bir umut olarak görmüştür.²⁸ Sierra Leone, Somali, Togo, Liberya, Etiyopya, Libya ve Tunus'a ek olarak Brazavil grubu devletleri de bu bloğa dâhil olmuş ve bu konuda 22 Mayıs 1962 tarihli antlaşma yapılmıştır. Daha politik ve ekonomik bir birlik üzerine çalışmak, hedefler arasında yer almıştır.²⁹

Bu gruplar arasındaki ayrışma noktaları arasında Kazablanka Grubunun dış politikasında devrimci olması, sömürgeciliğe karşı mücadeleyi savunması, önyargısızlık politikasını savunması ve sömürge askeri üslerinin elden çıkarılması gösterilebilir. Ayrıca Kazablanka grubu, Brazzaville ve Monrovia gruplarının aksine sömürgeciliğe karşı savaşında Cezayir'den yana bir tutum almıştır. Monrovia grubunun dış politikada Kazablanka grubundan daha ılımlı olduğu görülür. Bu grup sömürgeciliği kınamasına ve tasfiyesini talep etmesine rağmen ona karşı savaşmayı istememektedir. Aynı zamanda önyargı ilkesine ve ittifaklardan kaçınma ilkesine inanmamaktadır.

Bu gruplar arasındaki fikir ayrılığı karşısında, kıta devletlerinin tek bir grup altında birleşmesini isteyen ve girişimlerde bulunan Nijerya gibi bazı devletler, farklı tarafların görüşlerini bir araya getirmeye çalışmıştır. Bu devletlerden bazıları ise Gine ve Etiyopya gibi bağımsız Afrika devletleri olmuştur. Bu devletler toplantı düzenlemeye çalışmışlardır. Afrika devletlerinin birleşmesi için çaba göstermiş ve diğer Afrika devletlerine çağrıda bulunmuşlardır. Bu çabalar sonucu Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu toplantısı 15-30 Mayıs 1963'te Etiyopya'nın başkenti olan Addis Ababa'da yapılmıştır. Konferansa 30 bağımsız Afrika devleti katılmış, Fas Eyaleti ise Moritanya topraklarının Fas Krallığı'nın bir parçası olduğu gerekçesiyle konferansı protesto ederek katılmamıştır. Ayrıca çoğu Afrika devletinin, darbeyle iktidara gelen rejimleri kınaması ve Togo'nun benzer durumda olması sebebiyle konferansa katılmaması dikkat çekmiştir³⁰.

²⁸ RATİP, Aişe, **et-Tanzimi'l-Düveli ve et-Tanzimi'l-İklimi ve'l-Mütehassıs**, Daru Nahzatı'l-Arabiyye, Kahire, 1971, ss. 106-107.

²⁹ ARAFA, 1999, ss. 382-383.

³⁰ ABDURAZAK, 2007, s. 15.

1.1.2. Afrika Birliği Örgütü'nün Kurulması

Yukarıda bahsedildiği üzere, 20. yüzyılın son dönemine kadar Afrika, Avrupa devletleri tarafından sömürölmüştür. Ancak 1956'dan başlayarak, bağımsızlık rüzgârları Afrika kıtasında esmiş ve devletler birbiri ardına bağımsızlığını kazanmıştır. 1960 yılında, 15 devlet tek seferde bağımsızlıklarını kazanmış ve o tarihten bu yana kurtuluş ve bağımsızlık hareketleri art arda devam ederek sonunda tüm Afrika devletlerini kapsamıştır. Emperyalistler, durumu kendi lehlerine çeviremeyince yeni Afrika devletlerinin istikrarını engellemek için bazı siyasi ve sosyal sorunlar yaratmışlardır.³¹ Bu hususa, daha sonra bahsedilecek olan Afrika Birliği Örgütü Antlaşmasının önsözünde temas edilmiştir. Söz konusu sömürgecilerin arkasında bıraktığı sıkıntılar arasında şunlar vardı:

- Kıtanın bazı devletleri, gerçek bağımsızlık olmadan sözde bağımsızlık kazanmış, genellikle sömürgecilerle anlaşarak şekli bir bağımsızlık elde etmişleridir.
- Bu devletlerin çoğunluğu az sayıda nüfusa sahiptir veya ölkelerindeki büyük kabileler, ulusal tek bir çatı altında birleştirilmeyecek şekilde etnik bir azınlığa bölünmüştür.
- Çoğu Afrika devleti, kendilerini bağımlı olmaktan kurtaracak; yıkıcı dış borçlar ve yardımlardan vazgeçmelerini sağlayacak iç dinamiklere ve ekonomik kaynaklara sahip değildi.
- Çoğu Afrika devleti, kısa sürede halkının refahını ve istikrarını sağlamalarına engel teşkil eden iç krizler ve sınır çatışmalarından muzdariptir.³²

Sömürgeciler, Afrika kıtasındaki devletlere zayıf bir bağımsızlık verdiğinde ve siyasi sınırlarını toplumsal dokuya aykırı bir şekilde çizdiğinde Afrika devletleri için belirsiz bir kader çizmiştir. Afrikalılar kısa sürede bu sömürge komplosunun özünü anlamışlar

³¹ EL KVENDÎ, mesüt., el mevsuat et-târikiye ve'l-cugrafiyye, el kısmi'-avvel, 2. Kitap, 1. Basım dârü ruvadi'n-nahda li't-tibâat, Beyrut, 1994, s. 155.

³² SAUDÎ, Mohammed A., **kadayya ifrikiyye**, el meclis el vatani li's-sakafa ve'l funnun ve'l adeb, Kuveyt, 1980, ss. 202-204.

ve kıta devletleri arasında siyasi ve ekonomik işbirliğinin gerekliliği ve bu komplolara ve krizlere dayanabilecek grupların kurulması çağrısında bulunmuşlardır.³³ O dönemde Afrika'da bloklar ortaya çıkmaya başlamış, iki ya da üç devlet arasındaki bloktan başlayarak 10'dan fazla devleti içeren gruplar ve nihayet Afrika Birliği Örgütü ortaya çıkmıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluş çalışmaları, 1961'de liderler arasında yapılan görüşmelerle başlamış; ardından Afrika Dışişleri Bakanları Konferansı ile Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı toplanmış ve sonrasında örgüt, 1963'te Addis Ababa'da kurulmuştur.³⁴ Aşağıda, Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluş aşamaları ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.1.2.1. Dışişleri Bakanları Konferansı

Haziran 1962'de, Gine Conakry Cumhuriyeti Devlet Başkanı Ahmed Seku Toure ve Etiyopya kralı Haile Selassie, Addis Ababa'da bir araya gelmişlerdir. Haile Selassie, Afrika devletlerine bu konferanslara katılmaları için cesaret vermiştir. Aralık 1962'de, Afrika ve Malagaş Birliği üyesi devletlerin Dışişleri Bakanları, bağımsız Afrika Devlet Başkanları Zirvesi'nin 1963'te Addis Ababa'da yapılmasına karar vermiş ve çok sayıda Afrikalı devlet başkanı bu konferansın gerçekleştirilebilmesi amacıyla çalışmıştır.³⁵

Afrika Dışişleri Bakanları Hazırlık Konferansı'nın sonrasında Addis Ababa'da Başbakanlar ve Devlet Başkanları Zirvesi düzenlenmiştir. Dışişleri Bakanları, Cumhurbaşkanları Zirvesine sunulacak olan çeşitli belgeleri ve sorunları incelemişler ve nihai kararları Addis Abeba'da yapılacak Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansına bırakmışlardır. Dışişleri Bakanları Konferansında Etiyopya Dışişleri Bakanı, konferansın başkanı olarak seçilerek göreve başlamış³⁶ ve aşağıdaki gündem onaylanmıştır:³⁷

³³ EL-MECZUB, 2006, s. 451.

³⁴ MERAY, Seha L., **Uluslararası Hukuk Ve Uluslararası Örgütler**, 2. Basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979, s. 319.

³⁵ http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Monzmat3/Wehda-afri/sec02.doc_cvt.htm, (Erişim Tarihi: 15/11/2018).

³⁶ SELVA, Mohammed L., **diplomasiyetü'l-kimatü ve el-alâkatü'ed-devliyyeti'l-ifrikiyetü**, daru' l-mârif, 1979, s. 32.

³⁷ GÂLÎ, Butrus, **el-alâkatü'ed-devliyye fi itâr Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyetü**, maktabatü'l-inglo el-mısıryye, 1974, s. 50.

- Afrika Devletlerin için bir örgüt kurulması
- Afrika Devletleri arasında çeşitli alanlarda işbirliği
- Sömürgeciliğin ortadan kaldırılması
- Irk ayrımcılığı
- Bölgesel ekonomik blokların Afrika'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkisi
- Silahsızlanma
- Kalıcı bir Uzlaşma Komisyonu kurulması
- Afrika ve Birleşmiş Milletler ilişkileri.

Konferansa, kıtadaki bağımsız olmayan devletlerdeki partilerden ve kuruluşlardan 100'den fazla temsilci katılmıştır. Federalizm taraftarları ile konfederasyon taraflarının uzlaşmaması üzerine Konferansta birleşik bir Afrika Şartı tasarlanamamış, sadece bazı belgeler onaylanmış ve bu belgelerin genel ilkeleri derlenmiştir. Sudan ve Libya, Asya-Afrika Konferansı Deklarasyonu ya da NATO Antlaşmasına uygun bir antlaşma tasarlanmasını istemiş ise de kıtada coğrafyaya, ideolojiye, kabileye ve ekonomiye ilişkin eşitsizlikler nedeniyle bunu başarmak mümkün olmamıştır. Diğer tarafta Liberya Cumhurbaşkanı William Tubman, Amerikan Devletleri Örgütü'nün bir model olarak herkes tarafından onaylanacak genel bir ilke bildirgesi önermiştir.³⁸

Toplantı bildirisinde Nijerya ve Etiyopya'nın sunmuş olduğu ekonomik işbirliğinin yaratılması, özellikle ulaştırma, haberleşme ve teknik uzmanlık alanlarında daha da güçlendirilmesi teklifi kabul görmüştür. Gana Cumhurbaşkanı Kwame Nkruma³⁹, Afrika kıtasındaki sorunları çözüme kavuşturmanın yolunun ancak halkın umutlarını

³⁸ ABDURAZAK, 2007, s. 16.

³⁹ Kwame Nkrumah (1909-1972), Gana Cumhuriyeti'nin ilk başkanı, Bağımsız Hareketin ve Afrika Birliği Örgütü'nün kurucularından birisidir. Sömürgeciliğin tekrar Afrika kıtasına dönmesini önlemek için Afrika Birleşik Devletleri'nin kurulması gerekliliğini savunmuş ve bunun mücadelesini vermiştir. Nkrumah, Afrika kıtasında büyük bir ün kazanmıştır. Devrimin ve kurtuluşun ikonlarından biri olarak kabul edilen Nkrumah'ın birçok Afrika devletinde anıtı mevcuttur.

yerine getiren ve sömürgeciliği ortadan kaldıran bir birlik yaratmadan geçtiğini, bunun da ancak federalizm ile sağlanacağını vurgulamıştır.⁴⁰

1.1.2.2. Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı

23 Mayıs 1963'te Afrika'nın tarihi zirvesi, Addis Ababa'da Afrika Hol konferans salonunda başlamıştır. Bu Zirveye Etiyopya Kralı Haile Selassie, Gana'dan Kwame Nkrumah, Gine Conakry'den Sekou Toure, Mali'den Modibo Keita, Tanganika'dan Jules Nyerere ve Mısır'dan Gamal Abdel Nasser gibi birçok önemli Afrikalı lider katılmıştır.⁴¹

Konferansın açılış töreninde Etiyopya Kralı, katılımcılara üzerlerine yüklenen sorumluluğu ve başarısızlıklarının yol açacağı hayal kırıklığını hatırlatmıştır. Birleşmiş bir Afrika antlaşması kabul edilmeden konferansın feshedilmeyeceğini, bunun yapılmamasının Afrika kıtasına karşı sorumluluklarından vazgeçmek anlamına geldiğini, bunun başarılmasının konferansta bulunmalarının tek gerekçesi olduğunu vurgulamıştır. Bu konuşmanın yapıldığı gün, kurucu antlaşma hazırlamak üzere özel bir Dışişleri Bakanları Komitesi kurulmasına karar verilmiştir.⁴²

Dışişleri Bakanları Komitesi'nin çalışmaları sonuçlandığında, ihtilaf konuları çözülmüştür. Fakat yeni organizasyonun adı da dâhil olmak üzere bazı hususlar, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin yetkisine bırakılmıştır. Örgütün ismi Afrika Devletler ve Madagaskar Örgütü yerine "Afrika Birliği Örgütü" olarak önerilmiştir. Ayrıca Komite, Devlet Başkanları'nın iki yılda bir toplanması yerine her yıl toplanması kararı almıştır. Etiyopya Hükümeti, antlaşmanın onaylanması için belgelerinin tevdi makamı olarak seçilmiş ve antlaşmayı Birleşmiş Milletler Sekreteriyasına tescil ile görevlendirilmiştir.⁴³

⁴⁰ Bkz. Nkrumah Jamal, **el-ittihad el-ifriki: el-hulmu'l muacel**, Merkez Abhas Afrikiya, 1. Baskı, Ekim 2001, ss. 35-40.

⁴¹ GÂLÎ, 1974, s. 58.

⁴² ABDULMACID, Muhammed S., **kanunu'lmunazamatu'ed-devliyye (el -Munazamatü'l-iklîmiyetüâmatü'l-itihad)**, Münşeatü'l-mârîf, İskenderiye, 1969, s. 103.

⁴³ GÂLÎ, 1974, s. 59.

Afrika Birliği Örgütü Şartı Kazablanka ve Brazzaville gruplarının görüşlerini içeren bir belge olmuştur. Sadece, Başkan Kwame Nkrumah'ın tek bir hükümet altında kapsamlı bir birlik olma isteğini içermemiştir. Addis Ababa Bildirgesi giriş kısmı, Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile tutarlı olan 33 maddeden oluşmaktadır. Bildirgede aynı zamanda egemen eşitlik, her devletin egemenliğine saygı, Birleşmiş Milletler çatısı altında anlaşmazlıkların ve işbirliğinin barışçıl çözümü, eski ve yeni sömürgeciliğe karşı mücadele ve bağlantısızlık politikasının benimsenmesi vurgulanmıştır⁴⁴. Afrika Birliği Örgütü'nün bu şekilde kurulması, somut bir başarıdır. Afrika Birliği Örgütü bir Afrika düşünürü ve eylemcisi olan Dr. William DUBOIS tarafından geliştirilen Pan-Afrikanizm hareketinin meyvesidir⁴⁵.

Afrika Birliği Örgütü Şartı, Afrika'nın çıkarlarına hizmet eden ilkeleri içerir. Bu ilkeler yasal ve politik ilkeler olmak üzere iki kısma ayrılır. Antlaşma'nın 2. ve 3. maddeleri, kıtadaki bütün üyeler arasındaki birlik ve dayanışmayı güçlendirmeyi ve sömürgeciliği ortadan kaldırmayı amaçlamakta, aynı zamanda kıta halkları için daha iyi bir yaşam sağlamak ve devletlerin egemenliği, ülke bütünlüğü ve bağımsızlığını savunmak için Afrika devletlerinin işbirliğinin koordinasyonunu ve güçlendirilmesini, Birleşmiş Milletler Şartı'nı dikkate alarak uluslararası işbirliğini teşvik etmeyi vurgulamaktadır. Bu hedeflere ulaşılması için üye devletlere genel politikalarını politik, ekonomik, kültürel, eğitim ve sağlık işbirliği ilkeleri çerçevesinde koordine etmeyi düzenlemiştir. Antlaşma tarafından belirlenen ilkeler şunlardır:⁴⁶

- Tüm üyelerin egemen eşitliği,
- Üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme,
- Her devletin egemenliğini, ülke bütünlüğünü ve devredilemez hakkı olan bağımsız varlığına saygı gösterilmesi.
- Anlaşmazlıkların müzakere, arabuluculuk, uzlaştırma ve tahkim yoluyla barışçıl yollarla çözülmesi.

⁴⁴ İBRAHİM, Abdullah A., **mevsüat't-târîh ve es-siyaset fi ifrikiyye**, el-maktabü'l-mısrıyyı-litevzi'il-matbuât, 1997, s. 13.

⁴⁵ EL-KARAI, Ahmed Y., **ed-diplomasiyetü'l-mısrıyye ve îâdetü-tartîbü'l-manzumatu'l-ifrikiyye**, macalatu'es-siyasetü'ed-devliyye, S. 112, Nisan 1993, s. 133.

⁴⁶ BORELLA, François, "le regionalism africain et l'organisation de l'Unite Africaine", **Annuaire Français de droit international**, Volume 9, 1963, ss. 852-854.

- Komşu devletlerin ya da başka bir devletin yıkıcı faaliyetlerinin yanı sıra, her türlü siyasi suikast eylemlerinin kınanması,
- Afrika topraklarının sömürgecilikten tamamen kurtulması,
- Tüm bloklara karşı bağlantısızlık siyaseti uygulanması.

Bu ilkelerin bir kısmı, devletlerin egemenliğini garanti altına almak, ülke bütünlüğünü korumak ve diplomatik çatışmaları barışçıl yollar ile çözüme kavuşturmayı amaçlayan ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilkeleriyle benzerlik gösteren ilkelerdir. Bununla birlikte, Afrika Birliği Örgütü Şartı, politik suikastların kınanması ve kıtanın sömürgecilikten kurtulması da dâhil olmak üzere, Afrika kıtasının durumuna ilişkin önemli ilkeler ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, sömürgecilik nedeniyle Afrika devletlerinin yaşadığı acı deneyimler ve bağımsızlıktan sonra bile sömürgeleştirilen çoğu Afrika devleti yönetiminin etkisi ile bağlantısızlık ilkesini benimsemiştir.

Örgütün üye sayısı, 51'dir. Örgütün resmi dilleri Arapça, Mahri, Fransızca ve İngilizce'dir. Örgütün kuruluş amaçları ise Afrika Birliği Örgütü Antlaşması'nın giriş bölümünde belirtildiği gibi şu şekilde ifade edilmiştir:⁴⁷

“Halkların egemenlik hakkının devredilemez bir hak olduğunu kabul ederek,

Özgürlük, eşitlik, adalet ve onurun Afrika halklarının meşru isteklerinin gerçekleştirilmesi için temel hedefler olduğunun bilincinde olarak,

Kıtamızın doğal kaynaklarını ve insan potansiyelini, insan faaliyetleri alanındaki halklarımızın tam gelişimine kanalize etmek sorumluluğumuzu gerçekleştirmek,

Halklarımız arasındaki anlayışı ve devletlerimiz arasındaki işbirliğini geliştirmek için ortak bir kararlılıktan ilham alarak, halklarımızın tüm etnik ve ulusal farklılıkları aşan daha büyük bir birlik anlayışı içinde kardeşliği ve dayanışmayı güçlendirme umutlarına yanıt vermek için,

⁴⁷ ARAFE, 1999, s. 384.

Bu kararlılığı insanın ilerlemesine imkân veren bir güce dönüştürülmesini, bunun için ise barış ve güvenlik koşullarının yaratılması ve sürdürülmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Devletlerimizin egemenliğini ve ülke bütünlüğünü korumak, onları desteklemek ve yeni sömürgecilikle, onun tüm şekilleriyle mücadele etmek için kazandığımız bağımsızlığı koruma kararlılığımızı ifade ediyoruz.

Kendimizi Afrika'nın kapsamlı ilerlemesine adıyoruz.

Burada, uluslarımız arasında verimli ve barışçıl bir işbirliği için sağlam bir temel oluşturan Birleşmiş Milletler Şartı ve Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin içerdiği ilkelere olan bağlılığımızı tekrar teyit ediyoruz.

Afrika'nın tüm uluslarında, halkının refahını ve huzurunu sağlamak için bir araya gelme arzusuna sahip bulunuyoruz.

Ortak kurumlar kurarak ve bunları güçlendirerek devletlerimiz arasındaki bağları güçlendirmeye karar verdikten sonra bu anlaşmayı kabul ettik.”

Şart'ın giriş kısmından da anlaşıldığı üzere, Afrika devletleri hâlâ dış sömürgecilerden ve içişlerine müdahalelerinden etkilendiklerini, istikrar ve ilerlemelerine izin vermeyen koşullar yaratıldığını ifade etmektedir. Aynı zamanda, bazı bölgelerde savaşa kadar varan çatışmaların bir kısmının arkasında, siyasi ve doğal kaynakların sınırlarını çizmekle ilgili Afrika devletleri arasında sorunlar olduğu açıkça görülmektedir. Mali ve Burkina Faso arasındaki sınır anlaşmazlığı bunu tipik bir örneğidir. Bu sorunların bazıları bugün çözülmüş olsa da Mısır ve Sudan arasında Halâyib Üçgeni Sorunu gibi günümüze kadar varlığını sürdüren bazı meseleler hâlâ mevcuttur.

Aynı zamanda, Afrika devletlerinin uluslararası topluma ve uygar dünyaya katılma konusundaki güçlü istekleri, bu anlaşmadan çıkarılabilmektedir. Bu dönemde Afrikalı liderlerin çoğu diktatör ve insan hakları ihlalcisi olmasına rağmen, örgütün antlaşmasında Birleşmiş Milletler ilkelerine ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne bağlılıklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir.

1.2.3. Afrika Birliğinin Kuruluğu

Afrika'nın ulusal kahramanı "Kwame Nkrumah" gibi Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu babaları, Afrika'nın birliğini, gelişimini ve güçlenmesini sağlamayı umuyorlardı.⁴⁸ Ne yazık ki bu istek, Afrika kıtasını çevreleyen sorunlar nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu sorunlar, “Kazablanka Bloku” ile “Monrovia Bloku” arasındaki bölgesel düzeydeki bölünme, uluslararası sahnede Doğu ve Batı Blokları arasındaki artan çatışma ve sömürgeciliğe maruz kalmış Afrika devletlerinde ulusal kurtuluş hareketlerinin ortaya çıkmasıdır.⁴⁹

Afrika Birliği Örgütü Afrika kıtasının sorunlarını çözmeye etkin rol üstlenemediğinden, örgütün feshi ve yerine Afrika Birliğin kurulması süreci başlamıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün sona ermesinin temel nedenleri arasında, örgütün Afrika ulusal güvenliğini korumaya yönelik somut rol oynayamaması, Afrika kıtasındaki iç ve dış çatışmaları önlemede pasif kalması gibi sebeplerin gösterilmesi mümkündür. Bu örgütün sona ermesinin başlıca nedeni ise kurucu antlaşmasından çıkan politik kısıtlamalar sebebiyle doğan sorunlardır.⁵⁰ Söz konusu ihtilaflarla başa çıkma uluslararası örgütler ve süper güçlerin arabuluculuğu yoluyla gerçekleşmiş ve örgütün üye devletleri, eski sömürgeci veya süper güçlerle güvenlik ilişkileri kurmuştur.⁵¹

Afrika Birliği Örgütü, Afrika'da baş gösteren sorunların en büyüğü olan iç savaşlarla neredeyse hiç ilgilenememiştir. Bunun sebebi ise üye devletlerin ve Örgüt Sekreterliği'nin, üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesine sıkı sıkıya bağlı olarak hareket etmeleridir. Bu tutum iç çatışmaları yavaş yavaş artırmış ve Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra büyük ölçüde patlatmıştır. 1993 yılında Afrika Birliği Örgütü'nün yapısının bir parçası olarak Afrika'daki Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü Mekanizması kurulmuştur. Ancak bu yapı, Afrika kıtasında devam eden çatışmalarla ilgili olarak somut bir ilerleme elde edememiştir. Diğer yandan, özellikle

⁴⁸ EBUL ATA, 2009, s. 449.

⁴⁹ ABDÜLHAMİD, Recep, *el-Münezzimatü'd-düveli beyne'l-Nazariyye ve't-Tedbik*, 1. Baskı, Daru'l-Kitabu'l-Camia, 2015, s. 151.

⁵⁰ Bkz: AKKUTAY, Berat L., “Afrika Birliği'nin Askeri Önlemlere Başvurma Hakkı”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 2 S: 4, Yıl: 2016, s. 22.

⁵¹ KULSUM, Zayâni, *el-ithâdi'l-ifrikî ve tesviyeti'en-nizaât*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cezayir, Cezayir Üniversitesi Siyasal ve Uluslararası İlişkiler Fakültesi, 2012, s. 111.

Somali'deki uluslararası müdahale deneyimlerinin başarısızlığından sonra Afrika devletleri, Afrika kıtasındaki güvenlik ve çatışma çözümü konularında rollerini etkinleştirmenin önemini fark etmeye başlamışlardır⁵².

Afrika Birliği Örgütü başarısız olmasına rağmen, örgütün etkinliğini artırmak için önemli kararlar alınmıştır. Ayrıca, başarısızlığına büyük ölçüde neden olan ekonomik boyuta da odaklanmış ve bazı kararlar almıştır. Bu kararlardan en önemlileri şöyledir:

- 1973 Afrika Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Bildirgesi,
- 1975 Afrika Devletleri Arasında Teknik İşbirliği Programları,
- 1980 Lagos Eylem Planı,
- 1975 Afrika Ekonomik Topluluğunun Kurulması.

Bütün bu çabalara rağmen, Örgütün ekonomik alandaki başarıları, Afrika halklarının asgari isteklerinin altında kalmıştır.⁵³

Afrika kıtasındaki bu gelişmelerden sonra Afrikalılar, Örgüt'ün amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek için Afrika Birliği'nin kurulmasını büyük bir heyecanla beklemişlerdir. 12-14 Temmuz 1999'da Cezayir'de düzenlenen Afrika Birliği Örgütü ve Devlet Başkanları Konferansı'nın 35. Olağan Zirvesinde, Afrika Birliğinin kurulmasına yönelik tartışmalara tanık olmuştur. Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi, ortak güvenlik ve kıtadaki ihtilaflarla ilgili maddeye ilişkin tartışma sırasında, 6-9 Eylül tarihleri arasında Libya'da Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'nın Olağanüstü Zirvesi için çağrıda bulunmuştur. Konferansın amacı, küreselleşme ışığında ihtiyaç duyulan siyasi ve ekonomik gelişmelerden ve yeni uluslararası değişimlerden haberdar olmak için Afrika Birliği Örgütü'nün aktif hale getirilmesi, ayrıca Afrika kıtasının kaynaklarını ve ekonomik, sosyal ve politik yeteneklerini korumasını sağlamaktır.

⁵² İBRAHİM, Ahmed, **el-amnu'l-iklîmî fi ifrikiyye: nzariyet't-takyîmiyye**, macalatü'es-siyasetü'ed-devliyye, S. 169, Temmuz 2007, ss. 68-73.

⁵³ RÂNİYA, husyen, **el-ithâdi'l-ifrikî: kutvetün ceditetün fi masiiratü'l-kârah**, macalatü'es-siyasetü'ed-devliyye, S. 150, Ekim 2002, s. 146.

Konferansta Libya Cumhurbaşkanı Muammer Kaddafi'nin fikirleri büyük beğeni toplamış ve konferansın nihai kararına eklenmiştir.⁵⁴

Cezayir Zirvesi Afrika Birliği'nin kuruluşunun başlangıç noktası değildi, bilakis bir birlik fikrinin kıvılcımları, uzun zaman önce ortaya çıkmaya başlamıştı. O zamandan beri örgüt, temel sorunlarından bir türlü kurtulamamıştı. Sömürgecilerin bağından kurtulmak ve istiklale kavuşmak için yapılan antlaşma, bu sorunlardan bir tanesiydi. Zira Libya lideri Muammer Kaddafi'nin belirttiği gibi söz konusu antlaşmanın maddeleri, mevcut zamana uygun değildi. Kaddafi'de, örgütün kurulduğu günlerde Başkan Kwame Nkrumah'nın çağırıldığı radikal devrimci ruhu yeniden canlandı zira konuşmaları ve söylemleri hep bu yöndeydi. Bununla birlikte, kıtanın tamamında ve siyasi alanda radikal ve bütüncül reform fikri, her zaman Afrika kıtasının bazı liderlerinin çıkarlarıyla çatışma halindeydi.⁵⁵

Olağanüstü zirvede Libya iki öneri sunmuştur. Birincisi, birleşik bir Afrika devleti kurmak, daha doğrusu federal bir birlik kurulmasıdır. Bu teklif, Afrika devletlerini egemenliklerini bir merkezi hükümet lehine bırakmaya zorladığı için kabul görmemiştir. Önerilerin ikincisi ise bir Afrika konfederasyonu kurulmasıdır. Bu fikir, Sirte Zirvesi'ne katılan Afrika devletlerinin çoğu tarafından desteklenmiştir. Destek, bu devletlerin birlik içinde ekonomik faktörlerin önemine inanmasından daha çok, politik sınırları ve ulusal egemenliği etkilememesi nedeniyle onaylanmıştır.⁵⁶

Zirve, Sirte Deklarasyonunun yayımlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bunlar içinde önemli olanlar şunlardır:

- Afrika Birliği Örgütü Antlaşması'nın nihai hedefleri ve Afrika Ekonomik Topluluğunu kuran anlaşmaların hükümleri doğrultusunda Afrika Birliği'nin kurulması,

⁵⁴ ÇALIŞ, Şaban / ÖZLÜK, Erdem, **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, Çizgi Kitabevi, 2018, s. 408; ABDURAZAK, 2007, s. 16.

⁵⁵ DHALA, Jamal, “ ed-dvru el-libiyye fii hareket el camiat el ifrikiyye”, **mutamar cemiyet el ifrikiyye lil ulumi es-siyasiyye**, Trablus, Eylül 2002, s. 8 -11.

⁵⁶ AHMED, Hişâm, “el-ithâdi'l-ifrikî”, **macalatü'l-mûtamar**, S. 32, Ekim 2004, s. 15.

- Ekonomik gruplar oluşturan antlaşmaların uygulanması, antlaşmanın uygulanış süresinin kısaltılması ve Abuca Antlaşması tarafından sağlanan tüm kurumların (Orta Afrika Bankası, Afrika Parasal Birliği, Afrika Adalet Divanı, Pan-Afrika Parlamentosu) hızla kurulmasının sağlanması,
- Afrika Ekonomik Topluluğunun ve birliğin gelecekteki hedeflerine ulaşması için bir destek olarak Afrika Bölgesel Ekonomik Toplulukların güçlendirilmesi adına yapılan faaliyetler.

Örgütün Bakanlar Konseyi, yukarıda belirtilen kararları uygulamak için gerekli adımları atmaya ve özellikle birliğin oluşturulmasına dair yasal belgeyi hazırlamayla yetkili kılınmıştır. Bakanlar Konseyi, Afrika Birliği Örgütü Zirvesi'nin 36. Olağan Oturumuna rapor sunacaktır. Konferans ayrıca Genel Sekreterin bu kararların uygulanmasını acil olarak takip etmek için ilgili tüm prosedürleri yerine getirmesini talep etmiştir⁵⁷.

Lome'de, 6-12 Temmuz 2000'de gerçekleştirilen Afrika Birliği Örgütü'nün 36. Olağanüstü Zirvesinde, Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, Afrika Birliği'nin antlaşma taslağını kabul etmiştir. Antlaşma 11 Temmuz 2000'de kabul edilmiş ve 12 Temmuz 2000'de Zirvenin sonuçlanması üzerine, 20'den fazla Devlet yeni Birliğin kurucu antlaşmasını imzalamıştır. İmza eden Devletler Cezayir, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Libya, Sudan, Burkina Faso, Burundi, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Cibuti, Gine Ekvator, Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine Bissau, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Nijer, Senegal, Sierra Leone, Togo ve Zambiya'dan oluşmuştur⁵⁸.

Libya'nın olağanüstü Sirte Zirvesinde Afrika Birliği'nin kuruluşunu ilan etme çabalarına cevap olarak, gerekli onay sayısı olmamasına rağmen Afrika Birliği ilan edilmiştir. Ancak birliğin kurucu antlaşmasınının 28. maddesi uyarınca belgenin yürürlüğe girmesi, 53 devletten 36'sının yani üyelerin üçte ikisinin onayına bağlanmıştır. Bildiri tarihine kadar 44 devlet belgeyi imzalarken, yalnızca 21'i

⁵⁷ HACÂC, Ahmed, el-*ithâdi'l-ifrikî ve Munazamatü 'l-vihdatü 'l-ifrikî: ruyatün mukârana*, markezi'l-buhûs el-ifrikiyye, Kahire, 2001, s. 92.

⁵⁸ AHMED, Mahmud, *fadü'en-nizaât fi'l-fikir ve el- mumâresetü'l-garbiyye*, 1.basım, daru'l-hauma, Cezayir, 2003, s. 90.

onaylamıştır. Bu nedenle Birliğin kuruluş bildirgesi siyasi bir bildiri olarak kabul edilir ve Birliğin hukukî anlamdaki ilanı, kurucu antlaşmasında belirtilen sayıda onay belgesinin tevdi edilmesine kadar beklemiştir.

26 Nisan 2001'de Nijerya'nın 36. onay belgesini tevdi etmesiyle birlikte, bu tarihten 30 gün sonra, Afrika Birliği kurucu antlaşması 26 Mayıs 2001'de yürürlüğe girmiştir. Kurucu antlaşma, Afrika Birliği Örgütünün tüm varlık ve yükümlülüklerinin Afrika Birliğine devredilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak amacıyla bir yılı geçmeyen bir geçiş dönemi öngörmüştür.⁵⁹

Birliğin Kurucu Antlaşması'nın 24. maddesine göre Birliğin merkezi, Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nde Addis Ababa'dadır. Asamble, Yürütme Konseyi'nin tavsiyesi üzerine, ihtiyaç duyulan diğer yerlerde bağlı ofislerin yerini belirleyebilir. Birliğin resmi dilleri ise Kurucu Antlaşma'nın 25. maddesine göre Arapça, İngilizce, Fransızca, Portekizce, İspanyolca, Kiswahili ve diğer Afrika dilleridir.

Bu başarı, Afrikalıların kendilerini kanıtlamak için kıtadaki sorunlara dikkat çekme amacıyla ve sömürgeciliği ortadan kaldırmak maksadıyla Afrika kıtasının içinde ve dışında yapılan konferanslar aracılığıyla yapılan çabalarla sağlanmıştır. Afrika Birliği'nin kurulmasında Libya eski Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin çabaları ile Pan-Afrikanizm felsefesi ışığında siyahilerin haklarının iadesi ve sömürgecilere karşı mücadele edilmesi etkili olmuştur. Ayrıca, Etiyopya Kralı Haile Selassie, Kwame Nkrumah, Modibo Keita, Ahmed Sekou Toure, Cemal Abdul Nasser, Juluis Nyerere ve Pan Afrikanizm'in önderlerinden Doktor William DUBOIS'i de unutmamak gerekmektedir.

1.2. AFRIKA BİRLİĞİ'NİN SINIFLANDIRILMASI

Uluslararası örgütlerin sayıca fazlalığı ve bazı yönlerden ortaklıkların, bazı açılardan ise farklılıkların bulunması örgütlerin değişik kıstaslar açısından sınıflandırmasını gerektirmektedir. Uluslararası örgütleri sınıflandırma açısından inceleme fikri,

⁵⁹ ABDURAZAK, 2007, s. 54.

örgütlerin basit bir şekilde tanımlanmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için önemli bir araçtır. Ancak bu sınıflandırma hakkındaki görüşler, içerdiği karmaşıklığa ve kuruluşların kendilerinde meydana gelen dalgalanmalara göre birçok yönden farklılık göstermiştir. Klasik sınıflandırma, uluslararası örgütleri coğrafyaya ve üyeliğe göre “evrensel (küresel) örgütler-bölgesel örgütler”, amaçları ve faaliyetleri açısından “genel örgütler-uzmanlık örgütleri” ve yetkileri açısından “işbirliği örgütleri-uluslarüstü örgütler” olarak tasnif etmektedir.⁶⁰ Aşağıda, Afrika Birliği, uluslararası örgütlerin sınıflandırması kapsamında incelenmektedir.

1.2.1. Coğrafi Açıdan Afrika Birliği

Coğrafi olarak uluslararası örgütler, evrensel (*küresel*) örgütler ve bölgesel örgütler olarak ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma genellikle kuruluşa katılma koşullarından kaynaklanmaktadır. Küresel yönelimli uluslararası örgütler, üye olma koşullarını küresel olarak belirleyen ve kurucu anlaşmanın gerektirdiği şartları sağlayan herhangi bir devletin katılımına izin veren örgütlerdir. Bu nedenle talep eden devlet, Birleşmiş Milletlere üyelikte olduğu gibi yükümlülüklerini yerine getirebildiğini beyan etmektedir.⁶¹

Bölgesel örgütler, üyelikleri ve faaliyetleri belirli bir bölgeyle sınırlı olan örgütlerdir. Bu örgütler, üyelerinin ortak çıkarları ve uluslararası toplumda, bölgelerini karakterize eden özellikler temelinde oluşturulur. Amaçları, uluslararası toplumda nüfuzlarını sağlamak ve dış etkilerden korunmaktır. Bazı yazarlar bu örgütleri, örgüt üyelerinin varlık ve ilgi alanlarına göre de sınıflandırmışlardır. Buna göre, örgüt bir bölgede ve çıkarları başka bir bölgede olabilir veya örgüt ve çıkarları aynı bölgede olabilir veya kültürel, ekonomik, askeri veya dini amaçlarla farklı bölgelerden üyeler tarafından

⁶⁰ Bkz. ÇAĞIRAN, Mehmet, **Uluslararası Örgütler**, 3. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2019, ss. 65-68; TERZİOĞLU, Süleyman. S. / ÖZARSLAN, Bahadır B., **Uluslararası Örgütler Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 42-44.

⁶¹ EBU HAYFA, Ali, **el-kânûnü'd-devlî el-âm**, minşeatü'l-maarf, İskenderiye, 1962, s.94.

kurulmuş olabilirler.⁶² Sözelimi Türk Devletleri Teşkilatı, OPEC, İslam İşbirliği Teşkilatı, Şangay İşbirliği Örgütü, NATO, Avrupa Konseyi örnek verilebilir.

Bir bölgenin devletlerini benzer şartlarla ortak sorunlara karşı yönlendiren bölgesel bağlantıdır. Bu nedenle bölgesel uluslararası örgütler, belirlenen bölge içindeki devletlerin ilişkilerini düzenlemede oldukça önemlidir. Aynı zamanda, ekonomik ve politik sorunlara yönelik çözümlerin tanımlanması, geliştirilmesi, örgütlerin ortak güvenliğinin sağlanması ve uluslararası barışın sağlanmasında bölgesel örgütlerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir.⁶³ Bu bağlamda, pek çok gelişmenin uluslararası örgütlerin bölgesel bölünmesine ek boyutlar kattığı belirtilmektedir. Ayrıca büyük bir bölgesel örgüt içinde kurulan çok sayıda bölgesel kuruluş bulunduğu sürece, bu bölgesel kuruluşun üye grupları arasında daha yakın bağlantılar olduğu görülmektedir. Arap ve Afrika deneyiminin bu alanda büyük önem arz ettiği söylenebilir. Tüm Arap devletleri Arap Devletleri Birliği üyesi olsa da bazı Arap devletlerinin aralarında daha yakın bir bağ olduğu düşüncesiyle bu devletlerin ortaklığında çok sayıda örgüt ve mekanizma da kurulmuştur. Avrupa da bu alanda aktif deneyim alanıdır çünkü üyeleri arasında hüküm süren ideolojiye ve Avrupa Birliği'nin varlığıyla aradığı hedeflere göre farklı olan 20'den fazla organizasyona sahiptir.⁶⁴

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'na göre Afrika Birliği, bölgesel bir uluslararası örgüt olarak kabul edilir. Kurucu Antlaşma'nın 29. maddesinin (a) paragrafı uyarınca, Birliğe katılımın tüm Afrika devletleri için mümkün olduğu; Birliğin amaçlarının ve faaliyetlerinin başka bir kıta olmadan Afrika kıtasına odaklandığı belirtilmiştir. Bu maddenin ışığında Afrika Birliği'nin, Afrika kıtası dışındaki devlet ve kurumlardan ortaklık ve gözlemci statüsü kabul etmesine rağmen, üyeliğinin Afrika kıtasındaki devletlerle sınırlı olmak üzere kapalı bir bölgesel örgüt olduğu söylenebilir.

⁶² Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 44-45; HÜSEYN, Khalil., **et-tenzîmü'd-devlî**, darü'l-minhel el-lubnânî, Beyrut, 2010, Cilt: 2, s. 24.

⁶³ MAMUN, Mustafa, **kânûnü'l-munazamatü'd-devliyye**, maktabatı Filistin, 1998, s. 86-87. <https://ia800802.us.archive.org/10/items/qanoun.al.munzzmat.al.dawlya/qanoun.al.munzzmat.al.dawl ya.pdf>. (Erişim Tarihi: 20/05/2019).

⁶⁴ ABDUSALAM, Cafer, **dirase fikhiye ve tasaliye li'n-nazariyatü'l-âmatü li' t-tenzîmü'd-devlî ve lil umami'l-mutahidetü ve'l-vekâlâtü'l-mutakasisatü ve'l-munazamatü'l-iklîmiyye**, darü'n-nadatü'l-arabiyye, 6. Bası, Kahire, 1990, s. 28.

1.2.2. Amaçları ve Faaliyetleri Açısından Afrika Birliği

Uluslararası örgütler, amaçları ve faaliyetleri açısından genel konulu örgütler (*General Organizations*) ve belirli bir alanda uzmanlaşmış örgütler (*Specialized Organizations*) olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel konulu uluslararası örgütlerin faaliyetleri, uluslararası yaşamın politik, kültürel, sosyal ve ekonomik tüm yönlerini içerir. Yani faaliyetleri, örgütün kuruluş amacına aykırı olanlar hariç, barışçıl uluslararası ilişkilerin çeşitli yönlerine ilişkindir. Bu tür bir örgütlenme, Birleşmiş Milletler örneğinde olduğu gibi tüm devletlere açık uluslararası bir özelliğe veya Afrika Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü ve Arap Birliği gibi sınırlı üyeliğe sahip veya bölgesel olabilir.⁶⁵

Öte yandan belli bir alanda uzmanlaşmış uluslararası örgütler ise bir veya birkaç alanda üyeleri arasında işbirliğine odaklanan örgütlerdir. Söz gelimi, kültür alanında UNESCO; bilimsel alanda Dünya Meteoroloji Örgütü, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı; iktisat alanında IMF ve Dünya Bankası; sağlık ve sosyal güvenlik alanında Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü; ulaştırma alanında Uluslararası Posta Birliği, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği; güvenlik alanında NATO ve G-5 Sahel⁶⁶ gibi örgütler bulunmaktadır.⁶⁷

Afrika Birliği, kurucu antlaşması uyarınca üyeleri siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik, güvenlik alanları başta olmak üzere, pek çok alanda işbirliği yapan genel konulu uluslararası bir örgüttür. Ancak uluslararası örgütlerin ekonomik ve sosyal refahın sağlanmasının yanı sıra, güvenlik ve anlaşmazlıkların barışçıl şekilde çözülmesiyle sonuçlanacak bir dizi genel amaç ve hedefe ulaşmak istediği de yaygın bir uygulamadır.

⁶⁵ NASİR, Mohammed, *el- vesît fi'l-kânûnü'd-devlî*, 1. Basım, maktabatü'l-kânûn ve'l-iktisat, Riyad, 2012, s. 424.

⁶⁶ Sahel bölgesindeki ortak güvenlik sorunlarıyla mücadele etmek ve işbirliği yapmak amacıyla G5 SAHEL, Sahel-Sahra bölgesindeki beş devlet (Burkina Faso, Mali, Moritanya, Nijer ve Çad) tarafından 16 Şubat 2014'te Nuakşot'ta kurulmuştur. Örgütü oluşturan antlaşma, 19 Aralık 2014'te yürürlüğe girmiştir. (<https://www.g5sahel.org/mot-du-secretaire-permanent-mr-maman-s-sidikou/>) (Erişim Tarihi: 12.06.2021).

⁶⁷ EL KENANİ, Talip, *devru'l- munazamâtu'd-devliyye fi muvâcihati'l-irhâb*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazze, St. Clements Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü, 2013, ss. 24-25.

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması bu genel eğilimden uzak değildir. Antlaşma'nın 3. maddesi, Afrika Birliği'nin amaçlarını şu şekilde belirtmektedir:⁶⁸

- Afrika devletleri ve halkları arasında daha fazla birlik ve beraberlik sağlamak;
- Üye devletlerin egemenliğini, ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunmak;
- Kıtanın politik, sosyal ve ekonomik entegrasyonunu hızlandırmak;
- Afrika kıtası ve halkları hakkında kaygı duyulan konularda, Afrika'nın ortak hareket etmesini teşvik etmek;
- Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi dikkate alınarak uluslararası işbirliğini teşvik etmek;
- Kıtada barış, güvenlik ve istikrarı desteklemek;
- Demokratik ilkelerin ve kurumların güçlendirilmesi, halkın katılımını ve iyi yönetişimi sağlamak;
- İnsan ve halkların haklarını, İnsan ve Halkların Haklarına İlişkin Afrika Şartı ve ilgili düzenlemeler uyarınca korumak ve geliştirmek;
- Kıtanın küresel ekonomide ve uluslararası müzakerelerde uygun rol oynamasını sağlayacak gerekli koşulları oluşturmak;
- Afrika ekonomilerinin entegrasyonunun yanı sıra ekonomik ve kültürel düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek;
- Afrika halklarının yaşam standartlarını yükseltmek için tüm insani faaliyet alanlarında işbirliğini teşvik etmek;
- Birliğin hedeflerin aşamalı olarak ulaşmak için mevcut ve gelecekteki bölgesel ekonomik gruplar arasındaki politikaları koordine etmek ve uyumlaştırmak;
- Özellikle bilim ve teknoloji olmak üzere tüm alanlarda araştırmayı teşvik ederek kıtanın gelişimini hızlandırmak;
- Önlenebilir salgınları ortadan kaldırmak ve kıtada sağlığı iyileştirmek için ilgili uluslararası ortaklarla birlikte çalışmak.⁶⁹

⁶⁸ HAMDİ, Abdurahman, "el-itihâdi'l-ifrikî ve'n-nizâmî'l-ennî el cedid fi ifrikiyye", **Mekez el-imaret li'd-dirasâti'l- buhus el-istiratickiye**, 2011, S. 162, s. 21.

- Kadınların karar alma süreçlerine, özellikle siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda etkin katılımını sağlamak;
- Kıtanın savunmasını ve müzakere pozisyonlarının güçlendirilmesini sağlamak için ticaret, savunma ve dış ilişkiler konusunda ortak politikalar geliştirmek ve teşvik etmek;
- Afrika Birliği'nin inşasına Kıtanın önemli bir parçası olarak görülen Afrika diasporasının tam katılımını teşvik etmek.⁷⁰

Bu hedeflere bakarak, Afrika'da bir dönem acıya sebep olmuş sömürgeciliğin tüm biçimlerine karşı mücadeleye odaklanan Afrika Birliği'nin amaçları ile daha önce kurulmuş olan Afrika Birliği Örgütü'nün amaçları arasında bazı farklılıklar olduğu sonucuna varılmaktadır. Birliğin amaçları arasında kıtanın genel ekonomik planlaması, birleşik bir savunma ve askeri strateji geliştirilmesi ile birleşik bir dış ve diplomatik politikanın benimsenmesine yer verilmediği görülmektedir.⁷¹ Bu hedefler, Afrika Birliği Örgütü'nün dayanışma, siyasi, sosyal ve ekonomik entegrasyona duyulan ihtiyaçta ve Afrika kıtası halkı için yaşamın her alanında sürdürülebilir kalkınma ve iyi yaşam sağlama hedeflerine benzemektedir. Ayrıca, üye devletlerin egemenliğine, ülke bütünlüğüne, bağımsızlığına saygı duyma ve Birleşmiş Milletler Şartı'nı dikkate alarak uluslararası işbirliğini teşvik etme ihtiyacını vurgulamıştır. Öte yandan, Birliğin amaçlarının, iki kuruluşun ortaya çıktığı şartlar ve Afrika Birliği Örgütü'nün küreselleşme bağlamında, son gelişmeler karşısında sorunların çözülmesindeki başarısız rolünden dolayı farklı olduğu görülmektedir.

Birliğin yeni hedefleri demokratik ilkeleri ve kurumları, halkın katılımını ve iyi yönetişimi teşvik etmenin yanı sıra insan ve halkların haklarının korunmasını sağlamak ve Afrika kıtasının bölgesel ekonomi gruplarını koordine ederek, dünya ekonomisinde etkin rol alması için gerekli koşulları oluşturmaktır. Ayrıca, başta bilim ve teknoloji olmak üzere tüm alanlardaki araştırmaların takibi, salgın hastalıkların önlenmesi ve sağlığın teşvik edilmesini de hedeflemektedir. Afrika Birliği ve Avrupa Birliği'nin

⁶⁹ <https://au.int/ar/constitutive-act>, (Erişim Tarihi:10/06/2019).

⁷⁰ Son üç hedef, 11 Haziran 2003 tarihinde Mozambik Maputo'da, Afrika Birliği Kurucu Antlaşmasını değiştiren Protokol'un 3. maddesi ile eklenmiştir.

⁷¹ DÂLİ', cemal, "tevcihat ve cuhut Nkrumahel-vehdiyye fi itar hareketi'l-camiati'l-ifrikiyye fi âfâkın ifrikiyye", **el heyati'l-âma lil istiilâmât**, Kahire, 2000, C. 1, S. 3, ss. 36-37.

amaçları arasındaki bariz farklılıklara rağmen, iki birliğin amaçlarının zımni olarak çok benzediği de söylenebilir.

1.2.3. Yetki Açısından Afrika Birliği

11 Nisan 1949 tarihli Uluslararası Adalet Divanının istişari görüşüne göre, uluslararası bir örgütün tüzel kişiliğinin niteliği, öncelikle kendisine verilen yetkilerin niteliği ve kapsamı ile ilgilidir. Uluslararası örgütler, kuruluş amaçları doğrultusunda hazırlanan ve kurucu devletlerinin iradesini belirleyen antlaşmaları yoluyla her uluslararası örgüte verilen bir dizi yetkinlikten yararlanırlar. Bu ifade, uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmalarında verilen çerçevede yetkiye sahip olduğu anlamına gelir.⁷²

Uluslararası hukukun ve özellikle uluslararası örgütler hukukunun perspektifinden bakıldığında, uluslararası örgütlerin temelde, üye devletlerin iradesinden farklı bir bağımsız iradeye sahip olmaları, onları uluslararası hukukî bir kişi olarak uluslararası tüzel kişilik haline getirmektedir⁷³. Uluslararası örgütleri yetki açısından değerlendirdiğimizde, üye devletlerle ilişkilerine göre işbirliği örgütleri ve uluslararası örgütler şeklinde ikiye ayrıldıkları görülmektedir.⁷⁴ İşbirliği örgütleri, koordinasyon temelinde oluşturulmuş ve üye devletlerin egemenlik yetkisine müdahale etme hakkı olmayan yapılardır. Üyeler, örgütün çalışmalarını etkin bir şekilde yürütmek için gerekli yetkileri sağlar ancak örgüt yararına egemenliğinden feragat etmemektedir.⁷⁵

Uluslararası örgütler ise üye devletleri entegre etmeyi de amaçlayan uluslararası kuruluşlardır. Bu tür örgütlerin aldığı kararların bir kısmı doğrudan üye devletlerin vatandaşlarına karşı etkili olur. Bu nedenle, bu tür örgütlerin kararları bağlayıcıdır ve üyeler bunlara uymak zorundadır, özellikle de üyelerin çıkarlarının örgütle çelişmesi durumunda örgütün kararlarına uymak bir zorunluluk haline gelmektedir. Bunun

⁷² EL HUVAS, Nadiye, *muhâdarâtun fi kânûni'l-munazamâti'd-devliyye*, câmiatu sidi mohammed abdalâh, Fes, 2013, s. 17.

⁷³ CARRILLO, Juan / SALCIDO, Antonio, "Cours général de droit international public", **RCADI**, S. 257, 1996, s. 122.

⁷⁴ ÇAĞIRAN, 2019, s. 108.

⁷⁵ Bkz. TERZİOĞLU / ÖZARSLAN, 2016, ss. 51-52.

nedeni, üye devletlerin egemenlik yetkilerinin bir kısmını örgüte devretmiş olmalarıdır.⁷⁶

Ayrıca bu tür örgütler, üye devletleri ulusal yargı organları veya diğer ulusal kurumlar aracılığıyla yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlama hakkına sahip olduğundan, kararlarının uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmaya sahiptir. Uluslararası toplum içinde sadece Avrupa Birliği uluslararası örgüt örneği olarak yer almakta ve üye devletler tarafından verilen en geniş egemenlik alanına sahip olması nedeniyle diğer uluslararası örgütlerden ayrılmaktadır.⁷⁷ Bu hukuk sistemi, AB'nin kurumsal yapısının işlevlerini güvence altına almak için üye devletlerin bazı egemenlik yetkilerinin örgütün ilgili organlarına devredilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle üye devletlerin egemenliğinin devri, devletlerin geleneksel yetkileriyle ilgili bazı konularda gereklidir. Ayrıca Avrupa Birliği ve üye devletler arasında ortak yetkiler de bulunmaktadır. Münhasır yetki dışındaki alanlarda geçerli olan bu yetki, örgütün organları ile ilgili devletler arasında paylaşılacak yetkililerdir.⁷⁸

Afrika Birliği, Afrika kıtasında yetkilerini, güvenlik sektörüyle ilgilenen Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, sosyo-ekonomik ve kültürel sektörlerle ilgilenen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Konsey gibi organları aracılığıyla kullanmaktadır. Antlaşmada belirtilen doğrudan yetkilere ek olarak, Antlaşmada belirtilmeyen ancak antlaşma hükümlerine münhasır ve tamamlayıcı olan örtülü yetkileri de bulunmaktadır.⁷⁹ Afrika Birliği, Afrika'da kurulan örgütlerin daha önce karşılaşmadığı bir dizi yeni ilke de benimsemiştir. Örneğin, Birliğin üye devletlere soykırım, insanlığa karşı suçlar veya savaş suçları hallerinde müdahale etme hakkı vardır. Üye bir devlet tarafından, barışı ve güvenliği sağlamak için bir başka üye devlete müdahale talebinde de bulunulabilmektedir.⁸⁰ Ancak, tüm bunlara rağmen, Afrika Birliği, uluslararası bir örgüt değil, uluslararası bir işbirliği örgüttür. Zira Afrika Birliği, birliğe üye devletlerin iç hukuk sistemlerini kontrol eden daha yüksek ve birleşik bir hukuk sistemi kurma konusunda, henüz ileri bir seviyeye ulaşamamıştır. Bu durum, birliğin kurucularının

⁷⁶ Bkz. TERZİOĞLU / ÖZARSLAN, 2016, s. 52; ED-DAKAK, Muhammed S., **et-tanzimü't-Düveli**, Darü'l-Camiyye, 1994, ss. 61-71.

⁷⁷ ÇAĞIRAN, 2019, s. 113.

⁷⁸ Bkz. TERZİOĞLU / ÖZARSLAN, 2016, s. 54.

⁷⁹ EL FAR, Abdulvahid, **et-tanzimü'd-devlî**, 1.basım, âlamu'l-kutup, Kahire, 1979, ss. 49-52.

⁸⁰ HAMDI, 2011, s. 25.

gelecekte birliği, federal veya merkezi bir birliğe dönüştürme arzusunu yansıtan Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda yer alan bazı hükümlerde önerilmektedir. Afrika Birliği'ni, Afrika Birleşik Devletleri'ne dönüştürmek için Libya'nın önerilerini incelemek üzere kurulan Afrika Komitesi, bu eğilimi doğrular niteliktedir. Kurucu antlaşmada aynı zamanda Pan Afrika Parlamentosu, Federasyona bağlı bir Afrika Adalet Divanı ve finansal kurumların veya Afrika ekonomik gruplarının kurulması gibi bazı önemli kurumların var olması gerektiğine de işaret edilmiştir.⁸¹

Afrika Birliği, uluslararasılık özelliğini tam olarak taşıyorsa da zaman zaman bazı tartışmalar da gündeme gelmektedir. Söz gelimi, 22 Temmuz 2021'de İsrail Dışışleri Bakanlığı'nın, "*İsrail'in Etiyopya Büyükelçisi'nin Afrika Birliği'ne gözlemci üye olarak itimatnamesini sunduğunu duyurması*" sonrasında, bu yönde bir tartışma yapılmıştır.⁸² Bu beyan, Afrika'da büyük yankı uyandırmış ve Komisyon Başkanı "Moussa Faki Mahamat"i, gözlemci statüsü verme yetkisinin bulunduğunu teyit eden resmi bir açıklama yapmak zorunda bırakmıştır. Ancak bir başka açıdan bakıldığında, Komisyon Başkanı'nın ileri sürdüğü gerekçe, hukuki tartışmaları gündeme getirmiş ve bu kararın meşruiyeti tartışılmıştır. Birliğe üyelik başvurularını değerlendirme yetkisi, Birliğin kurucu antlaşmasının 9. maddesine göre Birlik Asamblesi'dir ve burada konuyla ilgili maddenin sadece tam üyelik başvurularına atıfta bulunduğu söylenemez. Ayrıca "*birliğe katılma başvurusu*" tabiri, tam üyeliği ve benzeri statüleri kapsayan bir ifadedir. Dolayısıyla Komisyon Başkanı'na tanınan yetkinin, karar alıcı ve birliğin en üst organı olan Asamble'ye ait bir yetki olduğu anlaşılmaktadır.⁸³

Öte yandan, Afrika Birliği'nin sahip olduğu bazı yetkiler, örgütün uluslararası niteliğiyle ilgili çağrışım da yapmaktadır. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin müdahale yetkisi, tipik bir örnektir. Tıpkı Birleşmiş Milletlerin bir işbirliği örgütü olmasına rağmen, Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenlik konularındaki kararlarının, uluslararası örgütlerin kararları kadar bağlayıcı olması gibi⁸⁴ Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin bazı konulardaki kararları da aynı güce sahiptir. İnsanlığa karşı suçlar ve

⁸¹ EL HÜSEYİNİ, 1976, ss. 148-149.

⁸² <https://www.aa.com.tr/fr/monde/isra%C3%ABl-pays-observateur-%C3%A0-l-union-africaine-7-pays-arabes-s-y-opposent/2324884>, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).

⁸³ <https://www.qiraatafrican.com/home/writer/22>, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).

⁸⁴ ÇAĞIRAN, 2019, s. 114; ED-DAKAK, 1994, ss. 322-323.

soykırım suçunda Konsey, rızasına gerek olmaksızın üye devlete müdahale edebilir. Bununla birlikte Afrika Birliği, henüz uluslararası bir örgüt olarak nitelendirilmekten uzaktır.

1.3. AFRIKA BİRLİĞİ'NİN HUKUKİ KİŞİLİĞİ

Uluslararası hukuki kişilik, kişinin uluslararası hukuki düzenlemelere uygun olarak haklar kazanması ve yükümlülükler üstlenmesidir. Her hukuk sisteminin bir dizi kuraldan oluştuğu ve bu kurallara muhatap olan kişilerin bu sistemin kişileri olduğu bilinmektedir. 20. yüzyılın başlarına kadar uluslararası örgütlerin hukuk kişiliği tanınmamış, sadece devletler uluslararası hukukun tek hukuk kişisi olarak tanınmıştır.⁸⁵

Devletin, iç hukukta veya uluslararası hukukta, egemenlik unsurunun kullanılmasına dayanan temel bir hukuki kişilik olduğu bilinmektedir. Bu nedenle uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğinin tanınması konusunda, egemenlik unsuruna sahip olmadıkları için hukuki bir tartışma olmuştur. Bazı hukukçular, uluslararası hukuki kişilik kazanma ölçütü olarak egemenliği kabul ettiğinden, uluslararası örgütleri hukuk kişisi olarak kabul etmemişlerdir. Devletler arasında bir antlaşma çerçevesinde uluslararası bir kişiliğin ortaya çıkması fikrini reddetmişler ve buna ek olarak, uluslararası bir kişilik ortaya çıkması için yeterli güce sahip olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bazı hukukçular ise özellikle bu örgütlerin kurucu antlaşmalarında yer alması ve üye devletler tarafından kabul edilmesi halinde uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğinin kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.⁸⁶

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası örgütlerin kurulmasıyla birlikte, uluslararası örgütlerin kişilik sorunu yeniden gündeme gelmiştir. BM Şartı hazırlanırken Belçika'nın antlaşmaya BM'nin uluslararası bir statüye sahip olduğunu ve bu statüden doğan hakları içeren bir madde eklenmesi önerisi kabul edilmemiştir. Ancak uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğine herhangi bir atıfta bulunulmamasının gerekçelerinin hukuki değil siyasi olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler ile yeni bir dönem başlasa da uluslararası

⁸⁵ EL HADÎSÎ, Halil, *el-vesit fi't-tanzîmü'd-devlî*, câmiatü'l-musul, Musul, 1991, s. 52; BOZKURT, Enver / KÜTÜKÇÜ, M. Akif / POYRAZ, Yasin, *Devletler Hukuku*, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2012, s. 152.

⁸⁶ MUSTAFA, 1998, s. 25.

kuruluşların hukuk kişiliğinin kabul edilmesi ile birlikte devletlerin egemenliğini aşabilecek bir süper gücün oluşmasına yol açacağı iddia edilmiştir. Bu iddialar, bazı devletlerde endişe yaratmıştır.⁸⁷

Uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğiyle ilgili dönüm noktası, Orta Doğu'daki Arap-İsrail çatışmalarında Birleşmiş Milletlerin rol almasıdır. Bilindiği üzere, Arap-İsrail çatışmalarında Birleşmiş Milletler tarafından İsveç vatandaşı Folke Bernadotte arabulucu olarak görevlendirilmiştir. Bernadotte, 1948 savaşında İsrail'i ziyareti sırasında, Birleşmiş Milletlerin kendisine verdiği görevi yerine getirirken İsraili aşırılık yanlıları tarafından öldürülmüştür.⁸⁸ Bu durumda, Birleşmiş Milletlere verilen zararın talep edilmesi gündeme gelmiştir. Ancak o dönemde hakim olan görüşe göre Birleşmiş Milletler, hukuki ehliyeteye sahip değildir. Ayrıca öldürülen kişinin bir devletin vatandaşlığına sahip olmasından dolayı, bu devletin de vatandaşına verdiği zararın tazminini talep etme hakkı olması doğaldır. Bu olay, uluslararası hukuk bakımından cevaplandırılması gereken bir takım sorular ortaya çıkarmıştır. Bir görevlisi öldürülen BM'nin mağduriyeti nasıl değerlendirilecektir? Bilhassa, bunun için BM hukuki zeminde ne yapabilir? Olayın sonuçlarının telafi edilmesini talep etme ve bu amaçla harekete geçme ehliyeti var mıdır?⁸⁹

Konu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından (3 Aralık 1948 tarihli Genel Kurulu Kararı) istişare için Uluslararası Adalet Divanı'na gönderilmiştir. Talepte iki temel soru yer almıştır. Birincisi, Birleşmiş Milletler veya yetkilisinin görevi sırasında bir devlet tarafından zarara uğraması halinde, tazminat talep etmek o devletin aleyhine Birleşmiş Milletlerin dava açma ehliyetinin olup olmadığı yönündedir. İkinci soru ise birinci soruyu verilen yanıtın olumlu olması durumunda, mağdurun vatandaşı olduğu devletin haklarıyla nasıl bağdaştırılabileceğidir.⁹⁰ Konumuzu ilgilendiren kısım, Uluslararası Adalet Divanı'nın birinci soruya verdiği yanıtıdır.

⁸⁷ ÇAĞIRAN, 2016, s. 234.

⁸⁸ EL-HUDEYSİ, 1991, s. 54; MERAY, 1979, s. 69.

⁸⁹ ÇAĞIRAN, 2019, s. 225.

⁹⁰ United Nations, *Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice* 1948-1991, New York, 1992, s. 8.

Bir hukuk sistemi içinde uğranılan zararın tazminini talep edebilmek için her şeyden önce o hukuk sistemine ait olunması gerekir. Zira dava açma, uluslararası mahkemelere başvurma veya hukukun öngördüğü diğer yolları kullanma hakkı ancak bu hukuk rejimine tabi kişilerdir. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı bu davayı ele alırken öncelikle Birleşmiş Milletlerin hukuk kişiliğini tartışmış ve mütalaasını bu görüşe dayandırmıştır.⁹¹

Divan'ın yorumlarına göre, uluslararası alanda uluslararası bir örgüte belirli görevler ve yükümlülükler verilmişse, bunun karşılığında örgütün onu uluslararası alanda kullanmak için gerekli yetkiye sahip olması gerekir. Uluslararası örgütlerin uluslararası toplum içinde hareket edebilmeleri, varlıklarının zorunlu bir sonucudur. Divan'ın bu görüşünün dayanağını oluşturan gerekçeler, Birleşmiş Milletler olmak üzere bütün uluslararası örgütler için geçerlidir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletlerin ve tüm uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğini dikkate almak gerekli hale gelmiştir.⁹² Bu görüş, daha önce hakim olan görüşün aksine uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğinin tanımlanmasında ve genel olarak hukuki kişilik konusunda değişime yol açmıştır.⁹³

Uluslararası örgütleri kuran bazı antlaşmalarda, örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Antlaşmanın 39. maddesi ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 4. bölümü, uluslararası örgütün hukuk kişiliği açıkça belirtilir.⁹⁴ Örgütü kuran antlaşmada, hukuk kişiliğini belirten açık bir hüküm bulunmadığında, hukuki kişilik devletlerin örgütün kuruluşunu kabul ettiği anda örtülü olarak oluşmaktadır. Afrika Birliği Kurucu Antlaşmasına bakıldığında, birliğin hukuk kişiliği konusu düzenlenmemiştir ancak "*üstü örtülü yetkiler kuramı*"na göre Afrika Birliği'nin diğer uluslararası örgütler gibi uluslararası bir hukuk kişiliğine sahip olduğu söylenebilir.⁹⁵

Uluslararası örgütlerin hukuk kişiliği, kurucu üyelerinden farklı bir varlık olduğu anlamına gelmekte, uluslararası hukukta bir kişi olduğu anlamını taşımaktadır. Bunun anlamı, bu sistemin kendisine hukuken işlem yapma imkânı veren bir dizi hak ve yetki

⁹¹ ÇAĞIRAN, 2019, ss. 225-226.

⁹² ÇAĞIRAN, 2019, s. 227; ABDUSALAM, 1990, s. 151. Ayrıca bkz. TERZİOĞLU / ÖZARSLAN, 2016, s. 59; MERAY, 1978, 70.

⁹³ TERZİOĞLU / ÖZARSLAN, 2016, s. 60.

⁹⁴ EL HUVAS, 2013, s. 16.

⁹⁵ Bkz. TERZİOĞLU / ÖZARSLAN, 2016, s. 59- 60.

vermesidir. Uluslararası hukuk kuralları, uluslararası örgütler için bir dizi hak yaratır ve aynı zamanda da bir dizi yükümlülük yükler.⁹⁶ Dolayısıyla uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk kurallarına tabi olması, uluslararası örgütün uluslararası hukuk kişiliği statüsüne sahip olduğunu göstermektedir.⁹⁷

Uluslararası örgütün hukuk kişiliğini kazanması için sağlanması gereken unsurlar vardır. Ancak hukukçular, bu unsurları tanımlarken ayrılmıştır.⁹⁸ Uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğinin incelemesinde, dört temel unsur dikkate alınmaktadır. Birincisi, hak ve yükümlülüklerden yararlanma yeteneğidir. İkincisi, harekete geçme yeteneğidir. Üçüncüsü, uluslararası hukukun oluşumuna katkıda bulunmak ve son unsur ise hukuki sorumluluğa taraf olabilme yeteneğidir. "*Uygulamada, bu dört unsur çerçevesinde değerlendirilen bazı yetkilerin varlığı, hukuki kişilik açısından bir ölçü olarak kabul edilmektedir. Bu yetkiler şunlardır: Antlaşma yapma, normatif faaliyetlerde bulunma, dokunulmazlıklara ve ayrıcalıklara sahip olma, doğrudan ilişki kurabilme ve uluslararası sorumluluğuna sahip olma.*"⁹⁹

Antlaşma yapma, uluslararası örgütün antlaşma akdetme ehliyeti, üye ya da üye olmayan devletlerle ya da diğer uluslararası örgütlerle antlaşma ilişkilerine girebilmesi anlamına gelir.¹⁰⁰ Örgüt bu yetkiyi, kendisini kuran antlaşmadan elde eder. Bu yetkinin varlığı iki şekilde anlaşılabilir. İlk olarak, bu yetki kuruluş antlaşmasına açıkça belirtilmiş olabilir. Antlaşmada bulunmadığı durumda ise örgütün bu yetkiye sahip olmadığı anlamı çıkmaz. Bu durumda, ikinci seçenek hayata geçmektedir ki bu yetkinin varlığı tüm kurucu sözleşmenin yorumlanması veya zımni yetkinin varlığı ile değerlendirilebilir. Bu eğilim, Uluslararası Adalet Divanı'nın uluslararası örgütlerin hukuk kişiliği hakkında verdiği tavsiye görüşüyle de tutarlıdır.¹⁰¹

Normatif faaliyetlerde bulunma, uluslararası örgütlerin *kurucu antlaşmalarına* dayalı olarak bazı normatif düzenlemeler yapabilmesidir. Bu düzenlemeler doğal olarak iç ve

⁹⁶ EL HUVAS, 2013, s. 17.

⁹⁷ COMBACAU, Jean/ SUR Serge, **Droit international public**, Ed. Montchrestien, Paris, 1999, s. 697.

⁹⁸ NASİR, 2012, s. 419.

⁹⁹ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 66-67.

¹⁰⁰ EL HUDEYSI, 1991, s. 58.

¹⁰¹ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 67; ABDUSALAM, 1990, s. 37. Ayrıca bkz. ED-DAKAK, s. 41.

dış düzenlemeler olarak ayrılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi kurucu antlaşmanın verdiği yetki dışında bir düzenleme yapılması söz konusu değildir. Örgütlerin dışarıya yönelik düzenlemeleri iki kategoride değerlendirilebilir. Birincisi tavsiye, karar ve bildiri gibi örgütün organlarının tek taraflı eylemleri, uluslararası hukukun bir parçası olarak sayılır. Bu eylemler çoğu durumda bağlayıcı olmamakla birlikte uluslararası hukuku açıklar, uluslararası hukuk ilkelerini belirtir ve uluslararası toplumda örgütün iradesini ifade eder. İkinci kısmı ise, uluslararası hukukun kodifikasyonu ile ilgili eylemlerdir. Bu yönde bazı uluslararası örgütler, artık uluslararası hukukun bir parçası olan kural koymaya katılma hakkı için uzmanlaşmış organlar kurmuştur. Bu eylemler, uluslararası örgütlerin uluslararası toplumdaki etkisinin de güçlenmesine yol açmaktadır.¹⁰²

Dokunulmazlıklara ve ayrıcalıklara sahip olma, uluslararası örgütün ve çalışanlarının dokunulmazlığı ve ayrıcalığıdır. Hukuk kişiliği belirlenirken dikkate alınması gereken kriterlerden biridir. Bu kolaylıklar, örgütün ve görevlilerin işlevlerini yeterince yerine getirmelerini sağlamak için tasarlanmıştır. Dokunulmazlıkların ve ayrıcalıkların örgüte ve örgüt görevlilerine verilmesi, kişisel değil işlevseldir. Dolayısıyla bu dokunulmazlıklar ve ayrıcalıklar, görev kapsamı dışındaki konularda söz konusu değildir. Öte yandan, dokunulmazlık ve ayrıcalıkların elde edilmesinin, uluslararası örgütlerin uluslararası toplumda devamlılığının sağlanmasına yardımcı olduğu söylenebilir.¹⁰³

Doğrudan ilişki kurabilme, uluslararası örgütlerin üye ve üye olmayan devletlerle doğrudan ilişki kurma yeteneğidir ve uluslararası örgütlerin hukuk kişiliğinin önemli bir yönüdür. Bu unsur, örgütün kurucu üyelerinin kişiliğinden ayrı bir hukuk kişiliğinin varlığının önemli bir göstergesidir. Ayrıca bu özellik, uluslararası hukuka göre kişiliğin bir tezahürüdür. Uluslararası toplumdaki diğer kişilerle aracı olmadan iletişim ve

¹⁰² Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 68-69.

¹⁰³ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 69-70; ED-DAKAK, 1994, s. 186; ABDUSALAM, 1990, ss. 121-122; EL HUDEYSI, 1991, ss. 61- 66.

doğrudan ilişkiler kurabilme yeteneği, uluslararası örgütlerin uluslararası toplumdaki varlığının bir kişi olarak dış dünyaya gerçek bir yansımasıdır.¹⁰⁴

Uluslararası sorumluluğa sahip olma, hukuki kişilik çerçevesinde bir diğer kriterdir. Belirli bir hukuk sisteminin varlığı, o sistemin üyeleri için belirli yükümlülükler getirir. Elbette bu kişilerin bu yükümlülüklerini ihlal etmeleri hukuki sorumluluğun doğmasına yol açacaktır. Aynı mantık uluslararası hukuk sistemi çerçevesinde de geçerlidir. Hukuki kişilik, uluslararası kuruluşların uluslararası hukuk sisteminde kişi olarak hareket etmesini sağlayan ve ona faaliyetlerini icra etme hakkı veren anahtar olduğundan, bu sistemde önemli bir muhatap olmaktadır.¹⁰⁵

Uygulamada yukarıda bahsedilen hukuk kişiliği ile ilgili kriterler Afrika Birliği için de geçerlidir. Ancak Kurucu Antlaşmasında bu kriterleri açık bir şekilde ele alan bir madde bulunmamaktadır. Bu kriterlerin bazıları, birliğin farklı kişilerle veya örgütün merkezine ya da birimlerine ev sahipliği yapan devletlerle yaptığı ikili sözleşmelerde yer alabilmektedir. Örneğin Afrika Birliği ile Etiyopya Cumhuriyeti arasındaki Merkez Anlaşmasına baktığımızda, Sözleşmenin 3. maddesinde açıkça Afrika Birliği'nin hukuk kişiliğine atıfta bulunmaktadır. 4. maddede ise Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin hükümleri çerçevesinde, Birlik ve mülkiyet hakkı ile Birlik görevlileri hakkında atıf yapılmıştır.¹⁰⁶

Uluslararası Adalet Divanı'nın 1949 tarihli danışma görüşü, uluslararası örgütlerin haklarını arama ve kendilerine karşı işlenen ihlaller için tazminat isteme yeteneklerini vurgulamıştır. Divan ayrıca, uluslararası örgütün, uluslararası hukuk çerçevesinde öngörülen hakları talep etmek için yargı kurumuna başvurmak da dahil olmak üzere tüm hukuki yöntemleri kullanma hakkına sahip olduğunu şart koşmaktadır. Uluslararası örgütler devletin tüm yetkilerine sahip olmasa da hukuk kişiliğine sahip olma çerçevesinde, uluslararası örgütler ile devletler arasında bir fark olmadığını söylenebilir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 70.

¹⁰⁵ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 71; MAMUN, 1998, s. 26.

¹⁰⁶ <https://au.int/fr/search/node/African%20Union%20Headquarters%20Agreement>, (Erişim Tarihi: 08/03/2022).

¹⁰⁷ ÇAIĞRAN, 2019, s. 245.

Bölgesel bir örgüt olarak Afrika Birliği hem uluslararası hem de bölgesel bir birlik yapısına sahiptir. Kurucu antlaşmasında yer alan 2. ve 3. maddelere göre Birlik, üye devletlerin maruz kaldığı koşullara doğrudan müdahale edebilecek hukuk kişiliğine sahiptir. Ayrıca, üye ve üye olmayan devletlere ile de ilişki kurma yetkisine sahiptir. Kurucu antlaşmada yer alan hükümlerde, Birliğin bağımsız bir hukuk kişiliğine sahip olduğuna dair bir ifade yoktur. Ancak Birliğin kuruluş ilke ve hedeflerine dair işaretlerde bulunulmuştur ki bu da Birliğin hukuk kişiliğine sahip olduğu anlamına gelmektedir.¹⁰⁸

Afrika Birliği, tabiatı itibariyle uluslararası ve bölgesel kuruluşların sahip olduğu tüm haklara sahiptir. Antlaşma yapma, çıkarlarını ve hedeflerini tehlikeye atan herhangi bir tarafa karşı talepte bulunma hakkına sahiptir. Birliğin üye devletleri temsil eden görevlileri ve uzmanları, uygulama için gerekli olan bir dizi diplomatik dokunulmazlıklara ve ayrıcalıklara sahiptir. Bu görevliler ve uzmanlar, üye devletlerin iç hukukunun kontrolünden uzak bir şekilde görevlerini serbestçe ve bağımsız olarak yerine getirirler.¹⁰⁹

¹⁰⁸ EL HÜSEYNI, 1976, ss. 145, 148.

¹⁰⁹ EL HÜSEYNI, 1976, ss.145-147.

2. BÖLÜM: AFRİKA BİRLİĞİ'NDE ÜYELİK VE ORGANİK YAPI

Uluslararası örgütün kuruluşu, esas olarak kurucu antlaşmanın oluşturulmasıyla gerçekleşmektedir. Örgütün amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir araya gelmiş olan üyelerin statüsünü, örgütün faaliyetlerini gerçekleştirecek ana organları belirleyen de bilindiği üzere, bu belgedir. Bu bölümde, Afrika Birliği'nde üyelik ve organik yapı üzerinde durulacaktır. Her iki konu da kurucu antlaşma temelinde ele alınacaktır.

2.1. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN ÜYELİK YAPISI

Uluslararası örgütler, bir grup uluslararası hukuki kişiliğine sahip üyeden oluşur ve bu yine hukuki kişilerin iradesi ile ortaya çıkarlar. Söz konusu kişiler, çıkarlarına uygun olarak belirli bir alanda ve kendi aralarında işbirliğini amaçlar. Bu nedenle üyeliğin herhangi bir uluslararası örgütün kurulması için önemli bir unsur olduğu ve örgütün, bir araya gelen hukuk kişilerinin iradesi sonucu ortaya çıktığı açıktır. Uluslararası hukuk kişilerinin iradesinin bir araya gelmesiyle örgüt, kurucu devletlerin iradesinden ayrı olarak kendi başına özgür bir kişiliğe sahip olur.¹¹⁰

Afrika Birliği'ne üyeliğin kabulü konusu, kurucu antlaşmanın 29. maddesi ile düzenlenmiştir. Buna göre Afrika Birliği'ne üyelik, bir dizi hak ve yükümlülük gerektirir. Bu haklar arasında şunlar yer almaktadır:

- Bir üye, Birliğin tüm organlarında ve komitelerinde oy hakkına sahiptir.
- Üyenin, Birliğin tüm ana organlarında resmi temsil yetkisi ve kendi vatandaşlarını Adalet Divanı'na ve diğer organlara aday gösterme hakkı vardır.
- Herhangi bir üyenin, Asamble'den ve Yürütme Konseyi'nden olağanüstü oturum talep etme hakkı vardır.
- Üyelerin, Birliğin kurucu antlaşmasında değişiklik talep etme hakları vardır.
- Herhangi bir üyenin Birlikten çekilme hakkı vardır.

¹¹⁰ TUHEYR, Hanan, “Organisations Internationales Et Régionales : Une Étude Descriptive Et Analytique, l'Organisation De l'Union Africaine Comme Modèle”, **Route Educational & Social Science Journal**, Volume 5, August 2018, S. 160.

Afrika Birliği üyelerinin temel yükümlülükleri ise aşağıdaki gibidir:

- Birliğin kararlarına saygı göstermek ve bunları uygulamak için çalışmak,
- Üyeler arasında doğabilecek uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeye çalışmak,
- Üyelerin kendi politikalarını siyaset, ekonomi, sosyal güvenlik, sağlık, savunma ve güvenlik başta olmak üzere tüm alanlarda Birlik ile birlikte koordine etmek ve gözetilen hedeflere ulaşmak için Birliğin ilkelerini yerine getirmek,
- İç hukuk çerçevesinde demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerine saygı gösterme konusunda teminat vermek,
- Birliğin her üyesi için belirlenen payın ödenmesi de dâhil olmak üzere örgüt dâhilindeki mali yükümlülükleri yerine getirmek.¹¹¹

Aşağıda, Afrika Birliği'ndeki üyelik ile ilgili konular ele alınacaktır. Üyelik çeşitleri, üyeliğe benzer diğer statüler ve üyelikten kaynaklanan diğer meseleler sırasıyla incelenecektir.

2.1.1. Kurucu Üyelik

Uluslararası örgüte üye olmak, örgütün kurucu antlaşmasında yer alan hedefleri ve ilkeleri kabul etmek ve daha sonra da bu antlaşmayı imzalamak ve onaylamak anlamına gelir.¹¹² Onay ve bağlayıcılık süreci, her üyenin kendi iç hukukuna göre şekillenmektedir. Temelde tüm devletler, uluslararası örgütlere üye olma hakkına sahiptir ancak bu durum, herhangi bir devletin her istediği zaman bir uluslararası kuruluşa katılma hakkı olduğu anlamına da gelmez. Uluslararası örgütlere katılmak

¹¹¹ HÜSEYİN, 2010, ss. 143-144.

¹¹² MUSTAFA, 1998, s. 30.

isteyen bir devletin, kurucu antlaşmada yer alan ve doğal olarak yerine getirmesi gereken bazı şartlar bulunur.¹¹³

Uluslararası örgüt uluslararası bir antlaşmayla kurulduğu için kurucu üyeliğin, kurucu antlaşmanın tartışılıp onaylandığı hazırlık konferansına katılan tüm devletler için geçerli olduğu görülmektedir. Bu husus, örgütün kurucu antlaşmasında yer alır. Bu üyeliğe sahip olan devletler ise uluslararası örgütün kurucuları kabul edilir¹¹⁴. Örneğin BM Şartı'nın 3. maddesinde bu husus şöyle belirtilmiştir: *“Birleşmiş Milletler'in asıl üyeleri, uluslararası örgütlenme konusunda San Francisco'da yapılan Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmış olan ya da 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ni önceden imzalamış bulunan ve işbu antlaşmayı imzalayarak 110. madde uyarınca onaylayan devletlerdir.”*

Genellikle kurucu üyelerin yükümlülükleri, örgüte sonradan katılan diğer üyelerden farklı değildir. Bazı antlaşmalar (OPEC gibi) kurucu üyelere, örgüte yeni bir üyeliğin kabulü için bir koşul olarak kurucu üyelerin oybirliğini gerektiren bazı haklar vermektedir. Ancak bu yaygın bir uygulama olmayıp sadece kurucu üyeler ile örgüte sonradan dâhil olan üyeler arasında hak ve görev eşitliği sağlayan genel bir kuraldır.¹¹⁵

Afrika Birliği ele alındığında, bu konuda diğer uluslararası örgütlerden farklı olmadığını ve kurucu üyelerin, kurucu üye olmayanların haklarını ve ayrıcalıklarını aşan haklara veya ayrıcalıklara sahip olmadıkları görülmektedir. Afrika Birliği, Afrika Birliği Örgütü'nün halefi olmakla birlikte Afrika Birliği'ne üyelik, Afrika Birliği Örgütü üyeliğinin bir uzantısıdır. Buna göre Afrika Birliği Örgütü'nün 53 üye devleti, Afrika Birliği'nin kurucu üyeleri haline gelmiştir. Her bir devlet, kendi anayasal prosedürlerine

¹¹³ EL-MECZÛB, Muhammed, **Et-Tanzîmü'd-düvelî**, Menşûrâtü'l-Halebiyyi'l-Hukûkiyye, 8. Baskı, 2006, Beyrut, s. 77.

¹¹⁴ <https://ketabonline.com/ar/books/92634/read?part=1&page=5&index=3336268/333627>, _____ (Erişim Tarihi: 02/01/2020).

¹¹⁵ MOKDÂŞÎ, Zuheyr, **The Community of oil exporting countries: A Study in governmental co-operation**, George Allen & Unwin, Ltd, London, 1972, s. 97.

uygun olarak antlaşmanın 27. maddesi hükümlerine göre imzaladıktan ve onayladıktan sonra Afrika Birliği üyesi olmuştur.¹¹⁶

Afrika Birliği'nin miras aldığı Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu üyeliği ile ilgili olarak örgüt, Mayıs 1963'te düzenlenen ve kuruluş antlaşmasını imzalayan ve onaylayan Addis Ababa Zirvesi'ne katılan tüm devletlere kurucu üyelik statüsü vermiş ve bunu onaylamıştır. Bahsi geçen Afrika devletlerinin sayısı 30'dur. Dışişleri Bakanları Tanıtım Konferansı'na ve Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı'na katılmamasına rağmen hem Fas hem de Togo'nun kurucu üyeliğe sahip olduklarına dikkat çekmek gerekmektedir. Fas, Moritanya'nın katılımını protesto etmek için konferansları boykot etmiştir. Çünkü o sıralarda Fas, Moritanya'yı kendi devletinin bir parçası olarak kabul etmekteydi. Ayrıca Togo Devleti, eski cumhurbaşkanına suikast düzenlenmesi ve çoğu Afrika devleti tarafından tanınmaması nedeniyle anlaşmaya katılamamış ancak Addis Ababa'daki örgüt antlaşmasını imzalamıştır.¹¹⁷

2.1.2. Katılım Yoluyla Üyelik (Sonradan Üyelik)

Katılım yoluyla üyelik veya sonradan üyelik, örgütün kuruluşundan sonra antlaşmayı imzalayan ve onaylayan devletleri kapsamaktadır. Antlaşma metni, genellikle kuruluşun hedeflerine uygun olarak üyelik ve katılımın koşullarından ibarettir. Amaçlar ve araçlar bakımından kuruluşlar arasındaki farkın doğası göz önüne alındığında, katılım koşulları bir örgütten diğerine farklılık gösterir.¹¹⁸ Bir devletin bağımsızlığını ve tam egemenliğini kazanması, prensip olarak uluslararası örgütlere katılma hakkı verirse de bu yeterli değildir. Çünkü her örgütün (küresel veya bölgesel olsun ya da olmasın) kendisine katılmak isteyen devletlerde aradığı başka şartlar da mevcuttur.

Nitekim üyelik koşullarının, örgütten örgüte değiştiği görülmektedir. Dolayısıyla bölgesel bir örgütün, kendi bölgesinden olmayan bir devleti üyeliğe kabul etmesi beklenmemelidir. Afrika Birliği, Arap Devletleri Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü ve diğer bölgesel örgütler için bu durum geçerlidir. Örneğin petrol üretmeyen veya ihraç

¹¹⁶ EBU'L-ATA, Riyad Sâlih., **El-Munazzamâtü'd-düveliyye**, 1.Basım, İsrâ li'n-Neşri ve't-Tevzî', Umman, 2010, s. 452.

¹¹⁷ EŞ-ŞÜKRİ, 2012, s. 341.

¹¹⁸ MUSTAFA, 1998, s. 31.

etmeyen bir devletin Petrol İhraç Eden Devletler Örgütü'ne (OPEC) veya Afganistan gibi denize kıyısı olmayan bir devletin Denizcilik Danışma Örgütü'ne üye olması¹¹⁹ ya da Senegal Nehri'nin topraklarından geçmediği bir devletin Senegal Nehri Geliştirme Teşkilatı'na (OMVS)¹²⁰ üye olması beklenemez. Birleşmiş Milletler Şartı'na göre üye olmak isteyen devlet barışsever olmalı ve antlaşmada öngörülen yükümlülükleri üstlenmelidir. Son olarak bu kabul, Güvenlik Konseyi tarafından tavsiye edildikten sonra Genel Kurul tarafından onaylanmalıdır.

Afrika Birliği Antlaşması'nın 29. maddesinde ise şöyle denilmektedir: “*Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra herhangi bir Afrika devleti, istediği vakitte bu antlaşmaya katılma niyetini Komisyona bildirebilir ve Birliğin üyeliğine kabul edilebilir. Bu bildirimden sonra Komisyon Başkanı, bildirim kopyalarını tüm üye devletlere gönderir. Kabul süreci üye devletlerin basit çoğunluğu ile gerçekleşir ve her devletin kararı Komisyon Başkanına iletilir. Gerekli sayıda oy aldıktan sonra ilgili devlet karar hakkında bilgilendirilir.*”

Afrika Birliği'ne üyelik, sefeli Afrika Birliği Örgütü'nden daha farklı düzenlenmiştir. Sömürgeciliğin bitmesiyle Afrika kıtasının hemen her yerinde kurtuluş savaşlarının sona ermesi ve buna ek olarak Afrika devletlerinin Afrika Birliği Örgütü'nün oluşumuna yol açan küçük bloklar halinde elde ettiği tecrübelerin ardından ortaya çıkan yeni birliğin kurucu antlaşmasında, birliğe katılmak isteyen devletlerin bağımsızlık ve egemenlik meselesi gözden kaçırılmıştır. Ancak Afrika Birliği Örgütü Antlaşması'nın 4. maddesinde geçen bağımsızlık ve egemenlik unsurları, devletlerin bu örgüte katılabilmesi için temel bir koşul olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Afrika Birliği Antlaşması, üyelik için olağan usule ilişkin gerekliliklere başka koşullar da ekleyen Avrupa Birliği gibi yeni şartlar getirmemiş, bilakis bir Afrika devleti olmasını yeterli görmüştür. Buna dayalı olarak Afrika Birliği'nin amacının, Afrika kıtasının tüm devletlerinin bu birliğe etkin bir şekilde katılımını sağlamak olduğu ve gelecekte bir gün gerçek birliğin sağlanmasının amaçlandığı söylenebilir.

¹¹⁹ EL-HADÎSÎ, Halil İsmail, **El-Vasît fi-tanzimi'd-düvelî**, Bağdat Üniversitesi, 1991, ss. 69-70.

¹²⁰ Mart 1972'de Mali, Moritanya ve Senegal arasında OMVS için nihai kurumsal çerçeve oluşturuldu. 2006 yılında Gine Conakry de buna katıldı. Amacı, suyun mevcudiyetini kontrol etme çabalarını birleştirmek ve nehrin kaynaklarının rasyonel ve koordineli bir şekilde kullanılması için araclar aramaktır. (<http://www.omvs.org/content/historique>) (Erişim Tarihi: 04/01/2020).

2.1.3. Ortak Üyelik ve Gözlemcilik

Uluslararası örgütlerin faaliyetlerinin yürütülmesinde temel rol, doğal olarak üyelerine aittir. Ancak uluslararası örgütler genellikle üye olmayan devletlerle veya diğer uluslararası örgütlerle ya da sivil toplum kuruluşlarıyla ve ayrıca uzmanlık veya kamu kurumlarıyla ilişkiler ve ortaklıklar kurabilir. Bu kişilere, örgütün faaliyetlerine katkıda bulunmalarına bağlı olarak belirli bir hukuki statü verilebilir.¹²¹ Bahsi geçen ilişkiler bağlamında, uluslararası örgütler arasında uygulamada göreceli bir benzerlik olmasına rağmen yine de bazı farklılıklar bulunur. Uluslararası örgütlere ortak üyelik statütüsü, 1945 öncesi dönemlerde, dış ilişkilerinde başka bir devlete bağımlı olan ancak uluslararası işbirliği ve ortaklığın yapılabileceği alanlarda idari bir yapıya sahip olan kolonilerin veya devletlerin katılımı için düzenlenmiştir.¹²²

Bir ortak üyenin bazı sınırlı hakları vardır ve çoğu zaman oy kullanma hakkı yoktur. Bu statü, bazen kuruluşa tam üye olarak katılmak isteyen ancak önce üyelik şartlarını yerine getirmesi gereken devletlere verilir.¹²³ Söz konusu statü, örgütün hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunabilecek olan ancak örgütle çıkarı olmakla birlikte üyelerle eşit koşullarda olmayan sivil toplum kuruluşları lehine de ihdas edilebilir.¹²⁴

Gözlemcilik statüsü ise uluslararası örgütün çalışmalarına sınırlı katılımın bir başka şeklidir. Gözlemci üyenin bazı oturumlara katılmasına izin verilse de örgütün tüm organlarına katılamaz ve oy kullanma hakkına da sahip değildir. Gözlemcilik statüsü, genellikle üye olmayan devletlerin, diğer hükümetler arası ve hükümet dışı örgütler gibi sivil toplum kuruluşları ile ulusal kurtuluş hareketlerinin örgüt faaliyetlerine katılımına izin vermek için kullanılmaktadır.¹²⁵ Uluslararası örgütlerde gözlemci kabul etme koşulları, kurucu antlaşmalarda veya ilgili organların iç düzenlemelerinde

¹²¹ EL-MECZÛB, 2006, s. 78.

¹²² ÇAĞIRAN, 2019, s. 212.

¹²³ PHİLİP, Christian, "Une typologie des statuts de membres des organisations internationales", **Revue Québécoise de droit international**, S. 1, 1984, s. 52.

¹²⁴ FARCHAKH, Michael., **Le statut de membre d'une organisation internationale et son acquisition**, universite paris 1, 2014, s. 7.

¹²⁵ PHİLİP, 1984, s. 53.

belirlenmektedir. Devletlerin uluslararası örgütlere gözlemci olarak katılımı, üyeliğin muhtelif sebeplerle mümkün olmadığı durumlarda gerçekleşmektedir.¹²⁶

Afrika dışındaki ülkelerin Birliğe gözlemci olarak kabul edilmesine ilişkin olarak, Kurucu Antlaşması'da bu konuda bir madde bulunmamakta olup, konu 2004 Aralık'ta "*Afrika Birliği'nde Gözlemci Statüsü Verilmesine İlişkin Taslak Kriterler ve Akreditasyon Sistemi*" ile düzenlenmiştir. Bu belgeye göre, gözlemcilik statüsü isteyen devletin hedefleri, Kurucu Antlaşma'nın 3. ve 4. maddelerinde belirtilen Afrika Birliği'nin amaç ve ilkeleri ile örtüşmelidir. Ayrıca Afrika Birliği'nin çalışmalarını desteklemeyi, ilkelerini ve faaliyetlerini tanıtmayı taahhüt etmelidir. Buna göre, Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'ne akredite edilmiş Afrikalı olmayan devletler, Komisyon Başkanı'na bu konuda bilgi verme hakkına sahiptir. Başkan, bu talepleri Birliğin ilke ve amaçlarına uygun olarak değerlendirir ve görüş ve gözlemleri için konuyu üye devletlere bildirir. Tebligat tarihinden itibaren 45 gün içinde herhangi bir itiraz olmazsa Başkan, misyon şefinin veya devletin temsilcisinin itimatnamesini kabul edecektir. Üyelerin itiraz etmesi halinde, Komisyon Başkanı talebi işleme koyamaz, bunun yerine Yürütme Konseyi gündemine alır.¹²⁷

Afrika Birliği, üyesi olmayan birçok devletle ve uluslararası örgütle iyi ilişkiler ve ortaklıklar kurmuştur. Bu kişilerin Afrika Birliği ile ilişkilerinde her birinin statüsünün değişiklik arz ettiği görülmektedir. Bazıları Birleşmiş Milletlerde olduğu gibi gözlemci statüsü elde ederken bazıları da sadece ortaklık düzeyinde kalmaktadır. Afrika Barış ve Güvenlik Protokolü'nün 17. maddesinde, Birleşmiş Milletlere, temel bir ortak olarak işaret edilmiştir. Bu maddenin (a) bendinde, Barış ve Güvenlik Konseyi'ne ilişkin düzenleme yapılarak, Afrika'da güvenliği, barışı ve istikrarı destekleme ve sürdürme görevinin altı çizilmiş; uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesinde birincil sorumluluğa sahip olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ile işbirliğine atıfta bulunulmuştur. Barış ve Güvenlik Konseyi ayrıca Afrika'da barışı, güvenliği ve istikrarı teşvik etmek için diğer ilgili Birleşmiş Milletler kurumlarıyla da yakın çalışmaktadır.

¹²⁶ ÇAĞIRAN, 2019, ss. 217-218.

¹²⁷ <https://archives.au.int/handle/123456789/4423?locale-attribute=fr>, (Erişim Tarihi: 09.03.2022).

Afrika Birliği ile Avrupa Birliği arasında da yasadışı göç, terörle mücadele ve diğer konularda sıkı işbirlikleri vardır. Afrika Birliği'nin 2002 yılında Afrika Birliği Örgütü'ne alternatif bir örgüt olarak kurulmasıyla Avrupa Birliği, kıtada ilk kez uygun bir ortağa kavuşmuş oldu. Zira Avrupa Birliği Konseyi, Mayıs 2001'de, Afrika kıtasındaki kriz yönetimi ve çatışmayı önleme ve çözüme ilişkin temel sorumluluğun Afrikalıların kendilerine ait olduğunu kabul etmiştir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin uzun vadede, Afrikalıların bölgesel düzeydeki çatışmalarını bitirmeye yönelik çalışmalarını destekleyeceğine yönelik söz vermiştir. Avrupa Birliği, Nisan 2004'te “Afrika'da Barış Kolaylaştırma” olarak adlandırılan uygulama ile sözünü yerine getirmiştir. Bu da özelde Avrupa Birliği içindeki Afrika politikasının, genelde ise Avrupa Birliği'nin dış politikasının sürekli gelişimini yansıtmaktadır.¹²⁸

Afrika Birliği'nde gözlemcilik statüsüne sahip devletler bulunmaktadır. Sırbistan (2011), Haiti (2012), Letonya (2012), Filistin (2013), Kazakistan (2013)¹²⁹ ve İsrail (2021) gibi birkaç devlet Afrika Birliği'nde gözlemci statüye sahip olmuşlardır. Türkiye ise 12 Nisan 2005 tarihinde Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü elde etmiş ve 5 Mayıs 2005 tarihinde Addis Ababa'daki büyükelçiliğini Türkiye Cumhuriyeti'nin Afrika Birliği'ndeki akredite elçiliği olarak atamıştır. Afrika Birliği, Ocak 2008'de Addis Ababa'da düzenlenen 10. Zirve toplantısında aldığı kararla Türkiye'nin stratejik bir ortak olduğunu ilan etmiştir.¹³⁰

Temmuz 2005'te, Libya'daki Afrika Birliği Zirvesi sırasında, Afrika Birliği'ndeki sivil toplum kuruluşlarına (STK) gözlemci statüsü veren kriterler ve prosedürler ele alınmıştır. Buna göre gözlemci statüsü için başvuruda bulunan STK'lar, Afrika vatandaşlarının çoğunluğu tarafından yönetilen bir Afrika devletinde olmalı, gelirinin en az üçte ikisi üyelerin katkılarından ve desteklerinden meydana gelmelidir. Bu zirvede ayrıca gözlemci olarak bulunan STK'ların, Afrika Birliği ile düzenli istişarelere devam etmeleri ve Afrika Birliği ile olan işbirlikleri hakkında her üç yılda bir rapor sunmayı taahhüt etmeleri öngörülmüştür. Buna ilave olarak zirve toplantılarının açık

¹²⁸ GUY, Mvelle, **L'Union africaine: fondements, organes, programmes et actions**, L'Harmattan, France, 2007, s. 468.

¹²⁹ <https://au.int/ar/node/25596>, (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

¹³⁰ <https://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

oturumlarına katılma hakkına sahip olacakları; ilgi ve uzmanlık alanları dikkate alınarak kapalı oturumlara davet edilebilecekleri de kararlaştırılmıştır.¹³¹

2.1.4. Üyeliğin Sona Ermesi

Üyeliğin sona ermesi, uluslararası örgüt ile üye devlet arasındaki ilişkinin sona ermesidir. Üyelik, örgütün feshi ya da üyenin kişiliğini kaybetmesi ile sona erdiği gibi ayrıca ilişkili taraflardan birinin iradesi ile de sona erebilir. Bu da örgütün üyeyi ihraç etmesi veya üyenin örgütten çekilmesiyle gerçekleşmektedir.¹³² Aşağıda bu konu çerçevesinde uluslararası örgütler hukukunda üyeliğin sona erdirilmesi ve bunun Afrika Birliği'ndeki durumu ele alınmaktadır. Ayrıca, üyeliğin sona ermesi hallerinin dışında, üyeliğin askıya alınması da bu başlık altında incelenecektir.

2.1.4.1. Uluslararası Örgütün Feshi

Süreklilik unsuru, uluslararası örgütlerin temel öğelerinden biridir. Bu temel öğe, uluslararası hukuk kişileri ile konferanslar ve ortak komiteler gibi diğer uluslararası faaliyetleri birbirinden ayırır. Bununla birlikte uygulamada, uluslararası örgütlerin herhangi bir canlı organizma gibi büyüdüklerini, geliştiklerini ve bir süre sonra sona erebileceklerini göstermektedir. Uluslararası örgütlerin dağılmasının birçok nedeni vardır. Söz gelimi, örgütün kuruluş amacına ulaşması veya ulaşma imkanının kalmaması, bu nedenlerden ilk akla gelenlerdir.¹³³

Genel bir kural olarak devletlerin bir uluslararası örgütte sahip oldukları üyelik, söz konusu örgütün feshi halinde doğal olarak sona erer. Örgütün feshi ise üyelerin rızasıyla alınan bir kararla meydana gelir.¹³⁴ Uluslararası örgütün feshi, uluslararası toplumda hukuk kişiliğinin yitirilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, uygulamada nadir görülen bir durumdur. Uluslararası örgütler, kuruluş amacına ulaşılsa veya amacın

¹³¹ Open Society Institute, **Renforcer la participation populaire dans l'Union Africaine**, Première publication, Southern Africa (OSISA) et Oxpam, 2010, s. 43.

¹³² Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 89-90. ÇAĞIRAN, 2019, s. 75.

¹³³ EL-ANZÎ, 2000, ss. 379-381.

¹³⁴ HASAN, Yusuf, **El-Münazzâmatu ve'l-munâzaatu fî kânûni'd-düvelî**, 1. Baskı, El-Merkezü'd-Düvelî li'l-İsdârâti'l-kânûniyye, Kahire, 2013, ss. 282-284.

gerçekleşmesi imkansız olsa bile bu durumu tercih etmemektedirler. Uluslararası örgütler gerektiği kadar aktif olamasalar bile varlıklarını sürdürmeyi tercih etmektedirler.¹³⁵

Afrika Birliği, çoğu uluslararası örgütün kurucu antlaşmasında öngörülen standart prosedürü benimsemiştir. Süreklilik unsuruna uygun olarak örgütün kalıcı olduğu varsayılmış ve kurucu antlaşmada, örgütün sona erebileceği hiçbir hüküm yer almamıştır. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 32. maddesi, antlaşmanın değiştirilmesine atıfta bulunmuştur. Kurucu antlaşmanın değiştirilmesi, Afrika Birliği Örgütü ile Afrika Birliği arasında olduğu gibi, örgüt ile bir başka örgüt arasında halef-selef ilişkisi kurulmasıyla ya da örgütün bir başka örgüte katılmasıyla da sonuçlanabilir. Üyelerin yeni antlaşmanın onaylama işlemlerini yapmaması veya kurucu antlaşmada belirlenen onay yeter sayısını tamamlamaması, örgütün sona ermesine ve üyelerin birbiriyle ilişkisinin sona ermesine yol açmaktadır. Afrika Birliği için bu yeter sayı, üye tamsayısının üçte ikisidir.

2.1.4.2. Örgüt Üyeliğinin Sona Ermesi

Uluslararası örgütlerde üyeliğin sona ermesi için ikinci temel yol, örgüt ile üye devlet arasındaki ilişkinin sona ermesidir. Uluslararası örgüt ya da üye devlet, ilişkinin artık kurulduğu dönemdeki menfaatleri karşılamadığını veya korumadığını düşünüyorsa üyelik sona erebilir.¹³⁶ Bu durumda üyelik, aşağıda belirtilen şekillerden biri ile sona ermektedir.

2.1.4.2.1. Çekilme

Üyelikten çekilmek, üye devletin uluslararası örgüte olan üyeliğini kendi özgür iradesiyle sonlandırması demektir. Uluslararası örgütlerin üyelikten çekilme konusundaki tavırları ve duruşları tek tip veya aynı değildir. Antlaşmalarında gönüllü olarak çekilmeyi düzenleyen örgütler olmakla beraber, bu konuya değinmemeyi tercih eden örgütler de bulunmaktadır. Üyelerin her ne kadar örgütten çekilme hakları

¹³⁵ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 90-91.

¹³⁶ ÇAĞIRAN, 2019, s. 197.

bulunuyor olsa da her örgütün bu konuda kendine göre belli şartları ve usulleri olması kaçınılmazdır.¹³⁷

Birleşmiş Milletlere ve onu örnek alan uluslararası örgütlere baktığımızda, kurucu antlaşmalarında üyelikten çıkma konusuna temas edilmediği görülmektedir. Bu bağlamda, kurucu antlaşmayı hazırlayan komitenin bilinçli olarak hareket edip etmediği ya da başka hususlar nedeniyle konuyu görmezden geldiği konusunda farklı hususlar akla gelmektedir. Birleşmiş Milletler bakımından düşünüldüğünde, uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak üzere işbirliği yolları üzerinde girişimlerde bulunmak ve mekanizmalar geliştirmek şeklinde temel bir amaç olduğu için antlaşmayı hazırlayan komisyonun konuyu düzenlememiş olması, yüksek bir ihtimaldir.¹³⁸

Örgütten çekilme, uluslararası örgütün varlığını tehdit eden ya da örgütü zarara uğratan etkilere sahip olduğundan, devletlerin iradesine ilişkin kısıtlamalardan kaçınılmasını sağlamak için genellikle antlaşmalarda bu konuda bazı kurallar öngörülmüştür. Mesela yazılı bildirim, bu şartların başında gelmektedir. Benzer şekilde, örgüte girdikten sonra belli bir süre söz konusu üyeliği bitirmek de mümkün olmayabilir. Söz gelimi bazı örgütler, çekilme gerçekleşmeden önce mevcut yükümlülüklerin yerine getirilmesini bir koşul olarak düzenlemişlerdir.¹³⁹

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 31. maddesinde, bu konuyla ilgili şunlara işaret edilmektedir: *“A- Üyelikten çekilmek isteyen herhangi bir devlet, Komisyon Başkanına bu konuda üye devletleri bilgilendirecek yazılı bir bildirimde bulunacaktır. Bildirimin sona erdiği tarihten itibaren bir yıl geçtikten sonra çekilmezse, Birliğe olan üyeliği sona eren devletle ilgili olarak antlaşmanın uygulanması sona erecektir. B- Bu maddenin (1) bendinde atıfta bulunulan yıl boyunca, örgütten çekilmek isteyen üye devlet, işbu antlaşma hükümlerine uymakla ve çekildiği güne kadar antlaşmada öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlü olacaktır.”*¹⁴⁰

¹³⁷ HÜSEYİN, 2010, s. 33; EL-MECZÛB, 2006, s. 81; EL-HADÎSÎ, 1991, s. 72; SUR, 2018, s. 181.

¹³⁸ EL-HADÎSÎ, 1991, s. 74.

¹³⁹ ABDÛSSELAM, 1990, s. 51.

¹⁴⁰ Bu madde, 11 Haziran 2003 tarihinde Mozambik Maputo'da, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nı değiştiren Protokol'ün 12. maddesi ile kaldırılmıştır.

Örgütten gönüllü olarak çekilme konusu, Birliğin kurucu antlaşmasında subjektif yorumlara yer bırakılmadan belli şartlar çerçevesinde ele alınmıştır. Herhangi bir tarafın baskısına veya tehditlerine maruz kalmadan, kendi çıkarları doğrultusunda ilişkileri tanzim etmesi de devletlerin bağımsızlığı ilkesine uygun düşmektedir. Bununla birlikte, örgütten çekilmek isteyen üye devletin tüm yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekir. Ayrıca örgütten çekilme, üye devletin uluslararası hukuk kurallarına yönelik yükümlülüklerinden kurtulması anlamına gelmemektedir.

2.1.4.2.2. İhraç

İhraç, uluslararası örgüt üyeliğinin örgüt tarafından sona erdirilmesi anlamına gelmektedir. Uluslararası örgüt üyeliğinden ihraç, bir üye devlete verilebilecek en ağır cezadır. Bu yaptırım, devletin örgüte olan üyeliğinin tamamen sona erdirilmesi anlamına gelmektedir. Bu şekilde örgütten çıkarılan bir devletin örgüt üyeliğini yeniden kazanması, yeniden üyelik şartlarını yerine getirmesi dışında, söz konusu değildir.¹⁴¹ Uluslararası örgütten ihraç, örgütün kurucu antlaşmasında belirlenen usullere uygun olarak örgütün ilgili organları tarafından alınan bir önlem olarak kabul edilir. Bu işlem, uluslararası örgüt ile örgütten ayrılan devlet arasındaki üyelik ilişkisinin kesilmesi ve böylece üyelerin kendilerine verilen tüm haklardan yoksun bırakılmasıyla sonuçlanır.¹⁴² Bu uygulama, örgütün daha hafif yaptırım yöntemleri sonuç vermediğinde veya söz konusu üyeyle işbirliği yapmaya devam etmenin imkânsız hale geldiği durumlarda ya da üyeliğin devam etmesinin örgüte zarar vermesi söz konusu olduğunda örgütün kullanmaya mecbur kaldığı son çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁴³

Üyelikten ihraç kararı vermek için izlenen usullerin başlatılabilmesinde genellikle tüm üye devletlerin onayı gerekmektedir. Örneğin Arap Devletleri Birliği Antlaşması'nın 18. maddesinin 2. fıkrasında, söz konusu devlet hariç tutularak diğer üyeler tarafından oybirliğiyle alınan bir kararla örgüte karşı görevini yerine getirmeyen bir devletin üyelikten çıkarılması düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler üyeliğinden çıkarılma konusu ise BM Şartı'nın 6. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: "*İşbu antlaşmada belirtilen*

¹⁴¹ EL-ANÂNÎ, 1998, s. 60.

¹⁴² EL-ANZÎ, 2000, s. 74.

¹⁴³ EL-HADÎSÎ, 1991, ss. 81-80.

ilkeleri ısrarla çiğneyen bir Birleşmiş Milletler üyesi, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından örgütten çıkarılabilir.”¹⁴⁴

Afrika Birliği'nde ise tıpkı Afrika Birliği Örgütü döneminde olduğu gibi durumun değişmediği görülmektedir. Zira her iki örgütün de kurucu antlaşmasında örgüt üyeliğinden ihraç konusu ele alınmamıştır. Nitekim Afrika Birliği Antlaşması'nda değinilen yaptırımlardan anladığımız kadarıyla Asamble'nin, yükümlülüklerini ihlal eden bir üyeye uygulayabileceği yaptırımlar anlamında bir dizi siyasi ve ekonomik yaptırımdan bahsedilmektedir. Antlaşma maddelerinde sözü edilen bu yaptırımlar, ihraç edilmekten daha düşük derecededir.

2.1.4.2.3. Kurucu Antlaşmada Değişikliğin Onaylanmaması

Kurucu antlaşmada değişiklik yapma zorunluluğu, genellikle örgütün iç meselelerinden veya uluslararası toplum içindeki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Kurucu antlaşmaların değiştirilmesi veya tadil edilmesi, anlaşmalarda öngörülen yöntemlere göre yapılır. Değişiklik taslağı, oylama için örgütün ilgili organına sunulur ve değişiklik, üyelerin oylarının belirli bir oranına ulaşırsa kabul edilir. bu oran, genellikle nitelikli çoğunluktur. Değişikliği kabul etmeyen üye devletlerin durumu ise örgüte göre değişkenlik gösterir. Değişiklik yürürlüğe girdiğinde bazı antlaşmalarda bu üyelere örgütten çekilme izni verildiği, bazı antlaşmalarda ise bu konuda herhangi bir hüküm düzenlenmediği görülmektedir.¹⁴⁵

Bir devletin uluslararası örgüte üye olması, o devletin söz konusu örgütün kurucu antlaşmasının ihtiva ettiği ilkeleri kabul etmesi ve bu amaçların ve ilkelerin kendi ulusal çıkarları ile uyumlu olduğunu kabul etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir uluslararası örgüt, kurucu antlaşmada yapılacak herhangi bir değişiklikte tarafların onayına ihtiyaç duymaktadır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ EL-MESDÎ, Adil A., *Kânûnu'l-munazzamati't-düveliyye*, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2009, ss. 58-59.

¹⁴⁵ MUSTAFA, 1998, s. 22.

¹⁴⁶ EL-HADÎSÎ, 1991, ss. 82-83.

Örgütlerin kurucu antlaşmalarında yapılan değişikliklerin ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilkinde, yapılan değişiklikler, örgütün temel amaçlarını değiştirmez veya üyelerinin yükümlülüklerini artırmaz. Yani bu doğrultuda bir gereklilik söz konusu değildir. Örneğin Gıda ve Tarım Örgütü Kurucu Antlaşması'nın 20. maddesinde, üye devletler için yeni yükümlülükler getirmeyen her değişikliğin, bu değişiklikleri içeren metin aksini ortaya koymadıkça derhal yürürlüğe gireceği öngörülmektedir. Üye devletler için yeni yükümlülükler gerektiren ikinci tür değişikliklerde ise örgütü oluşturan üye devletlerin nitelikli çoğunluğu bu değişiklikleri onayladığında değişiklik yürürlüğe girmektedir. Değişiklik, daha sonra üye olarak katılan diğer devletler için katıldıkları tarihten itibaren geçerli olmaktadır.¹⁴⁷

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 32. maddesinde, hükümlerde değişiklik konusuna ve bunu gerçekleştirmek için alınması gereken önlemlere temas edildiği görülmektedir. Buna göre Yürütme Konseyi'nin önerisi üzerine Asamble, antlaşmada değişiklik teklifini tavsiye tarihinden itibaren 1 yıl boyunca inceleyebilir ve teklifin içeriğini tüm üyelere bildirir. Değişiklik oybirliğiyle ya da bu mümkün olmadığında üyelerin üçte ikisinin onayı ile kabul edilmiş sayılır. Buradaki temel husus, söz konusu değişikliğin üye devletlerin iç hukuklarında izlenen usullere göre tasdik edilmedikçe yürürlüğe giremeyecek olmasıdır. Bu şekilde tasdik edilen değişiklikle ilgili olarak, üyelerin üçte ikisinin onay belgeleri Komisyon Başkanı'na teslim edilir ve değişiklik yürürlüğe girmiş olur.

Bu bağlamda, birliğin kurucu antlaşmasında daha sonra yapılacak değişikliklerin onaylanmaması, üye tarafından belgeye zımnen itiraz olarak kabul edildiği sonucunu doğurabilir. Bu durum, üyenin örgütle olan ilişkisinin sona ermesiyle sonuçlanır. Zira yapılan değişikliği onaylamayan üyenin söz konusu değişiklikten doğan yükümlülüklerle bağlı kalması mümkün değildir. Afrika Birliği fiili varlığını, Afrika Birliği Örgütü kurucu antlaşmasında meydana gelen değişikliklerden aldığından ve tüm üyelerin üyeliği, yeni antlaşmanın üye devletlerin anayasalarında belirlenen usullere uygun olarak onaylanmasından sonra gerçekleştirildiğinden, Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne geçiş, bu konuya ilişkin uygun bir örnektir.

¹⁴⁷ EBU'L-VEFA, Ahmed, *El-Vasît fi kânûni'l-munazzamâti'd-düveliyye*, 8. Baskı, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2011, ss. 133-134.

2.1.4.2.4. Devlet Vasfının Kaybedilmesi

Uluslararası örgütleri oluşturan antlaşmaları yapmaya yetkili olanlar, yalnızca uluslararası hukuk kişileridir. Bu nedenle bir üyenin uluslararası hukuk kişiliğini kaybettikten sonra örgütteki konumunu da kaybetmiş olacağı açıktır. Zira bu durumda bağımsız bir devlet olarak özgür iradesiyle yükümlülüklerini yerine getirmesi söz konusu değildir.¹⁴⁸

Devletin ilhak edilmesi, başka bir devlete katılmış olması, birkaç devletin bir devlet olarak birleşmesi, önceki devletlerin sona ermesi ve yeni bir devletin ortaya çıkması nedeniyle ilgili devlet veya devletler, mevcut statüsünü kaybeder. Bu durumda, yeni devletin veya devletlerin örgüte katılmak için başvuruda bulunması gerekir. Söz konusu devlet ya da devletler, yeniden devlet vasfı kazanırsa yeni bir üyelik talebi gerektirmeden üyeliğini geri kazanır. Örneğin Suriye, 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldığında, bulunduğu uluslararası örgütlerde yeni üyelere uygulanan kabul prosedürlerini yerine getirmeden üyeliği kabul edilmiştir.¹⁴⁹

Afrika Birliği'ne bakıldığında, konuyla ilgili bir örneğe rastlamak mümkündür. Tanganika, 1964 yılında Zanzibar ile birleşmiş ve yeni bir devlet olarak Tanzanya ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰ Her iki devlet de 25 Mayıs 1963'te çok sayıda Afrika devletiyle birlikte Afrika Birliği Örgütü kurucu antlaşmasına taraf olmuştur. Afrika Birliği'ne katılım tarihine baktığımızda Tanzanya'nın katılımı, Tanganika ve Zanzibar'ın birleşmesinden önceki katılım tarihine kadar uzanmaktadır. 2011 yılında Sudan'dan ayrılan ve 27 Temmuz 2011'de Afrika Birliği'ne katılan Güney Sudan gibi yeni ortaya çıkan devletlerin aksine, Tanganika ve Zanzibar, devlet vasfını kaybetmesine rağmen Tanzanya'nın yeni bir üyelik başvurusu yapmadan Afrika Birliği'ne üye kabul edildiği görülmektedir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Bkz. ED-DAKKÂK, 1994, s. 132.

¹⁴⁹ ARAFE, 1999, s. 72.

¹⁵⁰ EL KVENDÎ, mesüt., **el mevsuat et-târikiye ve'l-cugrafiyye**, el kısmi'-avvel, 7. Kitap, 1. Basım dârü ruvadi'n-nahda li't-tibâat, Beyrut, 1994, s. 58.

¹⁵¹ Bkz: https://au.int/fr/etats_membres/profiles, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

2.1.4.3. Üyeliğin Askıya Alınması

Uluslararası örgütler hukukuna göre üyeliğin askıya alınması, üyenin örgütle ilişkisinin devam etmesine rağmen üyelikten doğan hak ve imtiyazlardan yararlanmasının durdurulması anlamına gelir.¹⁵² Örgüte karşı sorumluluğu sürekli olmakla birlikte üyenin bu süreçte hak ve imtiyazlardan mahrum kaldığı söylenebilir. “*Başka bir ifadeyle askıya alma tedbiri uygulanırken haklar ve ayrıcalıklar dondurulur fakat sorumluluklar ertelenmez, varlığını sürdürür.*”¹⁵³

Üyeliğin askıya alınması, ihraçtan daha hafif bir yaptırımdır. Üyeliği askıya alınan üyenin üyeliğinin askıya alınma işlemi biter bitmez, yeniden üyeliğe kabul işlemlerine gerek kalmadan üyelik devam eder. Ayrıca örgütler, üyeliğin tekrar düzeleceği umuduyla genellikle üye devletin üyeliğini askıya alma yöntemine başvurmakta ve yaptırımla amaçlanan etkinin gerçekleşmediği durumlar dışında, bundan daha şiddetli yöntemlere tevessül etmemektedirler.¹⁵⁴

Söz konusu askıya alma yaptırımının asıl amacı, uluslararası örgüt üyelerinin örgütün kurucu antlaşmasından doğan yükümlülüklerine uymalarını sağlamaktır. Buna göre üyeliği askıya alınan üye, üyelikten doğan haklarını askıya alma sürecinde kaybedecek ancak üyelikten doğan yükümlülüklerine bağlı kalmaya devam edecektir. Çünkü söz konusu işlem, üyeliği askıya alınan devletin hiçbir şekilde bu üyelikten doğan haklarından faydalanamamasını icap ettiren bir yaptırımdır. Aksi durumda, üyeliği askıya alınan devletin süreç içerisinde uluslararası örgüte karşı olan yükümlülüklerinden de kurtulması, bu uygulamanın etkinliğini bir miktar azaltacaktır.¹⁵⁵

Bazı uluslararası örgütlerin antlaşmalarında üyeliği askıya alma hususu açıkça belirtilmiştir. Örneğin Birleşmiş Milletler Şartı'nın 5. maddesinde “*Güvenlik Konseyi tarafından aleyhinde bir önleyici ya da zorlayıcı önlem alınmış bulunan bir Birleşmiş*

¹⁵² ÇAĞIRAN, 2019, s. 193.

¹⁵³ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 101.

¹⁵⁴ EL-ANZÎ, İsa H., *En-Nazariyyetü'l-âmmetü li'l-münazzamâti'd-düveliyye maa't-tatbîki ale'l-Ümeme'l-Müttahideti ve Meclisi't-Teâvün*, 1. Baskı, Meclisü'n-Neşri'l-İlmî, Câmiatü'l-Küveyt, Küveyt, 2000, s. 75.

¹⁵⁵ YUSUF, Muhammed S., *En-Nazaiyyetü'l-âmmetü li'l-munazzamâti'd-düveliyye*, 2. Baskı, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2006, s. 117.

Milletler üyesi, üyelik sıfatından doğan hak ve ayrıcalıklarını kullanmaktan, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından alıkonabilir...”. Bu şekilde Uluslararası Para Fonu, örgütün hukukî yükümlülüklerine uymadığı gerekçesiyle 1954'te Çekoslovakya'nın üyeliğini askıya almıştır.¹⁵⁶ Ayrıca, kurucu antlaşmada belirtilen hükümler dışında kalan durumlar için de uluslararası örgütlere üyeliğin askıya alındığı da olmuştur. Bunun en iyi örneği, İsrail ile 1978 barış antlaşmasını imzaladığı için Arap devletlerinin bir tepkisi olarak Mısır Arap Cumhuriyeti'nin 1979'daki Bağdat Konferansı'nda Arap Devletleri Birliği'ne olan üyeliğinin askıya alınmasıdır.¹⁵⁷

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 23. maddesinde belirtilen çeşitli hallerde, üyeliğin askıya alınması konusu ele alınmıştır. Asamble'nin, mali yükümlülüklerini yerine getirmeyen bir üyeye duruma uygun bir cezayı vermeleri öngörülmüştür. Bu bağlamda yaptırıma uğrayan üye devlet toplantılarda konuşmak, oy kullanmak, örgütteki herhangi bir pozisyon için aday sunma veya örgütün ayrıcalıklarından yararlanma gibi haklardan mahrum edilebilecektir. Örgütün kararlarına ve politikalarına uymayan bir üyenin, üye devletlerle bağlantı kurması yasaklanabilmekte veya Asamble'nin kararlaştırdığı gibi politik veya ekonomik nitelikteki diğer tüm yaptırımlara da maruz kalabilmektedir.

Örgütte birden fazla devletin üyeliğinin geçici olarak askıya alınmasını gerektiren daha başka durumlar da vardır. Örneğin darbeler veya anayasal yöntemler dışında diğer yollarla iktidara gelen hükümetlerin Afrika Birliği'ne olan üyelikleri, kurucu antlaşmanın 30. maddesine göre askıya alınabilecektir. Bu maddeye göre örgüt, anayasal düzene dönene kadar ilgili devletin üyeliğini askıya almaktadır. Bu bağlamda Gine Conakry, Madagaskar, Eritre, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Sudan ve Mali gibi devletlerin üyelikleri askıya alınmıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ ABDÜSSELAM, 1990, s. 54.

¹⁵⁷ EL-ANZÎ, 2000, s. 76.

¹⁵⁸ MUBAREK, Kevser, el itihad el ifriki ve âliyet el hukmu'r-reşid fi ifrikiye, **kiraât el ifrikiyye**, S. 39, 2019, s. 42.

2.2. AFRIKA BİRLİĞİ'NİN ORGANLARI

Uluslararası örgütler kurucu antlaşmada verilen yetkileri kullanırlar. Bu yetkiler, sürekli organlar eliyle kullanılır.¹⁵⁹ Bir örgütün kendi iradesini ortaya koyan organlara sahip olması, yetkilerini ve hukuki işlemleri kendi adına yapması, örgütün temeli olan kurucu antlaşmada öngörülen görev ve faaliyetleri yerine getirmesi, örgüt için doğal bir durum arz eder. Bu organlar sayı, yetki ve aralarındaki güç bakımından bir örgütten diğerine farklılık gösterir. Mevcut uluslararası örgütlerin durumuna bakarak örgütlerin birden çok organı olduğu sonucuna varılabilir.¹⁶⁰

Uluslararası örgütlerin belirli amaçları ve faaliyetleri vardır. Bu bağlamda bir uluslararası örgüt, belirli hedeflere ulaşmak için tüm üye devletlerin faaliyetlerini kendi çerçevesi içine alan bir kuruluştur. Bu nedenle örgütün belirtilen hedeflerine ulaşması için üye devletler arasında koordinasyon sağlanması gerekir. Tavsiye ve istişareye dayalı üye devletler arasındaki koordinasyon ve güçlü uyum, organlar aracılığıyla sağlanır. Öte yandan örgütün ayakta kalması ve çalışması, ana organların toplantıları arasındaki dönemlerde örgütün faaliyetlerini yürütebilecek aktif ve kalıcı bir organın varlığını gerektirir.¹⁶¹ Bu nedenle her uluslararası örgütte, en az bir adet sürekli organ bulunmalıdır.¹⁶²

Uluslararası örgütlerin veya benzeri yapılanmaların ilk ortaya çıktığı dönemlerde, uluslararası örgütün ya da benzeri mekanizmaların tüm işlevlerini ve faaliyetlerini tek başına bir organın yürüttüğüne dair örnekler vardır. Modern çağda uluslararası örgütlerin artan rolüyle birlikte, örgüt çalışmalarında uzmanlık ve iş bölümü olmak üzere iki kritere bağlılığı dikkate alan çoklu organ ilkesi benimsenmeye başlanmıştır.¹⁶³ Uluslararası örgütün görevlerini uzman kuruluşlara bölüştürmesi, faaliyetlerin daha düzgün gerçekleştirilmesine yardımcı olmakta; performans seviyesinde ve sorunsuz işleyişteki artışa katkıda bulunmaktadır.¹⁶⁴ Çünkü örgütün geniş bir faaliyet alanına

¹⁵⁹ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 103.

¹⁶⁰ ABDÜSSELAM, 1990, s. 59; EL-MESDÎ, Adil A., *Kânûnu'l-munazzamâti't-düveliyye*, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2009, s. 72.

¹⁶¹ MUSTAFA, 1998, s. 34.

¹⁶² Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 103.

¹⁶³ HÜSEYİN, 2010, s. 124.

¹⁶⁴ MUSTAFA, 1998, s. 43.

sahip olması ve işlevlerinin çeşitliliği, örgütün üstlenmek zorunda olduğu tüm görevleri tek bir organın üstlenmesini imkânsız kılmaktadır.¹⁶⁵

Çok sayıda uluslararası örgüt olması ve bunların farklı birçok faaliyet alanına sahip bulunması nedeniyle uluslararası hukukta, her birinin niteliğine göre uluslararası örgütlerin organlarının tasnif edilebileceği birçok sınıflandırma öngörülmüştür. Kaynağı itibariyle bunları, ana organlar ve yardımcı organlar olmak üzere iki kısma ayırabiliriz. Ayrıca, oluşumu itibariyle genel ve özel; temsil niteliği açısından, devletlerarası organlar ve uluslararası akredite kişilerin yer aldığı organlar olmak üzere iki kategoride değerlendirebiliriz. Bunun dışında organlar, görev ve işlevlerine göre de siyasi, idari ve yargı organları olarak sınıflandırılabilir.¹⁶⁶ Buradan hareketle aşağıda, Afrika Birliği organlarının oluşumu ve her birinin yetkileri ele alınacaktır.

2.2.1. Ana ve Yardımcı Organlar

Uluslararası örgütlerin organları, oluşum açısından ana ve yardımcı organlara ayrılmaktadır. Bu organlar, örgütün sürdürülebilirliği ve faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli bir role sahiptir. Aşağıdaki kısımlarda, bu iki tür organ ele alınacaktır.

2.2.1.1 Ana Organlar

Birleşmiş Milletler Anlaşması'nda ve diğer birçok uluslararası örgütün kurucu antlaşmasında yer alan ifadeye göre ana organlar, uluslararası örgütün temelini oluşturan organlardır. Örgütün kurucu devletleri, uluslararası örgütün çalışması için gerekli gördükleri ana organları meydana getirmekte özgürdür. Ana organların oluşturulmasında, onlara verilen yetkilerde veya bunların işlevlerinde yapılacak herhangi bir değişiklik, genellikle sadece örgütün kurucu antlaşmasında yapılacak değişiklik yoluyla gerçekleştirilebilmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ EL-MESDÎ, 2009, s. 73.

¹⁶⁶ EL-HEVVÂS, 2013, s. 23.

¹⁶⁷ BETTATI, Mario, **Droit Organisations Internationales**, QUE SAIS-JE, 1. basım, 1987, s. 50; SUR, 2018, s. 172.

Uluslararası örgütlerin ana organları, örgütün politikalarını belirler, dış iradelerini ifade edip örgütün kuruluş sırasında gözetip gerçekleştirmek istediği hedeflere ulaşmak için çalışır. Başka bir deyişle uluslararası örgütlerin ana yürütme gücünün ana organlar olduğu söylenebilir. Buna göre, en az bir ana organın bulunmadığı uluslararası bir örgüt söz konusu olamaz.¹⁶⁸ Ana organlar, örgütün sürekliliğini ve faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Ana organların, yardımcı organların yardımı olmadan görevlerini yerine getirmeleri zor olsa da ana organlar her uluslararası örgütün bel kemiğidir.

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda, diğer uluslararası kuruluşlarda olduğu gibi birliği, kuruluş amaçlarına ulaştıracak organların kurulması öngörülmüştür. Birliği oluşturan organlar, Afrika Birliği Antlaşması'nın 5. maddesinde belirtilmiştir. Bunlar Asamble, Yürütme Konseyi, Pan-Afrika Parlamentosu, Adalet Divanı, Komisyon, Daimi Temsilciler Komitesi, Uzman Teknik Komiteler, Mali Kurumlar ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey'dir. Bu madde aynı zamanda, Asamble'nin gerekli görmesi durumunda örgüt için yeni organlar kurulmasına da yetki vermiştir. Ancak bu maddede, ana organlar ile yan organlar arasındaki ayrıma dair herhangi bir husus bulunmamaktadır.

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda atıfta bulunulan 10 kurum ve yapı olduğu görülmektedir. Bunlar içinde Pan-Afrika Parlamentosu, Daimi Temsilciler Komitesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Meclis, Afrika Barış ve güvenlik Konseyi Afrika Birliği Örgütü Kurucu Antlaşması'nda yer almayan, yeni kurumlardır. Merkez Bankası, Para Fonu ve Yatırım Bankası gibi kurumlar da Mali Kurumlar adı altında yer almaktadırlar. Aynı şekilde Adalet Divanı, sivil toplum için hayati bir rol oynayan, uyumu ve bütünleşmeyi güçlendiren ve takviye eden önemli bir kurum olarak dikkat çekmektedir.¹⁶⁹ Tüm bu yapılar, aşağıda ele alınacaktır.

¹⁶⁸ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 104-105.

¹⁶⁹ HÜSEYİN, 2010, s. 124; Ayrıca bk. EN-NEDÂVÎ, Muhanned, **El-İttihâdü'l-İfrîkî ve tesviyetü'l-münâzaât**, Dirâsetü Hâleti's-Sûmâli, 1. Baskı, El-Arabîya, Kahire, 2015, s. 26.

2.2.1.1.1. Birlik Asamblesi

Birlik Asamblesi, Afrika Birliği'nin en önemli organıdır. Tüm üye devletlerin devlet ve hükümet başkanlarından veya yetkili temsilcilerinden oluşur. Kurucu antlaşmanın 7.-9. maddelerine göre Asamble, Afrika Birliği'nin politikalarını onaylamaktan ve önceliklerini belirlemekten sorumludur. Ayrıca yıllık programı belirler ve onayladığı politika ve kararların uygulanmasını da takip eder. Buna ek olarak Asamble, Afrika Birliği Komisyonu Başkanı'nı ve Başkan Yardımcısı'nı seçer; Komisyon'un üyelerini atar. Ayrıca Komisyon'un görevleri ve yetkileri de Asamble tarafından belirlenir. Komisyon'un yapısının yanında, yetkileri de Asamble tarafından belirlenir.

Asamble, Afrika Birliği içindeki yeni üyelerin üyeliğe kabulü için gerekli olan başvuruları da inceleme yetkisine sahiptir. Bunun dışında, Afrika Birliği'nin bütçesini onaylar, Birlik ile ilgili temel konularda karar alır ve yürürlükteki usullere uygun olarak antlaşmada değişiklikler yapabilir. Yine yetkileri arasında Yürütme Konseyi'nin yapısı, yetkileri, hakları, oluşumu ve düzenlenmesi gibi konular da bulunmaktadır.¹⁷⁰ Yukarıda bahsedilen yetkiler, üye devletlerin ulusal makamları üzerindeki yetkiler değildir. Bu nedenle Afrika Birliği, ulusal egemenliği geçersiz kılmaksızın üye devletler arasındaki çalışmaları koordine eden uluslararası bir işbirliği örgütü olarak kabul edilebilir.¹⁷¹

Asamble, kurucu antlaşmanın 6. maddesine göre yılda en az bir kez olağan bir şekilde toplanır. Bunun dışında ise bir üye devletin talebi ve üye devletlerin üçte iki çoğunluğunun onayı ile olağanüstü bir oturumla da toplanabilir. Son yıllarda Asamble yılda iki kez, biri Ocak'ta, diğeri ise Haziran veya Temmuz aylarında olmak üzere toplanmıştır.

Ocak oturumları genellikle Etiyopya'nın Addis Ababa şehrinde yer alan Afrika Birliği'nin merkezinde yapılırken, Haziran veya Temmuz oturumları ise talep eden bir üye devlet tarafından organize edilmektedir. 2018 yılının Ocak ayında yapılan Asamble'de, 2019 itibariyle düzenli oturumların yeni yıldan itibaren yılda bir kez

¹⁷⁰ ABDÜLFETTAH, Ferec, İmkâniyyetü't-ta'c'il bi tenfizi'l-cemâati'l-iktisâdiyyeti'l-İfrîkiyye fi zilli'l-İttihâdi'l-İfrîkî, **Merkezü'l-İmârât li'd-Dirâseti ve'l-Buhûsi's-İstrâfîciyye**, 2011, say. 162, s. 324; ABDURAHMAN, 2011, s. 122; HÜSEYİN, 2010, ss. 125-126.

¹⁷¹ HÜSEYİN, 2010, s. 127.

düzenlenmesine karar verilmiştir. Asamble’de, genel olarak Yürütme Konseyi tarafından hazırlanan veya bir önceki oturumda seçilen konular gündeme getirilir. Gündem, iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısmı, oy birliği ile onaylanan ve üzerinde mutabakat sağlanmış maddelerden oluşan A bölümü oluşturur. İkinci kısımda yer alan gündemi ise uzlaşmaya varılamamış konular oluşturmakta olup buna da B bölümü denmektedir. Afrika Birliği üye devletlerinin üçte ikisi, tüm Asamble oturumları için yeterli çoğunluğu oluşturmaktadır. Asamble, kurucu antlaşmanın 7. maddesinde belirtildiğine göre kararlarını oy birliğiyle alır. Ancak oy birliği sağlanamaması durumunda kararlar, üye devletlerin üçte iki çoğunluğuyla da alınabilmektedir. Konunun usule ilişkin olup olmadığının belirlenmesi de dâhil olmak üzere usule ilişkin konularda karar, basit çoğunlukla alınmaktadır.¹⁷²

Asamble Başkanı, Ocak ayında yapılan oturum sırasında 1 yıllık bir süre için mevkidaşları tarafından seçilen bir devlet veya hükümet başkanıdır¹⁷³. Asamble Antlaşması’nın 15. maddesine göre Afrika Birliği Başkanı’nın seçilmesi, bölgesel duruma uygun şekilde yapılan bir seçim olmalıdır. Burada bölgesel duruma uyumdan kasıt, her yıl Afrika kıtasının beş bölgesinin birinden Birliğin Başkanını seçmektir.

Buna rağmen siyasi eğilimler, bu pozisyon için bir başkan seçmede büyük rol oynamaktadır. Ocak 2006’da yapılan zirvede Sudan, Doğu Afrika bölgesinin bir temsilcisi olarak Afrika Birliği Başkanlığı’na adaylığını açıklamış ve bu adaylık, bir tartışma doğurmuştur. Birçok üye devlet, Darfur ile ilgili gerginlikler nedeniyle Sudan’ın örgüte başkanlık etmesini kabul etmemiştir. 2007’de Gana, bağımsızlığının 50. yıldönümünü kutlamıştır. Afrika Birliği de sembolik bir destek olarak başkanlığı Gana Cumhurbaşkanı’na vermiştir. Buna rağmen Sudan, yeniden başkanlığı elde etmeye çalışmış ancak bu talep birçok üye tarafından yine reddedilmiştir.¹⁷⁴

Kurumsal reform çabalarının bir parçası olarak Asamble, Ocak 2017’de, kararların sürekliliğini ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için görevi sona eren

¹⁷² Commission de l’Union africaine et État néo-zélandais, **guide de l’union africaine 2019**, 6ème édition, 2019, s. 29, (<https://au.int/fr/documents/20210802/manuel-de-lua>) (Erişim Tarihi: 15.01.2020).

¹⁷³ <https://au.int/fr/pua>, (Erişim Tarihi: 18.03.2020).

¹⁷⁴ http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Monzmat3/African-Un/sec06.doc_cvt.htm, (Erişim Tarihi: 18.03.2020).

Cumhurbaşkanı, mevcut Başkan ve bir sonraki Cumhurbaşkanı arasında üçlü bir yapı oluşturulmasına karar vermiştir. Ocak 2018'de ise üçlü reform anlaşmasının tüm Asamble ofisini kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Temmuz 2018'de Asamble, beş Afrika bölgesi arasındaki rotasyon ilkesi gereği sıranın Kuzey Afrika'ya geldiğini ve Mısır'ın 2019'da, ardından da 2020'de Güney Afrika'nın Afrika kıtasının güney bölgesi adına başkanlığı devralacağına karar vermiştir. 2003'teki Kurucu Antlaşma Değişiklik Protokolü, Başkanın bir yıllık bir süre için kongre tarafından seçilen bir ofis tarafından desteklenmesini öngörmektedir. 2007'de değiştirilen Asamble Usul Kuralları, ofisin üç Başkan Yardımcısı ve bir raportörden oluşmasını düzenlemektedir. Asamble, bölgesel rotasyon ilkesi temelinde ve istişare sonrasında kendi ofisini seçecektir. Afrika Birliği Başkanı, Asamble'yi uluslararası toplantılarda temsil edecektir.¹⁷⁵

Asamble, birçok üst düzey komite ve grup kurmuş olup bunlar arasından en önemlileri Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları İklim Değişikliği Komitesi, Afrika Ticaret Üst Düzey Komitesi ve Afrika'daki eğitim, bilim ve teknolojinin gelişimi için On Devlet ve Hükümet Başkanı Komitesi bulunmaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi reformu ile ilgili On Devlet ve Hükümet Başkanı Komitesi de vardır. Bu komitenin görevi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, özellikle Afrika Birliği üye devletleri adına iki daimi ve iki daimi olmayan üye oluşturmak için diğer grupların desteğini almak ve bunları harekete geçirmektir. Komitede, Afrika'nın beş bölgesinden ikişer olmak üzere 10 devlet ve hükümet başkanı yer almaktadır.¹⁷⁶

2.2.1.1.2. Yürütme Konseyi

Yürütme Konseyi, Afrika Birliği'nin icra organı ve Asamble'den sonra gelen ikinci önemli kurumdur. Kurucu antlaşmanın 10/1. maddesine göre Konsey, Birliğin kararlarının uygulanmasından sorumludur. Ayrıca acil ve önemli sorunların incelenmesi ve araştırılmasında rol oynar, Asamble'ye görevlerinde yardımcı olur. Yürütme Konseyi, üye devletlerin hükümetleri tarafından belirlenen dışişleri bakanlarından veya

¹⁷⁵ C.U.A, 2019, s. 29.

¹⁷⁶ C.U.A, 2019, ss. 31- 34.

diğer bakanlardan ya da başka yetkililerden oluşur.¹⁷⁷ Asamble'ye başkanlık eden üye devlet, Yürütme Konseyi'ne başkanlık eden devletle aynıdır. Yürütme Konseyi Ofisi, Asamble Ofisi ile aynı niteliklere sahiptir. Bir Başkan, üç Başkan Yardımcısı ve bir raportörden oluşur. Asamble Ofisini oluşturan üye devletler, aynı şekilde Konsey Ofisini oluşturanlarla aynıdır.¹⁷⁸

Yürütme Konseyi, Afrika Birliği organları arasındaki koordinasyonun sağlanmasından ve kamu çıkarlarını geliştiren politikaların uygulanmasından sorumlu olduğu gibi buna ek olarak 13. maddeye göre şunlardan da sorumludur: Dış ticaret, enerji, sanayi ve maden kaynakları, beslenme, tarım, hayvancılık ve ormanlar, su kaynakları ve sulama, çevre koruma, afetler ve insani yardım, nakliye ve ulaşım, sigorta, sosyal güvenlik, çocuk bakımı, anne ve özel ihtiyaçları olan kişiler, eğitim, kültür, sağlık ve insan kaynakları geliştirme, bilim ve teknoloji, milliyet, ikamet ve göç. Ayrıca yetkisi dâhilinde madalya ve Afrika'ya ait ödüller vermekle de görevlidir. Konsey, bu görev ve yetkilerinden herhangi birini uzman teknik komitelere devredebilir.

Kurucu antlaşmanın 10/2. maddesine göre Yürütme Konseyi, yılda en az iki kez düzenli olarak toplanır. Asamble oturumuna hazırlık toplantıları da aynı yerde yapılır. Yürütme Konseyi, Başkanının ya da herhangi bir üye devletin veya Afrika Birliği Komisyonu Başkanı'nın talebi üzerine, Asamble Başkanı ile istişare halinde ve Birliğe üye devletlerin üçte ikisinin mutabakatına tabi olarak olağanüstü bir oturumda toplanabilir. Konsey aksine karar vermedikçe, tüm oturumlarını gizli olarak yapar. Olağanüstü oturumlar, bir üye devlet organize etme görevini üzerine almayı teklif etmedikçe, Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'daki Birlik merkezinde yapılır. Yürütme Konseyi, bir üye devletin Addis Ababa'daki merkezinden başka bir yerde toplanma davetini kabul ettiğinde ev sahibi devlet, Konsey'e eş başkanlık etme hakkına sahiptir.¹⁷⁹

Yürütme Konseyi'nin toplantılarına üye devletlerin dışişleri bakanları şahsen katılır. Eğer katılmaları mümkün olmazsa söz konusu bakanlar, resmi temsilciler tarafından temsil edilirler. Ayrıca Komisyon Başkanı, Pan-Afrika Parlamentosu Başkanı, diğer

¹⁷⁷ HÜSEYİN, 2010, s. 127; ABDÜLFETTAH, 2011, s. 325.

¹⁷⁸ C.U.A, 2019, s. 29.

¹⁷⁹ <https://au.int/fr/organes/conceilexecutif>. (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

organların başkanları ve bölgesel ekonomik grupların icra başkanları da bu toplantılara katılır. Yürütme Konseyi ayrıca başka herhangi bir kişiyi Konsey toplantısına davet edebilir.¹⁸⁰ Kurucu antlaşmanın 11. maddesine göre Yürütme Konseyi'nin kararları oy birliği sağlanmazsa üye devletlerin üçte iki çoğunluğu ile alınır. Sorunun usulle ilgili olup olmadığının belirlenmesi de dâhil olmak üzere usulle ilgili konular, basit çoğunluk ile karara bağlanır. Afrika Birliği üye devletlerinin üçte ikisi, Yürütme Konseyi'nin toplantı yeter sayısı için yeterli çoğunluğu oluşturur.

Yürütme Konseyi'nin verimli çalışması için birkaç alt komite oluşturulmuştur. Afrika Birliği antlaşmalarının tüm üye devletler tarafından onaylanmasını ve uygulanmasını sağlamaktan sorumlu Bakanlar Komitesi; üye devletlerin, Birliğin bütçesine yaptığı katkıların hacmini incelemekten sorumlu olan Bakanlar Komitesi, bu alt komitelere örnek verilebilir. Bu Bakanlar Komitesi ayrıca, birliğin harcamalarının üye devletlerin mali kaynaklarına göre dağılımı konusunda da tavsiyelerde bulunur ve Afrika Birliği Komisyonu programlama, bütçe, finans ve muhasebe bölümü ile yakın işbirliği içinde çalışır. Bu komitelerin bir diğeri de "2063 Vizyonu"nu uygulamaya ilişkin Bakanlar İzleme Komitesi'dir. Bu komitenin temel görevi 2063 Vizyonu'nu, ilk 10 yıllık uygulama planını ve sonraki planları gerçekleştirmek için stratejik ve etkin şekilde yönlendirmeye ve finanse etmeye odaklanmaktır. Bu doğrultuda Afrika'daki yatırımları ve şirketleri teşvik etmek ve geliştirmek için yönergeler geliştirmek de bu Komitenin görevleri arasındadır. Bahsi geçen bu komiteler, toplantılarını genellikle Konsey'in düzenlediği toplantılar sırasında yaparlar.¹⁸¹

2.2.1.1.3. Pan-Afrika Parlamentosu

Afrika Parlamentosu'nu kurma fikri, nispeten yeni bir fikir sayılır. Çünkü bu fikir, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın özel bir protokol altında kurulmasını öngördüğü Ekonomik Topluluklar Antlaşması'na benzemektedir. Afrika Birliği Örgütü Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan protokolün konusu Afrikalı uzmanlar, parlamenterler ve diplomatların ev sahipliğinde yapılan görüşmelerde ele alınmıştır. Nisan 2000'de Addis Ababa'da, birlik üyelerinden 45 Afrika devletinin temsilcilerinin katılımıyla

¹⁸⁰ HÜSEYİN, 2010, s. 124.

¹⁸¹ <https://au.int/fr/organes/conceilexecutif>, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

devletleri temsil etme, üye atama yöntemi ve bu parlamentoya verilebilecek yetkilerin görüşülmesi amacıyla bir toplantı yapılmıştır. Bundan sonra, protokol taslağı hazırlanarak Afrika Birliği Örgütü Bakanlar Konseyi'ne havale edilmiştir. Bu taslak, Mart 2001'de Sirte'de yapılan olağanüstü zirve toplantısında ele alınmıştır. Zirve toplantısında, protokolün onaylandığı açıklanmıştır. Ardından söz konusu protokolü imzalamak için üye devletlere acil çağrıda bulunulmuş ve protokol, örgütün Afrika Birliği'ne dönüşmesi sonucunda, Afrika Birliği üye devletleri tarafından salt çoğunlukla onaylandıktan sonra 14 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁸²

Pan-Afrika Parlamentosu'nun kurumsal çerçevesi, Afrika halklarının kıtanın kalkınmasına, ekonomik anlamda yükselmesine ve bütünleşmesine tam katılımını sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Böylece tüm Afrika halkları, bu alanda temsil edilmiş olacaktır. Geçiş dönemindeki Parlamento, üye devletlerin temsilcilerinden oluşur ve her devlete, aralarından biri kadın olmak şartıyla 5 temsilci gönderme hakkı tanınır. Her devletin temsili, bütün ulusal parlamentolardaki siyasi görüşlerin çeşitliliğini yansıtmalıdır. Avrupa Parlamentosu'nda olduğu gibi her devletin, mecliste kendi nüfusuyla orantılı bir sandalyeye sahip olması için eşit temsilin orantılı temsile dönüştürüleceği umulmaktadır. Parlamento binası, Güney Afrika'da Midrand bölgesinde bulunmaktadır.¹⁸³

Pan-Afrika Parlamentosu, kendi iç tüzük kurallarını, üçte iki çoğunluğun aldığı kararla tayin eder. Başkan ve dört yardımcısı, gizli oyla seçilir. Fakat seçilecek temsilciler, Afrika Birliği Örgütü tarafından belirlenmiş Afrika bölgelerini temsil eden kişiler olmalıdır. Pan-Afrika Parlamentosu Başkanı ve Yardımcılarının görev süresi iki buçuk yıldır ve bir kez yenilenme hakkı vardır. Örgütün icra ettiği seçimlerde teamüllere dikkat edilir. Başkan Yardımcıları, oylama yapılarak ve ardından seçim sonuçlarına göre sırayla birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü olarak sınıflandırılır.¹⁸⁴ Parlamento Protokolü'nün 15/2. maddesine göre Pan-Afrika Parlamentosu üyeleri, prosedür

¹⁸² HÜSEYİN, 2010, s.124. Ayrıca bkz. DEBBÂR, Ez-Zühre B., Berlemânu Umûmi İfrîkya, **Mecelletü'l-Ulûmi'l-Kânûniyye**, Ma'hedü'l-Ulûmi'l-İdâriyye, Azabe Üniversitesi, Haziran 2007, s. 60; EL-VÂLÎ, Mahmud İ., Müessesetü'l-İttihadi'l-İfrîkî, **Mecelletü'l-Ulumi'l-Kânûniyye**, Ma'hedü'l-Ulûmi'l-İdâriyye, Azabe Üniversitesi, say. 11, Haziran, 2007, s. 50.

¹⁸³ ABDURAHMAN, 2011, ss. 28-29.

¹⁸⁴ HÜSEYİN, 2010, s. 132.

kurallarına göre belirlenen bir tarihte yılda en az iki kez olağan şekilde toplanır. Toplantı, bir ay kadar sürebilir.

Parlamento'ya özgü kuruluş protokolünün önsözünde belirtildiği üzere, söz konusu parlamentonun amacı demokrasi ve insan hakları ilkelerini güçlendirmek; üye devletleri iyi yönetime, hukukun üstünlüğüne saygıya, şeffaflığa ve hesap verebilirliğe teşvik etmek; barışa, güvene ve istikrara çağırarak; kendi kendine yeterlilik ve ekonomik ilerleme yoluyla Afrika halkları için müreffeh bir gelecek inşa etmeye katkıda bulunmaktır. Afrika kıtasında dayanışma, işbirliği ve kalkınmanın güçlendirilmesini ve ortak bir kader ruhunun geliştirilmesini sağlamak; Afrika'daki bölgesel ekonomik gruplar ile parlamento platformları arasında işbirliğini kolaylaştırmak; Afrika ulusal parlamentolarını, Afrika Birliği tarafından kabul edilen antlaşmaları onaylamaya ve ulusal sistemlerine entegre etmeye teşvik etmek; Afrika'nın önemli bir parçası olan azınlıklara Afrikalılar adına Afrika'nın inşasına tam katılım çağrısında bulunmak, parlamentonun diğer amaçları arasında yer almaktadır.

Parlamentonun ilk aşamada en önemli görevi, kendi kararıyla veya Asamble ya da herhangi bir ana organın talebi üzerine bir konuda görüş oluşturmak ve bununla ilgili uygun tavsiyelerde bulunmaktır. Parlamento ayrıca, üye devletlerin kanunları arasında bir uyum ve koordinasyon sağlamaktan; Afrika'daki bölgesel ekonomik grupların ve parlamento organlarının politikalarının, prosedürlerinin, programlarının ve faaliyetlerinin yanı sıra, Asamble'nin onayına sunulmadan önce bütçeyi görüşmekten ve bu konuda tavsiyelerde bulunmaktan da sorumludur. Bunlardan başka yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için uygun görülen diğer görevleri yerine getirir. Parlamentonun ilk aşamadaki yetkileri tavsiye niteliğindedir. Bununla birlikte Parlamento'nun çalışma sistemi, kararlarında özerk ve bağlayıcı olan bağımsız bir yasama organı olarak karakterize edilmiştir.¹⁸⁵

Birliğin resmi web sitesindeki verilere göre Pan-Afrika Parlamentosu kırsal ve çevre ekonomileri, kaynaklar, finans, ticaret, gümrük, göçmenlik, işbirliği, savaş, ulaşım,

¹⁸⁵ ABDURAHMAN, 2011, ss. 123-124.

endüstri, enerji, bilim, sağlık, adalet ve insan hakları alanlarında olmak üzere 11 komiteden oluşmaktadır.¹⁸⁶

2.2.1.1.4. Adalet Divanı

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nı hazırlayanların yargı sisteminin kurulmasına yönelik ilgisi, Ortak Afrika çalışmasını destekleyen önemli ve yeni bir gelişmedir. Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu antlaşmasında böyle bir yapı öngörülmemiştir. Çünkü üye devletler, içişlerine karışılmasını kabul etmediği için kendi bünyelerinde bir yargı organı kurulmasını istememişlerdir. Bunun yerine örgüt, arabuluculuk ve uzlaştırma görevini yürüten bir Konsey ile yetinmiştir.¹⁸⁷ Afrika Birliği ise daha farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 18. maddesinde örgüte bağlı bir Adalet Divanı kurulması öngörülmüştür. Söz konusu Adalet Divanı'nın oluşturulması ve temel ilkeleri ise bir protokolle gerçekleştirilmiştir.

Adalet Divanı'nın Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nden farklı olduğu unutulmamalıdır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi protokolü uyarınca kurulmuştur. Adalet Divanı kurma kararı, Burkina Faso'nun başkenti Vagadugu'da Afrika Birliği Örgütü'ne üye devletler tarafından Temmuz 1998'de kabul edilmiş ve Ocak 2004'te yürürlüğe girmiştir. Merkezi Tanzania Federal Cumhuriyeti'nde bulunan Arusha şehrinde kurulan mahkemenin ilk hâkimleri, Temmuz 2006'da Gambiya'nın başkenti Banjul'da düzenlenen Afrika Birliği Zirvesi'nde yemin etmişlerdir.¹⁸⁸

Afrika Birliği Adalet Divanı'nın protokolü ise 11 Temmuz 2003'te Mozambik'in başkenti Maputo'da düzenlenen ikinci adalet oturumunda kabul edilmiştir. Afrika Birliği Asamblesi Başkanı ve aynı zamanda Nijerya Federal Cumhuriyeti Başkanı Olusegun Obasanjo'nun Haziran 2004 Zirvesi'ndeki önerisi üzerine, iki mahkemenin birleştirilmesi ve İnsan Hakları Mahkemesi'ne bağlı bir adalet mahkemesi kurulması

¹⁸⁶ <https://au.int/fr/organes/corep>, (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

¹⁸⁷ Bkz. ER-REŞİD, Ahmed, *El-Cihazü'l-kadâi fî itâri Manzûmeti'l-İttihâdi'l-İfrîkî: Hudûdu'd-devri'l-mutevakki' ve'l-me'mûli fî buhûsi mü'temiri'l-İttihâdi'l-İfrîkî*, El-Merkezü'l-Âmmetü li Dirâsâtin ve Ehbâsi'l-Kütübi'l-Ahdar, 2005, ss. 124-125.

¹⁸⁸ Bkz. NALDİ, Gino /MAGLİVERAS, Konstantinos., "The African Court of Justice and Human Rights: A Judicial Curate's Egg", *International Organizations Law Review* 9 (2012), s. 388-389.

kararı alınmıştır. En sonunda devlet başkanları Temmuz 2008'de, önceki iki protokolün yerini alacak olan Afrika Adalet ve İnsan Hakları Mahkemesi Statüsüne İlişkin Protokolü kabul etmiştir. Buna göre Arusha'da yeni bir mahkeme kurulacak ve yeni protokol 15 devletin onaylamasıyla yürürlüğe girecektir. O zamana kadar Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, görevine devam edecektir.¹⁸⁹

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, Genel Davalar Şubesi ve İnsan Hakları Davaları Şubesi olmak üzere iki ana dairede toplanmıştır. Bu dairelerin her birinde sekiz tane yargıç vardır.¹⁹⁰ Yeni protokolün 3. maddesine göre mahkeme, üye devlet vatandaşı olan 16 yargıçtan oluşmaktadır. Asamble, mahkemenin tavsiyesi üzerine yargıç sayısını inceleyebilir. Mahkeme hâkimlerinden ikisi, aynı uyuğua sahip olamaz. Bunun nedeni, Asamble'nin kararlarında tanımlandığı gibi yargıçların mümkün olduğu ölçüde Afrika kıtasının beş bölgesini de temsil etmeleridir. Mahkemeye, dört yargıç tarafından temsil edilen Batı Bölgesi hariç olmak üzere, her bölgeden 3 yargıç atanır.

Adalet ve İnsan Hakları Mahkemesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ve protokolleri dâhil olmak üzere Afrika Birliği veya Afrika Birliği Örgütü tarafından kabul edilen mevzuat çerçevesinde, ilgili uyuşmazlıkları çözmede tam yetkiye sahiptir. Hakkında şikâyette bulunulan devlet, protokolde öngörülen mahkemenin yargı yetkisini tanımadıkça, bireylerin ve STK'ların mahkemeye başvurma hakları yoktur. Şikâyetler, protokolü onaylayan Afrika Birliği üye devletleri tarafından ve belirli durumlarda Asamble veya diğer Afrika Birliği organları tarafından mahkemeye sunulabilir. Mahkemenin, protokolü onaylamayan üye devletler hakkındaki şikâyetleri dinleme yetkisi yoktur. 2009'da Afrika Birliği, mahkemeye uluslararası suçlarla suçlananları yargılama yetkisini vermeyi değerlendirmeye karar vermiştir.¹⁹¹

2.2.1.1.5. Komisyon

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 20. maddesinde örgütün idari ve koordinasyon görevlerini yürütmek için bir komisyon oluşturulması öngörülmüştür. Bu komisyonun

¹⁸⁹ Open Society Institute /Oxam., "**Renforcer la participation populaire dans l'Union Africaine**", 2010, s. 25.

¹⁹⁰ Protocole sur le Statut de la Cour africaine de justice et des droits de l'homme, article 16.

¹⁹¹ O. S. I / Oxam., 2010, ss. 25-26.

rolü, uluslararası örgütlerdeki Genel Sekreterliğin pozisyonundan farklı değildir. Komisyon bir başkan, bir vekil ve komisyon içindeki alt komitelerde görevlendirilen diğer sekiz komiser ile birkaç uluslararası personelden oluşmaktadır. Komisyon'un merkezi, Addis Ababa'da bulunmaktadır. Komisyon'un yapısını ve usul kurallarını Asamble tayin etmektedir.¹⁹²

Komisyon üyeleri, yenilenebilir 4 yıllık dönem için seçilir. Komisyon Başkanı ve Başkan Yardımcısı, Asamble tarafından seçilirken sekiz komiser, Yürütme Konseyi tarafından belirlenir. Bu Komiserler, Afrika Birliği'nin günlük işlerinden sorumludur. 2008 yılı sonunda Afrika Birliği Komisyonu için çalışan yaklaşık 700 kişi vardı. Onaylanan işgücü çok daha büyük olmasına rağmen, bütçe daha fazla kişinin işe alınmasına izin vermemektedir.¹⁹³

Başkan ve sekiz komiser, Afrika Birliği Komisyonu Tüzüğü m. 4/1'de belirtildiği üzere yalnızca Birliğe karşı sorumlu uluslararası görevliler olarak hareket ederler. Bu sekiz komiser barış ve güvenlik, siyasi ilişkiler, altyapı ve enerji, sosyal ilişkiler, insan kaynakları, bilim ve teknoloji, ticaret ve sanayi, kırsal ekonomi ve tarım ile ekonomik işler olmak üzere kendilerine özel alanlarda sorumlu olmak üzere seçilirler.¹⁹⁴

Afrika Birliği Komisyonu, iç tüzüğünde belirtildiği üzere, kurucu antlaşmanın ve Afrika Birliği'nin diğer belgelerinin depozitörü ve garantörü olmak; Asamble'ye ve Yürütme Konseyi'ne yetki vererek Birliği temsil etmek ve çıkarlarını savunmak; Afrika Birliği'nin diğer organları tarafından alınan kararların uygulanmasını, entegrasyonu, sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek; barış, demokrasi, güvenlik ve istikrarın desteklenmesini ve Birliğin tüm program ve faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin yaygınlaştırılmasını sağlamakla görevlidir.¹⁹⁵

Komisyon ile ilgili dikkat çekici bir husus bulunmaktadır. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda örgütün ana organları içinde Komisyon'dan bahsedilmiş ancak, nasıl oluştuğuna veya kendisine verilen görevlerin ne olduğuna dair net bir hüküm

¹⁹² HÜSEYİN, 2010, s. 133.

¹⁹³ C.U.A, 2019, s. 94.

¹⁹⁴ <https://au.int/fr/commission>, (Erişim Tarihi: 10/05/2020).

¹⁹⁵ <https://www.abyssinialaw.com>, (Erişim Tarihi: 10/05/2020).

düzenlenmemiştir. Bazı hukukçular, bunun antlaşmada bir eksiklik olduğunu düşünmektedir çünkü kurucu antlaşmada en azından Komisyon Başkan ile ilgili hususları belirlemek gerekirdi. Diğer komiserlerle ilgili hususlar, iç düzenlemelere bırakılabilirdi. Özellikle Komisyon Başkanı, Genel Sekreter olarak tüm uluslararası kuruluşlarda önemli bir rol oynadığı için faaliyetlerin düzenlenmesini kurucu antlaşma dışındaki düzenlemelere bırakmak, örgüte üye devletler arasında anlaşmazlığa neden olabilecek bir konudur.¹⁹⁶

Komisyon'u oluşturan belge göz önüne alındığında, "Komisyon Sekreteryası" terimi, Genel Sekreter tarafından "Başkan" olarak değiştirilmiştir. Belgenin 33. maddesinde, Komisyon'un oluşturulması süreciyle ilgili detaylar bulunmaktadır. Ancak Afrika Birliği Örgütü Genel Sekreterliği çalışanlarında olduğu gibi Komisyon'da, uluslararası personele tanınan dokunulmazlıkların ve ayrıcalıkların nitelikleri belirtilmemiştir.¹⁹⁷

2.2.1.1.6. Daimi Temsilciler Komitesi

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 21. maddesine göre Daimi Temsilciler Komitesi, Birlik tarafından tanınan daimi temsilcilerden ve üye devletler tarafından akredite edilmiş diğer delegelerden oluşan bir organdır. Daimi Temsilciler Komitesi'nde üye olan bir devlet, Birliğin merkezinin bulunduğu yerde ikamet eden daimi bir temsilci tarafından temsil edilir. Ayrıca bir üye kendi temsilcisini, Afrika kıtası içindeki kendisine tanımlanan bölgedeki başka bir devletten de seçebilir.¹⁹⁸

Daimi Temsilciler Komitesi, Afrika Birliği merkezinde her ay en az bir kez toplanır. Daimi Temsilciler Komitesi, yılda iki kez toplanmakta olan Yürütme Konseyi'nin olağan toplantılarına hazırlamak yapmak için bir araya gelir. Gerekteğinde olağanüstü toplantı da yapılabilir. Başkan, her oturumun gündemini, Daimi Temsilciler Komitesi Bürosu ve Afrika Birliği Komisyonu ile istişare içinde belirler. Aksi kararlaştırılmadıkça oturumlar gizli olarak yapılır. Daimi Temsilciler Komitesi

¹⁹⁶ Bkz. EŞ-ŞÜKRÎ, 2012, s. 359-360.

¹⁹⁷ PACKER, Corrine/ RUKARE, Donald, "The New African Union And Its Constitutive Act", **AJIL**, Vol. 96, N. 2, April, 2002, s. 37.

¹⁹⁸ Abyssinia Law, The Organs of African Union, (<https://www.abysinnialaw.com/online-resources/study-on-line/item/954-the-organs-of-african-union>), (Erişim Tarihi: 04.05.2020); EBU'L-ATA, 2010, s. 459.

Tüzüğü'nün 13. maddesine göre kararlar, oy birliğiyle alır. Ancak kararlar, oy birliği sağlanamaması durumunda üye devletlerin üçte iki çoğunluğuyla alınmaktadır. Usule ilişkin konular basit çoğunluğun oyunu gerektirir.¹⁹⁹

Daimi Temsilciler Komitesi'nde toplantı yeter sayısı, üye devletlerin üçte ikisinin oyuna karşılık gelmektedir. Ayrıca Daimi Temsilciler Komitesi kendi oturumlarını, Afrika Birliği Yürütme Konseyi'nin kararına göre 2019'dan itibaren Yürütme Konseyi'nin olağan oturumları başlamadan en az iki hafta önce gerçekleştirmektedir.²⁰⁰

Daimi Temsilciler Komitesi İç Tüzüğü'nün 4. maddesine göre Birliğin kurucu antlaşmasında belirtilen ana sorumluluklara ek olarak şu konular da Komite'nin sorumluluk alanına girmektedir:²⁰¹

- Yürütme Konseyi adına bir danışma organı olarak hareket etmek;
- İç tüzüğü hazırlamak ve onay için Yürütme Konseyi'ne sunmak;
- Gündem ve taslak kararlar dâhil olmak üzere Yürütme Konseyi toplantılarını hazırlamak;
- İlgili alanlarına göre üye devletlere, özellikle Yürütme Konseyi'nin gündemindeki konulara ilişkin tavsiyelerde bulunmak;
- Afrika Birliği Komisyonu ile üye devletlerin başkentleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmak;
- Birliğin programının ve bütçesinin yanı sıra kurumun idari ve mali konuları ile bütçesini incelemek ve Yürütme Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmak;
- Komitenin mali raporlarını incelemek ve Yürütme Konseyi'ne bu konuda tavsiyelerde bulunmak;
- Dış Denetçiler Kurulu'nun raporunu gözden geçirmek ve yorumlarını yazılı olarak Yürütme Konseyi'ne iletmek;

¹⁹⁹ C.U.A, 2019, s. 47.

²⁰⁰ <https://au.int/en/decisions/decisions-thirty-third-ordinary-session-executive-council>, ET: 04.05.2020.

²⁰¹ <https://au.int/fr/organes/corep>, ET: 05.05.2020.

- Birliğin bütçe uygulamalarına ilişkin raporları incelemek;
- Birlik bünyesindeki komisyonların ve alt komitelerin çeşitli ofislerinin, Birliğin program ve projelerine ilişkin sorunları, özellikle sosyal ve ekonomik kalkınma ve kıtanın entegrasyonu ile ilgili konuları incelemek ve bunlar hakkında Yürütme Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmak;
- Yürütme Konseyi tarafından onaylanan antlaşmaların yanı sıra politika ve kararların uygulanmasına ilişkin raporları incelemek;
- Etkinlik programının hazırlanmasına ve birliğin toplantı takviminin belirlenmesine katılmak;
- Yürütme Konseyi tarafından kendisine sunulan herhangi bir meseleyi incelemek ve Yürütme Konseyi tarafından kendisine verilebilecek diğer faaliyetleri yürütmek.

Daimi Temsilciler Komitesi'nin görevleri oldukça geniştir. Bu sebeple Komite'nin yetkilerinin fazla olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Benzer örgütlerde, bu derece geniş bir faaliyet olmadığı ileri sürülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında, Komite'nin üstlendiği görevlerin uluslararası örgütler hukukundaki genel kurallara uygun olarak sekreteryaya veya daimi sekreterlik şeklinde adlandırılan organın görevleriyle paralel olduğu görülmektedir.²⁰²

Daimi Temsilciler Komitesi bünyesinde oluşturulmuş pek çok alt komite bulunmaktadır. Komite'nin görevlerini kolaylaştırmadaki rolleri oldukça önem taşımaktadır. Zira Daimi Temsilciler Komitesi'nin nihai kararlarının çoğu, bu alt komitelerin çalışmalarına ve yaptığı tavsiyelere dayanmaktadır.²⁰³

²⁰² ABDURAHMAN, 2011, s. 28; HALİL, Safvân Maksûd, El-İttihadü'l-İfrîkî: Nemûzecen li munazzimin iklimiyyetin, **Mecelletü'l-Kânûni'l-Mağribî**, Darüsselam, Sayı: 35, Haziran, 2017, s. 301.

²⁰³ GUELDICH, Hajer, **Cours introduction au Droit de l'Union Africaine**, Faculte Des Sciences Juridiques Politiques Et Sociales De Tunis, UNIVERSITE DE CARTHAGE, Tunis, 2020, s. 67.

2.2.1.1.7. Uzman Teknik Komiteler

Afrika Birliği'nde, Yürütme Konseyi'nin yükünü hafifletmek için uzmanlaşmış teknik komiteler oluşturmanın gerekli olduğu yönünde bir eğilim hakimdir. Birliğin kurucu antlaşmasına göre her uzman teknik komite, kendi yetki alanlarına giren sektörlerden sorumlu üye devletlerin bakanlarından ve üst düzey yetkililerinden oluşur. Bu uzman teknik komiteler, çeşitli konuları ele almakla görevlidir ve Yürütme Konseyi'ne karşı sorumludur. Toplantıları için özel bir takvim bulunmadığından dolayı bu komiteler, gerekli gördükleri dönem toplanırlar. Her komite, kendi görev tanımına ve görevlerine uygun düşecek iç tüzüğünü hazırlar.²⁰⁴

Uzman teknik komitelerin görevi, Afrika Birliği'nin proje ve programlarının koordinasyonunu sağlamak için Afrika Birliği Komisyonu'nun bölümleri ile yakın işbirliği içinde çalışmaktır. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 15. maddesine göre her komite, yetkisi dâhilinde Birliğin projelerini ve programlarını hazırlamaktan ve bunları Yürütme Konseyi'ne sunmaktan, Afrika Birliği organları tarafından alınan kararların uygulanmasını takip etmekten ve değerlendirmekten oluşan bir yetkiye sahiptir. Buna ek olarak ister kendi inisiyatifiyle ister Yürütme Konseyi'nin talebi üzerine, Birlik antlaşmasının hükümlerinin uygulanmasına ilişkin Yürütme Konseyi'ne raporlar ve tavsiyeler sunmak veya antlaşma hükümlerinin uygulanmasına yönelik kendisine verilebilecek diğer işleri yapmak da bu komitelerin görevleri arasındadır.

Temmuz 2011'deki Asamble'nin 17. olağan toplantısında Komisyon'dan, Ocak 2013 itibariyle uzman teknik komiteleri aktif hale getirmesi ve sektörel bakanlık konferanslarını iptal etmesi talep edilmiştir. Asamble'nin Haziran 2015'teki 25. olağan toplantısında, uzman teknik komitelerin mali ve yapısal meseleler hariç olmak üzere, kendi yetki alanlarına giren konularda karar almaya yetkili olduklarına karar verilmiştir. Aynı kararda Asamble, ayrıca bir üye devletin talebi üzerine Yürütme Konseyi'nin, uzman teknik komitelerin kararlarını gözden geçirmesi kararını almıştır.²⁰⁵ Ayrıca Afrika Birliği Asamblesi'nin kararına göre birçok teknik komite²⁰⁶ de

²⁰⁴ Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, m. 14-16.

²⁰⁵ <https://au.int/en/pages/specialised-technical-committees-stcs-0>, (Erişim Tarihi: 21.03.2020); Ayrıca bkz. EL-NEDAVİ, 2015, s. 38.

²⁰⁶ Afrika Birliği'ndeki Teknik Komiteler şunlardır: Mali ve Finansal İşler, Ekonomik Planlama ve Entegrasyon Uzman Teknik Komitesi; Sosyal Kalkınma, Çalışma ve İstihdam Uzman Teknik

oluşturulmuştur.²⁰⁷

2.2.1.1.8. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey

Afrika Birliği Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konseyi (ECOSOCC), hükümetler ve Afrika'daki sivil toplumun tüm kesimleri arasında güçlü bir ortaklık inşa etmek amacıyla Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 22. maddesi uyarınca kurulmuştur.²⁰⁸ Bu kurumsal organ, sadece Asamble'ye bağlı bir danışma organı niteliği taşımaktadır. Konsey, Afrika Birliği çerçevesinde tartışmalara katılmak ve çalışmak için kadın örgütleri, gençlik, sağlık ve çevre örgütleri gibi tüm Afrika kuruluşlarına açıktır.²⁰⁹

Bir danışma organı sıfatıyla ECOSOCC'nin görevi Birliğin hedeflerinin, ilkelerinin ve politikalarının somut programlara dönüştürülmesine ve değerlendirilmesine katkıda bulunmaktır. İnsan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, demokratik ilkeler, kadın erkek eşitliği ve çocukların korunması gibi Afrika Birliği'nin vizyon ve hedeflerinin geliştirilmesine ve gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak ve bunun için çalışmalar yapmak ve tavsiyelerde bulunmak diğer görevleridir. Aynı zamanda Konsey, Afrika'nın geleceği konusunda plan yapma ve gerçek bir Afrika sosyal modelini ve yaşam tarzını güçlendirmek için Afrika değerlerini formüle etmekle görevli kurumların çabalarına katkıda bulunur ve bunları destekler. Buna ek olarak, Afrika Birliği ile sivil toplum kuruluşları arasında ortaklıklar kurar ve Afrika Birliği'nin herhangi bir başka organı tarafından kendisine verilen diğer görevleri yerine getirir.²¹⁰

Komitesi; Sağlık, Nüfus ve Uyuşturucu Kontrolü Uzman Teknik Komitesi; Adalet ve Hukuk İşleri Uzman Teknik Komitesi; Gençlik, Kültür ve Spor Uzman Teknik Komitesi; Kamu Hizmeti, Yerel Topluluklar, Kentsel Kalkınma ve Yerinden İdare Uzman Teknik Komitesi; İletişim ve Bilgi Teknolojisi ve İletişim Uzman Teknik Komitesi; Savunma, Güvenlik ve İstikrar Uzman Teknik Komitesi; Tarım, Kırsal Kalkınma, Su ve Çevre Uzman Teknik Komitesi; Eğitim, Bilim ve Teknoloji Uzman Teknik Komitesi; Ticaret, Sanayi ve Maden Uzman Teknik Komitesi; Cinsiyet Eşitliği ve Kadın İş Gücünün Desteklenmesi Uzman Teknik Komitesi; Göç, Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler Uzman Teknik Komitesi; Ulaştırma, Kıtalararası ve Bölgesel Altyapı, Enerji ve Turizm Uzman Teknik Komitesi. Bkz. C.U.A, 2019, s. 63-70.

²⁰⁷ <https://au.int/fr/stc>, (Erişim Tarihi: 22.03.2020).

²⁰⁸ WUBIE, Hiruy/ TSEGAW, Zelalem, **African Union Law**, The Justice and Legal System Research Institute, Ethiopia, 2009,

²⁰⁹ BADEJO, Diedre L., **The African Union**, Chelsea House Books, New York, 2008, s. 48.

²¹⁰ <https://au.int/fr/apropos/ecosocc>, (Erişim Tarihi: 03/06/2020).

Konsey, Ekim 2005'te Etiyopya'nın Addis Ababa şehrinde ilk Geçici Genel Kurulunu yaptığından beri çeşitli aşamalar kaydetmiştir. İlk daimi genel kurul, bir dönem için Eylül 2008'de Tanzanya'nın Darüsselam kentinde göreve başlamış ve Eylül 2012'de bu görevi sona ermiştir. Afrika Birliği'nin sivil toplumun katılımını teşvik etmek amacıyla başlattığı kampanyanın ardından, ikinci daimi genel kurul 22 Aralık 2014'te Kenya/Nairobi'de başlamıştır. İkinci daimi genel kurulun ikinci olağan oturumu, 27-31 Mart 2017 tarihleri arasında Mısır'ın Kahire kentinde gerçekleşmiştir. Afrika Birliği Asamblesi, Ocak 2016'da ECOSOCC'nin usul kurallarını kabul etmiştir.²¹¹ Ayrıca Afrika Birliği Asamblesi, Zambiya'nın ECOSOCC'in sekreteryasına ev sahipliği yapma teklifini kabul etmiş ve Afrika Birliği Komisyonu'ndan, bu adımın yasal, yapısal ve mali etkilerini belirlemesi için Zambiya ile çalışmasını istemiştir.²¹²

Konsey'in kurulmasını öngören belgenin 4. maddesine göre ECOSOCC, birden fazla devlette faaliyet gösteren 24 kuruluşun yanı sıra, her bir üye devletin kurum ve kuruluşlarından iki temsilcinin bulunduğu büyük bir gruptan oluşur. Konsey'de ayrıca diasporadaki Afrikalıları temsil eden 20 grup da yer alacaktır. Meclis üyelerinin yarısı kadın ve 18-35 yaş arası genç erkeklerden oluşmaktadır. Bu Konsey de Pan-Afrika Parlamentosu'nda olduğu gibi Afrika toplumunun tüm unsurlarını, Afrika Birliği'ndeki karar alma yapısının bir parçası haline getirmeyi amaçlamaktadır.²¹³

Bazı hukukçular, ECOSOCC'nin Asamble'ye bağlanmasının; görevleri, yetkileri, oluşum yöntemi ve çalışma sistemlerinin tanımlanması açısından kabul edilemez olduğunu düşünmektedir. Bu itibarla söz konusu Konsey'in Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi gibi birliğin ana organlarından biri olarak görülmesi gerektiği düşünülmektedir.²¹⁴

ECOSOCC Genel Kurulu, her 2 yılda bir düzenli olarak toplanır. Ayrıca olağanüstü toplantı da yapılabilir. Genel Kurul toplantıları, komiteler veya gruplar için toplantı yeter sayısı, basit çoğunluktur. Kararlar, oybirliği ile veya mümkün olmayan hallerde

²¹¹ C.U.A, 2019, s. 126.

²¹² Assembly/AU/Dec.591(XXVI)
https://au.int/sites/default/files/decisions/29514-assembly_au_dec_588_-_604_xxvi_f.pdf
(Erişim Tarihi: 03/07/20209).

²¹³ C.U.A, 2019, s. 127.

²¹⁴ ABDURAHMAN, 2011, s. 32.

hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınır. Usule ilişkin konular basit çoğunlukla çözülür. Prosedür kurallarında komite toplantılarının ne sıklıkta yapılacağına dair henüz bir kayıt bulunmamaktadır.²¹⁵

2.2.1.1.9. Finansal Kurumlar

Afrika Birliği'nde çok sayıda mali ve ekonomik kurumun bulunması, Afrika kıtasının temel sorunlardan biri olan kalkınmaya verdiği önemi göstermektedir. Bu kurumlar, daha önceki Afrika örgütlenmelerinin çalışmalarında bulunmayan yeni kurumlardır. Zira Afrika kıtası birçok ekonomik sorun yaşamaktadır. Bu sorunlar, altyapıdan başlayarak dünyanın tanık olduğu en büyük ekonomik sorunlara kadar varır. Bu nedenle ekonomik ve mali konular, Afrika Birliği için en önemli önceliktir. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 19. maddesinde Afrika Merkez Bankası (ACB), Afrika Para Fonu (AMF) ve Afrika Yatırım Bankası'nın (BAI) kurulması öngörülmüştür. Tüm bu kurumlar, Afrika'daki bankacılıkla ve mali konularla ilgilendir. Bu kurumların çalışmaları, üye devletlerdeki bankacılık sistemlerine uygun olmalıdır.²¹⁶

Bu kurumlar bölgesel bütünleşmeyi, kıtanın sosyal ve ekonomik kalkınmasını hızlandırmak için olmazsa olmazdır. Çünkü kaynakları seferber etmede ve finans sektörünü yönetmede büyük rol oynamaktadırlar. Bu kurumların görevi, 2063 Vizyonu kapsamında Afrika Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşmada (Abuja Antlaşması) öngörülen ekonomik bütünleşmeyi hayata geçirmektir. Afrika Birliği Asamblesi, BAI ve AMF'nin kurulmasına ilişkin protokolleri kabul etmiştir. Fırsat Eşitliği Konseyi'nin kurulmasına yönelik taslak strateji ise henüz Asamble'ye sunulmamıştır. Yürütme Konseyi, bu üç kurumun her biri ile ilgili protokoller yürürlüğe girdiğinde bunları onaylamak amacıyla önerilen yapıları gözden geçirecektir.²¹⁷

Bahsi geçen finansal kurumların ortak Afrika kalkınma planlarını gerçekleştirmede oynayabilecekleri rol, Afrika Birliği tarafından önemsenmektedir. Afrika devletleri

²¹⁵ <https://au.int/fr/apropos/ecosocce>, (Erişim Tarihi: 03/06/2020).

²¹⁶ ED-DUSŪKĪ, Seyyid İbrahim, **El-İstihlâf beyne'l-Munazzamâti't-düvelî: Dirâsetün tatbikiyyetün alâ istihlâfi'l-İttihâdi'l-İfrîkî li Munazzameti'l-Vahdeti'l-İğrîkiyye alâ Davi't-Tanzîmi'd-düvelî**, Daru'n-Nahdati'l-Arabî, 2005, s. 165.

²¹⁷ C.U.A, 2019, s. 148.

arasında insanların, malların ve ortak para birimi hareketinin önündeki engelleri ortadan kaldırma sürecine hizmet ettiği için verilen bu önemin altını çizmek gerekir.²¹⁸ Aşağıda, Afrika kıtası için önemli olan ve henüz kuruluşları tamamlanmamış olan bu kurumlar incelenecektir.

2.2.1.1.9.1. Afrika Para Fonu

Pek çok Afrikalı uzman, IMF tarafından desteklenen programların Afrika devletlerinin ekonomik sorunlarını kalıcı bir şekilde çözmediği gerekçesiyle Afrika Para Fonu'nun kurulması fikrini ortaya atmışlardır. Bu uzmanlar, gelişmeyi desteklemeye ve yoksulluğu azaltmaya uygun ve yeterli olmadığı gerekçesiyle IMF'nin programlarını eleştirmektedirler. Bu sorunu hafifletmek için Afrika Para Fonu, ödeme dengesi sorunu yaşayan Afrika Birliği üyesi devletlerin merkez bankası rezervleri ve ulusal para birimlerinin toplandığı bir havuz olacaktır. Ayrıca Afrika Para Fonu'nun, bölgesel makroekonomik hedeflere öncelik vereceği için kredi verme politikalarında IMF'den farklı olacağı belirtilmektedir.²¹⁹

2.2.1.1.9.2. Afrika Merkez Bankası

Afrika Merkez Bankası'nın kuruluş amacı, Abuja Antlaşması'nın 6. ve 44. maddelerinde öngörülen ekonomik entegrasyonu hızlandırmak amacıyla ortak bir para politikası ve birleşik bir Afrika para birimi geliştirmektir. Ortak bir kıtasal para birimi oluşturmak ve yönetmek, kalıcı bir kurum aracılığıyla uluslararası mali işbirliğini geliştirmek, döviz kuru istikrarını artırmak, rekabetçi bir yapıda değer kaybını önlemek, üyeler arasındaki mevcut ekonomik ilişkileri yürütmek ve küresel ticaretin büyümesini engelleyen döviz kısıtlamalarını kaldırmak için çok taraflı bir sistemin kurulmasına katkıda bulunmak başlıca hedefleri arasında yer almaktadır. Afrika Merkez Bankası merkezine ev sahipliği yapmak üzere, Nijerya'nın Abuja kenti belirlenmiştir. 2063 Vizyonu'nda 2028 ile 2034 arasında Afrika Merkez Bankası'nın oluşturulması öngörülmüştür. Afrika Merkez Bankası için hazırlıklar Afrika Para Enstitüsü tarafından yürütülecektir. Afrika Merkez

²¹⁸ ABDURAHMAN, 2001, ss. 33-34.

²¹⁹ <https://www.abyssinialaw.com/online-resources/study-on-line/item/954-the-organs-of-african-union>, (Erişim Tarihi: 06/06/2020).

Bankası'nın oluşturulması, Afrika Birliği Komisyonu ile Afrika Merkez Bankaları Birliği'nin (ABCA) ortak stratejisine dayanmaktadır.²²⁰

2.2.1.1.9.3. Afrika Yatırım Bankası

Afrika Yatırım Bankası'nın amacı, iç tüzüğünün 1. maddesi uyarınca Afrika'da ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve ekonomik entegrasyonu hızlandırmaktır. Kurucu belgenin 4. maddesine göre Afrika Birliği'ne üye devletlerin bölgesel entegrasyonunu güçlendirmeyi amaçlayan kamu ve özel yatırım faaliyetlerine destek olmak; mevcut kaynakları özel sektörün güçlendirilmesine ve kırsal sektördeki faaliyetlerin ve altyapının modernizasyonuna katkıda bulunan yatırım projelerini uygulamak üzere kullanmak; söz konusu bankanın amaçlarından bazılarıdır. Bunun yanı sıra Afrika devletlerindeki yatırım projelerini finanse etmek için Afrika'da ve başka yerlerde sermaye piyasası kaynaklarını seferber etmek de bu kurumun görevleri arasında yer almaktadır. Afrika devletlerine, gerektiğinde yatırım projelerini incelemek, hazırlamak, finanse etmek ve uygulamak için teknik yardım sağlamak da kurumun diğer görevleridir.

Afrika Yatırım Bankası'nın kuruluşu da diğer finansal kurumlar gibi henüz gerçekleşmemiştir. 2063 Vizyonu kapsamında, Bankan'ın en geç 2025'te kurulması öngörülmüştür. Banka'nın merkezi, Libya'da olacaktır.²²¹

2.2.1.1.10. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi

Afrika kıtası için ortak bir savunma politikası oluşturmak, Afrika Birliği'nin 16 ilkesinden biridir. Bu savunma politikası, üye devletlerin içişlerine karışmama ilkesini benimsediği için eleştirilen Afrika Birliği Örgütü'ne göre üye devletlerin içişlerine daha çok müdahale etme gücü ve yetkisi vermektedir. Afrika Birliği Örgütü'nün ilerleyişini engelleyen eksiklikleri gidermek, Birliğin kurucu antlaşmasında belirtilmiş olan bir husustur. Örneğin uygun bir müdahale mekanizmasından yoksun olmak gibi eksiklikler

²²⁰ C.U.A, 2019, s. 147 .

²²¹ Bkz. Assembly / AU / Dec.64 (IV), <https://au.int/en/decisions-109>. (Erişim Tarihi: 06/06/2020).

Ruanda, Sierra Leone, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan ve diğer devletlerde durumun kötüye gitmesine zemin hazırlamıştır.²²²

Barış ve Güvenlik Konseyi, Afrika barış ve güvenlik hiyerarşisinin temel direğidir. Bu konsey Afrika'da barışı, güvenliği ve istikrarı güçlendirecek bir çerçeve sağlar. Konsey, Afrika Birliği'nde çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü için kalıcı bir karar alma organı olarak kurulmuştur. Bu konsey aynı zamanda, Afrika kıtasındaki çatışma ve kriz durumlarına hızlı ve etkili bir şekilde yanıt vermeyi amaçlayan toplu bir güvenlik ve erken uyarı sistemi oluşturmuştur. Barış ve Güvenlik Konseyi, ihtiyaç duyulduğunda Asamble'ye yeni organlar kurma imkânı veren Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 5. maddesinin 2. fıkrası uyarınca kurulmuştur. İlgili protokol 9 Temmuz 2002'de Güney Afrika'nın Durban kentinde kabul edilmiş ve 26 Aralık 2003'te yürürlüğe girmiştir. Konsey, 25 Mayıs 2004'te göreve başlamıştır.²²³

Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'ni kuran protokolün 3. maddesi hükümlerine göre Konsey, insan hayatının ve malların korunmasını sağlamak, sürdürülebilir kalkınma için uygun koşulları yaratmak, çatışmaları önlemek, her türlü uluslararası terörizme karşı koymak, demokratik uygulamaları, iyi yönetişimi ve hukukun üstünlüğünü takviye etmek ve ortak bir savunma politikası oluşturmak için Afrika kıtasında barış, güvenlik ve istikrarı sağlamakla görevli güvenlik organıdır. Kısacası bu Konsey, Afrika Birliği için ortak bir savunma politikasının geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur.

Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin protokolünde, Konsey'in çeşitli yönlerini ele alan 22 madde yer almaktadır. Protokolün 5. maddesine göre Konsey, yeterli sürekliliği sağlamak için 10 tanesi 2, 3 ya da 5 yıllık olmak üzere seçilen 15 üye devletten oluşmaktadır. Konsey üyelerinin seçimi, adil bölgesel temsil ve rotasyonun gözetilmesi kapsamında gerçekleşecektir. Konsey Başkanlığı, alfabetik sıraya göre ayda bir değiştirilecektir. Aynı maddenin 2. fıkrasında Konsey'in 15 üyesinin hangi kriterler üzerinden belirleneceği ele alınmıştır. Afrika Birliği ilkelerine bağlılık, Afrika barışı ve güvenliğini sürdürmek için gösterilen çabalara yapacağı katkının boyutu, üyelik

²²² WUBİE / Tsegaw, 2009, s. 77.

²²³ Commission de l'Union africaine et État néo-zélandais, guide de l'union africaine 2020, 7ème édition, 2019, s.76, (<https://au.int/fr/documents/20210802/manuel-de-lua>) (Erişim Tarihi: 15.07.2020).

yükümlülüklerini üstlenme ve yerine getirme becerisinin kapsamı, Birliğin bütçesine yapabileceği mali katkı ve anayasaya, hukuka ve insan haklarına saygı, başlıca kriterler arasında yer almaktadır.²²⁴

Konsey'in her üyesi, Addis Ababa'daki Birlik merkezinde daimi bir temsilci bulundurmaktadır. Buna ek olarak bir üye devletin, Birlik merkezinde ve Birleşmiş Milletlerde yeterli sayıda daimi personel ve teçhizata sahip olabilmesi, Konsey üyelerinin seçiminde kriter olarak kabul edilmektedir. Bu gerekliliklere uyabilecek bir devletin, Konsey'in üyelerine düşen sorumlulukları üstlenmesi beklenmektedir. Barış ve Güvenlik Konseyi, görevlerini düzgün bir şekilde yerine getirmek için uygun olduğuna inandığı yardımcı organlar kurabilme yetkisine de sahiptir. Özellikle bir devlet veya devlet grubundan oluşan yerel arabuluculuk, uzlaşma veya soruşturma komiteleri kurulabilir. Ayrıca üye devletlerin egemenliğine önemli bir müdahale olarak nitelendirilen ve Konsey'in işlevlerinde gerekli olabilecek askeri, hukuki ve diğer uzmanlıkların araştırılması da bu kapsamdadır.²²⁵

Barış ve Güvenlik Konseyi'nin kurucu protokolünün 8. maddesinin 2, 3. ve 4. fıkrası hükümlerine göre Konsey, daimi temsilciler ve bakanlar veya devlet ve hükümet başkanları düzeyinde, gerektiğinde ise daimi temsilciler düzeyinde ayda en az iki kez toplanır. Bakanlar, devlet ve hükümet başkanları ise yılda en az bir defa bir araya gelirler. Barış ve Güvenlik Konseyi toplantıları, Birliğin merkezinde yapılır. Üye devletlerden birinin Barış ve Güvenlik Konseyi'ni toplantıya davet etmesi durumunda, Konsey üyelerinin üçte ikisinin bunu kabul etmesi halinde, olağanüstü olarak toplanmak da mümkündür.

Barış ve Güvenlik Konseyi Başkanı, Komisyon Başkanı ve üye devletler tarafından yapılan önerilere dayanarak geçici gündemini belirler. Hiçbir üye devlet, herhangi bir maddenin geçici gündeme alınmasına itiraz edemez. Konsey'in toplantıları için yeter sayı, üye tam sayısının üçte ikisidir ve toplantılar kapalı olarak gerçekleştirilir. Barış ve Güvenlik Konseyi'nin hiçbir üyesi, bir ihtilafı ilgili taraf ise o ihtilafı ilgili tartışmalara veya karar alma sürecine katılamaz. Ayrıca devletler veya devlet dışı

²²⁴ Bkz. HÜSEYİN, 2010, s. 137. Ayrıca bkz. ABDURAHMAN, 2011, ss. 34-35.

²²⁵ WUBİE/ TSEGAW, 2009, s. 80.

organlar, karar alma sürecine katılma hakları olmaksızın konuyu, Konsey önünde görüşmeye davet edilebilirler.²²⁶

Barış ve Güvenlik Konseyi'nin her üyesinin bir oy hakkı vardır. Genel olarak Barış ve Güvenlik Konseyi'nin kararları, oydaşma (konsensüs) ilkesine dayanır. Barış ve Güvenlik Konseyi, uzlaşmaya varılamadığı durumlarda, usule ilişkin konulardaki kararlarını basit çoğunlukla kabul eder. Diğer tüm konulardaki kararlar, toplantıya katılan üyelerin üçte ikisi ile alınır.²²⁷

2.2.1.2. Afrika Birliği'nin Yardımcı Organları

Yardımcı organlar, uluslararası örgütlerin ana organları dışındaki diğer organlarıdır. Bu organlar genellikle kurucu antlaşmanın verdiği yetkiye dayanarak, yürütme yetkisine sahip ana organlar tarafından kurulduğu görülmektedir. Yardımcı organlar, ana organlara tabi olmasına rağmen, çalışma alanlarında da bir tür özerkliğe sahiptirler. Afrika Birliği'ne bakıldığında, Afrika Birliği'nin ilgili bakanlarından oluşan bazı teknik komitelerde olduğu üzere yardımcı organlar, üye devletlerin temsilcilerinden oluşabileceği gibi çeşitli alanlarda uzmanlardan da oluşabilir.²²⁸

Uluslararası örgütlerin, ana organları tarafından yardımcı organların oluşturulmasını öngören kararlar alması, hiyerarşik yapısını tamamlamaya yönelik bir adım olarak kabul edilmektedir. Ana organların bu hususiyeti, mezkûr organların kurulmasını öngören kurucu antlaşmada, çoğu zaman olduğu gibi açıkça belirtilebilir. Açıkça belirtilmediği durumda uluslararası hukukta kabul gören "*üstü örtülü yetkiler kuramı*" çerçevesinde kurulmaktadır.²²⁹

Yardımcı organlar, örgütün amaçlarına ulaşmasında dayandığı ana organlara teknik destek sağlamak amacıyla kurulur. Ayrıca örgüt, doğrudan amaçlarının dışında çıkarlarına hizmet eden bazı faaliyetlerde de bulunabilir. Yardımcı organlar, uluslararası örgütlere başta teknik konularda olmak üzere çeşitli alanlarda büyük destek sağlamakta;

²²⁶ Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi Kurucu Protokolü, m. 8, fkr. 7-11.

²²⁷ Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi Kurucu Protokolü, m. 8, fkr. 12-13.

²²⁸ ÇAIĞRAN, 2019, ss. 315- 321.

²²⁹ ED-DAKAK, 1994, s. 119.

ana organlar üzerindeki iş yüklerini azaltarak örgütün çalışmalarını daha hızlı ve etkin bir şekilde yürütmesine yardımcı olmaktadır.²³⁰

Afrika Birliği'ne bakıldığında, bu konuda çoğu uluslararası örgütten farklı bir yaklaşım sergilenmediği görülmektedir. Birlik antlaşmasının 5. maddesinin 1. fıkrasında asli organlardan açıkça bahsedilirken, aynı maddenin 2. fıkrasında da ihtiyaç duyulması durumunda başka organların kurulması için Asamble'ye yetki tanınmıştır. Bu yetki çerçevesinde, pek çok yardımcı organ oluşturulmuştur.²³¹

2.2.2. Üyelerin Temsil Derecesi Bakımından Organlar

Uluslararası kuruluşların organları temsil derecesine göre ikiye ayrılır. Birinci grubu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi gibi tüm üyelerin temsil edildiği organlar oluşturur. Bu organların üyeleri, müzakerelerde ve oylamada hükümetlerinden aldıkları talimatları uygulanmaktadır. İkinci grubu ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi tüm üyelerin bulunmadığı, belirli bir sayıda üyeye oluşturulan organlar oluşturur. Çoğunlukla bu tür organların üyeleri, geneli temsil eden organlar tarafından seçilir. Seçimlerde, üyeler arasında dengenin sağlanmasında ve egemen eşitlik ilkesinin sağlanmasında uygun bir önlem olan coğrafi dağılım da dikkate alınır. Bu organlardaki üye sayısının azaltılmasından amaç, uluslararası örgütün faaliyetlerinin hızını ve sürekliliğini sağlamaktır.²³²

Afrika Birliği'ndeki organlara bakıldığında, her iki gruba giren organların varlığı görülmektedir. Asamble, Yürütme Konseyi, Daimi Temsilciler Komitesi, Teknik

²³⁰ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 106. Ayrıca bkz. REUTER, Paul., **les organes subsidiaires des organisations internationales, Hommage d'une génération de juristes au président Basdevant**, Pedone, Paris, 1960, s. 437.

²³¹ Afrika Birliği'ndeki önemli yardımcı organlar, ajanslar ve uzman komiteler şöyledir: Eğitim, İnsan Kaynakları, Bilim ve Teknoloji Kurumları, Afrika Kalkınma Enstitüsü / Afrika Eğitim Gözlemevi, Afrika Uluslararası Kız ve Kadın Eğitimi Merkezi, Afrika Kadınları Fonu, Enerji ve Altyapı Komiteleri, Afrika Sivil Havacılık Komitesi, Afrika Havayolları Birliği, Afrika İletişim Birliği, Pan-Afrika Posta Birliği, Afrika Nükleer Enerji Komisyonu, Yarı Kuru Gıda Tahılları Ar-Ge Kuruluşu, Afrika İstihbarat ve Güvenlik Komitesi, Afrika Terörizm Araştırma ve İnceleme Merkezi, Afrika Polis İşbirliği Mekanizması, Afrika Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri, Afrika Birliği Spor Konseyi, Afrika Kapasite Geliştirme Vakfı, Pan Afrikalı Kadınlar Örgütü, <https://au.int/en/specialised-agencies-institutions>, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

²³² Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 106-107; ÇAĞIRAN, 2019, ss. 299, 311; SUR, 2018, s. 172.

Uzmanlık Komiteleri ve Pan-Afrika Parlamentosu gibi organlar, tüm üye devletlerin üye olarak katıldığı organlar arasındadır. Afrika Adalet Divanı, Afrika Komisyonu ve Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi ise birlik tarafından dikkate alınan bölgesel dağılıma göre sınırlı üyelerden oluşmaktadır.

2.2.3. Görev ve Yetkilerine Göre Organlar

Görev ve yetkilerine göre organlar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi karar alma yetkisi olan organlar, Avrupa Birliği Konseyi gibi politika belirleme organları, tüm uluslararası örgütlerde görülen Sekretarya veya Direktörlük gibi yürütme organları ile denetim organları olarak Uluslararası Adalet Divanı gibi organlarından oluşmaktadır. Bu gruptaki bazı organların, bazı uluslararası örgütlerde birden fazla işlevi olduğu belirtilmektedir.²³³

Afrika Birliği'nin bir organı olarak Asamble, kurucu antlaşmanın 6. maddesi ve Asamble İç Tüzüğü'nün 2. maddesindeki hükümlere göre Birliğin en üst organıdır. Duruma bağlı olarak Yürütme Konseyi, Daimi Temsilciler Komitesi ve diğer organlardan yardım almaktadır. Komisyon ise Birliğin yürütme organıdır ve çeşitli organlar arasındaki koordinasyona katkıda bulunmaktadır. Afrika Adalet Divanı ise etkisizliğine rağmen birlik içindeki yargı işlerinden ve insan haklarından sorumlu organdır.

2.2.4. Üyelerinin Statüsü Bakımından Organlar

Uluslararası örgütlerin organları, örgütün kuruluş amaçlarını yürüten görevlilerden oluşur. Bu görevliler, örgütün organlarında çeşitli niteliklere sahip olmakla birlikte, seçilme yöntemleri ve faaliyetleri organlara göre farklılık göstermektedir. Uluslararası örgütlerin organları, bu ölçü bakımından aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

²³³ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, ss. 107-108.

2.2.4.1. Hükümet Temsilcilerinden Oluşan Organlar

Bu organlar, üye devletlerin temsilcilerinden, genellikle devlet ve hükümet başkanı, dışişleri bakanı veya ilgili bakanlardan oluşmaktadır.²³⁴ Bunun dışında diplomatlar, üst düzey yetkililer ve uzmanlar gibi üye devletlerin hükümetleri tarafından akredite edilmiş temsilciler aracılığıyla da bu organlar oluşabilir.²³⁵ Bir devletin temsili, genellikle yetki belgesi gerektirirse de uluslararası hukuk açısından devlet ve hükümet başkanları ile dışişleri bakanları akreditsyona ihtiyaç duymadan temsil yetkisine sahiptirler.²³⁶

Afrika Birliği'ndeki çeşitli organlar, üye devletlerin hükümetleri tarafından atanan hükümet temsilcilerinden oluşur. Bu organlar Asamble, Yürütme Konseyi, Daimi Temsilciler Komitesi, Uzman Teknik Komiteler ile Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Konsey'dir. Bu organlardaki tüm temsilciler, temsil ettikleri hükümetin iradesini temsil etmektedirler. Bir başka deyişle bu organlardaki üyeler, resmî devlet politikalarını dile getirmektedirler.

2.2.4.2. Uluslararası Örgüt Görevlilerinden Oluşan Organlar

Uluslararası örgütlerde, genel temsil organları tarafından seçilen veya örgütle doğrudan sözleşme yoluyla istihdam edilen uluslararası görevlilerden oluşan idari organlar da bulunmaktadır. Örgüt sekretaryası veya direktörlüğü, bir yandan üye devletler ve üye olmayan hukuk kişileri arasındaki koordinasyondan, diğer yandan da örgütün organları arasındaki koordinasyondan sorumludur. Bu organın en önemli görevi, örgütün günlük iç ve dış faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamaktır. Genel Sekreter ve ofisi, üye devletlerin vatandaşlarından seçiliyor olsalar da sadece örgüte karşı sorumlu olup vatandaşı oldukları devletten talimat almazlar.²³⁷

²³⁴ SUR, 2018, s. 173.

²³⁵ BETTATI, 1987, s. 53.

²³⁶ Bkz. TERZİOĞLU /ÖZARSLAN, 2016, s. 109.

²³⁷ SUR, 2018, ss. 174-175.

Genel Sekreterlik, uluslararası örgütlerde idari bir otorite olmasının yanı sıra önemli siyasi işlevleri de yerine getirir. Bu nedenle bu makam için doğru kişiyi seçmek, uluslararası örgütün çalışmalarının yürütülmesi için önemli konulardan biridir. Söz gelimi Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olmak, kişinin idari yeteneğinden daha fazla siyasi yeteneğine bağlıdır. Çünkü bu makamın siyasi etkisi, idari yetkisinden daha geniştir.²³⁸

Afrika Birliği'nde "Genel Sekreterlik" yerine "Komisyon", "Genel Sekreter" yerine "Komisyon Başkanı" terimi benimsenmiştir. Afrika Birliği'nde Komisyon Başkanı ve Başkan Yardımcısı Asamble tarafından, diğer sekiz komisyon üyesi ise Yürütme Konseyi tarafından seçilir.²³⁹ Afrika Birliği Komisyonu Başkanı, genellikle üye devletlerin deneyimli diplomatlarından seçilmektedir. Komisyon Başkanı, Mali Cumhuriyeti'nin eski cumhurbaşkanı Alpha Oumar Konare gibi eski bir cumhurbaşkanı da olabilir. Başkan ve sekiz komiser, Afrika Birliği Komisyonu Tüzüğü'nün 4 (1) maddesinde tanımlandığı şekilde, yalnızca Birliğe karşı sorumlu uluslararası görevliler olarak hareket etmektedirler.

2.2.4.3. Siyasi ve Sosyal Olarak Nitelikli Üyelerden Oluşan Organlar

Uluslararası örgütlerde, hükümetler dışında üye devletlerin vatandaşlarından oluşan başka organlar da bulunmaktadır. Genellikle parlamentolar, siyasi partiler veya sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri sıfatını taşırlar. Mesela Avrupa Birliği Parlamentosu, üye devletlerdeki siyasi partilerin, üye devletlerin vatandaşları tarafından doğrudan seçim yoluyla temsil edildiği organlardan biridir.²⁴⁰

Afrika Birliği'nde de üye devlet vatandaşlarından oluşan ve üye devletlerin hükümetleriyle herhangi bir ilişkisi olmayan üyelerden oluşan organlar bulunmaktadır. Pan Afrika Parlamentosu, Afrika halklarının katılımını sağlamak ve Afrika Birliği içindeki siyasi yapılara tavsiyelerde bulunmak amacıyla kurulmuştur. Bu parlamento aynı zamanda üyeleri doğrudan halk tarafından seçilen bir yasama organı olmayı da

²³⁸ ÇAIĞRAN, 2019, ss. 377-378.

²³⁹ C.U.A, 2019, s. 94.

²⁴⁰ SUR, 2018, s. 175.

amaçlamaktadır.²⁴¹ Afrika Birliği'nin bir diğer organı olan ECOSOCC da bu tür organlardan biridir. Hükümetler ve Afrika sivil toplumunun tüm kesimleri arasında bir ortaklık aracı olup Asamble'ye bağlı bir danışma organı olarak kabul edilir.²⁴² ECOSOCC, Afrika Birliği çerçevesindeki tartışmalara ve eylemlere katılmaları amacıyla Afrika'daki kadınlar, gençlik, sağlık ve çevre ile ilgili örgütlerle yakın ilişki içindedir.²⁴³

²⁴¹ ÇAĞIRAN, 2019, s. 325.

²⁴² WUBIE / TSEGAW, 2009, s. 76.

²⁴³ BADEJO, 2008, s. 48.

3. BÖLÜM: AFRİKA BİRLİĞİ'NİN AFRİKA KITASININ SORUNLARI KARŞISINDAKİ ETKİNLİĞİ

Afrika Birliği Örgütü, kıtayı siyasi, sosyal veya ekonomik yönden kuşatan sorunlara karşı büyük çabalar göstermektedir. Bununla birlikte, Afrika Birliği'nin yeterince başarılı olamadığı görülmektedir. Bu durum, Afrika kıtasının liderlerini yeni bir strateji geliştirmeye zorlamıştır. Kıtanın karşı karşıya olduğu sorunlar hayli fazladır. Bunların en belirginleri siyaset, ekonomi ve güvenlikle ilgili sorunlar olarak özetlenebilir. Bu bölümde, bahsi geçen sorunlar ele alınacaktır.

3.1. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU SİYASİ SORUNLAR

Ulus devletlerin oluşmasıyla birlikte Afrika kıtası da bundan etkilenmiştir. Afrika devletlerinin bağımsızlığından sonra, Afrika kolonilerini sosyal ve kültürel homojenlik unsurunu dikkate almadan yönetmek için tasarlanmış sömürge idari birimlerine dayanan Afrika devletleri, birçok sorunla karşılaşmıştır. Bunların başında, kabilelerin bölünmesi gelmektedir. Somali kabilesi Afrika Boynuzu'ndaki birçok devlet arasında bölünmüştür.²⁴⁴ Batı Afrika'daki Tuareg kabileleri de Mali, Nijer, Cezayir ve Moritanya arasında bölündüğü gibi, Senegal Nehri kıyısında yaşayan Soninke kabileleri de Mali, Moritanya ve Senegal arasında bölünerek her biri bu devletlerde etnik azınlık haline gelmiştir. Bu durum, siyasal sistemlerin ulusal bir devlet kuramamasına veya inşa edememesine sebep olmuştur. Kişisel ya da etnik bağlılıkların ulusal bağlılıklara üstünlüğü ilkesine dayalı toplumsal gerçeklikle baş edilememesi sebebiyle kıtada yaygın bir siyasi şiddet ve ulusal kimlik sorunu ortaya çıkmıştır. Örneğin Moritanya eyaleti, diğer komşu devletler gibi kimlik krizi sorunundan muzdariptir ve bu kriz, esas olarak sömürgeciliğin bıraktığı toplumsal oluşumla ilgili siyasi bir sorun olarak kabul edilmektedir. Yetkililer buna tatmin edici bir çözüm bulamamıştır. Bu nedenle bireyler

²⁴⁴ KALBU, Âdem M., *İşkeliyyetü bina ed-devletü fi ifrikiyye, mûtemarü'l- câmiât fi câmiatü ifrikiyye el âlamiyye, dâr metbatü câmiatü ifrikiyye el âlamiyye*, Hartum, 2006, s. 237.

çoğu zaman kabile, ırk veya etnisite ya da mezhep farklılığını hissetmiş ve aynı sebeplerden dolayı bu bölgedeki devletler arasında çatışma ortaya çıkmıştır.²⁴⁵

Öte yandan, bazı Afrika devletlerinin zayıf siyasi iradeleri ve Afrika Birliği ideolojisine karşı isteksizlikleri de gözden kaçmamaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği deneyiminin bir ölçüde başarısının, Avrupa siyasi sisteminin ortak işbirliği ideolojisine olan kanaati olduğu söylenebilir. Bahsi geçen işbirliği ideolojisi, Avrupa Birliği'nin çeşitli konularda kararları ve tutumları birleştirmesini sağlamıştır.²⁴⁶ Bu sorunun nedeni Afrika devletlerinin çoğunun demokrasi ve iyi yönetim ile ilgilenmemesi gerçeğine dayanmaktadır. Bu durum, Afrika Birliği'nin ortak bir politika oluşturma yolunda ilerlemesi için büyük bir engel teşkil etmektedir. Şu anda Afrika kıtası için sınırların çizilmesi, demokrasi ve iyi yönetimin etkinleştirilmesinin önündeki zorluklar, belki de en önemli siyasi sorunlardır.

3.1.1. Afrika Devletleri Arasındaki Siyasi Krizler

1960'lı yıllarda, kıtada meydana gelen yeni dönüşümler nedeniyle kurtuluş coşkusunun etkisi azalmaya başlamıştır. Zira Afrika devletlerinin çoğu, Batılı sömürgecilerden bağımsızlıklarını kazanmış fakat eş zamanlı olarak krizler, Afrika'yı sıkıştırmaya başlamıştır. Ayrıca Afrika ulus-devletleri, başta devletler arasındaki sınırların çizilmesi sorunu olmak üzere, gerçekten reform gerektiren birçok sorunla baş başa kalmıştır.²⁴⁷

Afrika Birliği Örgütü'nün ilk zirvesi bu konunun ciddiyetini fark etmiş ve bu nedenle Addis Ababa Konferansı, mevcut siyasi sınırlara saygı ilkesinin uygulanmasında sömürgeciliğin çizdiği Afrika sınırlarını koruma eğilimi sergilemiştir. Mali Devlet Başkanı Modibo Keita, Malagaş Devlet Başkanı Flipper Tsernana ve Nijerya Devlet Başkanı Haji Abubakar Navawa Blewa'nın başını çektiği konferansa katılanların çoğu,

²⁴⁵ HÂC, Fazile M., “işkeliyyetü bina ed-devletü fi-l'karn el-ifrikî”, **macalatü iliza lil buhus ve el-diraset**, el- merkez el-câmii iliza, ss. 3, s. 275.

²⁴⁶ Paul G. Adogamhe, “Pan Africanism Revisited: Vision and Reality of African Unity and Development,” **African Review of Integration**, Vol. 2, No. 2 (July 2008), s. 21.

²⁴⁷ DAHAP, Muhaytıp. D., **el-ithâdi'l-ifrikî ve'l-islahu's-siyasi: el vaki ve-l'maamul, mekezi'l-buhus ve d-diraset el ifrikiyye-** câmiatü ifrikiyye el âlamiyye, Hartum, 2014, s. 35.

bu sınırların değiştirilmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.²⁴⁸ Konferansta bu eğilim baskın olmasına rağmen, Somali ve Fas, söz konusu eğilime sert bir şekilde karşı çıkmışlardır. Muhalefetleri, Afrika sınırlarının kutsallığı ilkesinin Afrika Birliği Örgütü'nün kurucu antlaşmasına açıkça kaydedilmesini engellemiş ancak daha sonra 1964'te Kahire'de düzenlenen Afrika Birliği Örgütü'nün devlet ve hükümet başkanlarının ilk zirvesi sırasında 16 No'lu Kararla onaylanmıştır.²⁴⁹

Afrika Birliği Örgütü döneminden bu yana Afrika devletleri arasında bir kısmı siyasi uyuşmazlık konusunu aşarak silahlı çatışma kapsamına giren birçok sınır anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. Bu çatışmalar arasında Etiyopya-Eritre, Burkina Faso - Mali, Fas - Cezayir, Fas - Moritanya, Moritaniya - Senegal, Etiyopya - Somali, Etiyopya - Kenya, Eritre - Cibuti, Sudan - Güney Sudan, Kenya - Güney Sudan, Burkina Faso - Benin, Libya - Sudan anlaşmazlıkları ile Kamerun ile Nijerya ve Senegal ile Gine-Bissau arasında deniz sınırı anlaşmazlığı, Botsvana ile Namibya arasında adalar konusunda anlaşmazlık ve Mısır - Sudan anlaşmazlıkları vardır.²⁵⁰ Bu uyuşmazlıkların bazıları yatışmış veya tamamen çözülmüş olsa da bazıları hâlâ devam etmektedir. Her iki örgüt de kurucu antlaşmaları veya diğer antlaşmalar yoluyla uyuşmazlıklar hakkında açık hükümler getirmiş olsa da bu çatışmalar, hem Afrika Birliği Örgütü hem de Afrika Birliği döneminde devam etmiştir. Söz konusu sınır anlaşmazlıklarının çoğunun nedeni, deniz alanları gibi sahip olduğu stratejik konumdan ya da tarım için verimli araziden veya iç kısımlarında petrol, klorür, magnezyum gibi değerli metaller ve endüstriyel üretim sürecinde diğer gerekli malzemelerin bulunmasından kaynaklanmaktadır.²⁵¹

Afrika devletleri arasındaki uyuşmazlık, iktidardaki rejimlerin farklı yönelimlerinden veya bir devletin başka bir devletteki iktidar rejiminin muhalefete desteğinden -Eritre,

²⁴⁸ MUSLİHİ, MOMAMMAD., **münazamatü'l vihdet el-ifrikiyye: en-nahiyeti'nazariyye ve tatbikiyye**, Darü'n-nahdatü'l-arabiyye, Kahire,1976, s .533.

²⁴⁹ GALİ, BUTRUS, **el alakatu'd-devliyye fi itar münazat el vehdet el ifrikiyye**, maktabet el inglo-misir, Kahire, 1974, ss. 124-125.

²⁵⁰ Ayrıntılı belgeler için bkz: Humeyd, Zeydi, **ishâmât mabda sabati'l-hudud el mevrüset ani'l-istimâr fi tesviyeti nizâati'l-hudud ve'l-iklim fi itâr münazamatü'l vihdet el-ifrikiyye/el itihad el ifrikî, utruhat doctora geyr menşür, teze veze, câmiatü mevlut muamar kısmü'l-hukuk**, 2016, ss. 180, 213, 288; İSMAİL, kalifa, **devrü mahkemet el-edl ed-devliyye fi hali'n-nizâati'l-hududiyye el ifrikiyye (1983-1999)**, mekezi'l-buhus ve d-diraset el ifrikiyye- câmiât fi câmiatü ifrikiyye el âlamiyye, Hurtum, 2015, s. 160-172.

²⁵¹ Es SEYID, El Tayyib, **münâzaât el hududiyye ed-devliyye esbâbuha ve turuku haliha bi'tatbik ela şemal ifrikiye**, yayınlanmamış doctora tezi, câmiatü umdurman el islamiyye mahadi'l-buhus ve dirâsât el âlam el islamî, umdurman, 2015, s. 153.

Uganda ve Etiyopya arasındaki siyasi farklılıklarda olduğu gibi- de kaynaklanabilir. Kıtanın birçok devleti arasında, Cumhurbaşkanı Yahya Jammeh döneminde Senegal ve Gambiya arasında olduğu gibi, içişlerine müdahale konusunda karşılıklı suçlamalar vardır. Aynı suçlamalar, Kuzey Mali'deki ayrılıkçı grupları desteklediği iddiasıyla Cezayir ve Moritanya'ya yönelik Mali kamuoyundan da gelmektedir. Bu durum, nihayetinde kıta devletleri arasındaki ilişkilerde, aralarında siyasi entegrasyonun sağlanmasını veya ortak sorunlarda kolektif konumlar oluşturulmasını zorlaştıracak şekilde gerginliğe yol açmaktadır.²⁵²

3.1.2. Demokrasiyi Etkinleştirme Sorunu

Afrika'da siyaset, sömürgeciliğin ortaya çıkışına kadar meşruiyetini, kurallarını ve yöntemlerini o dönemde yaygın olan kabile geleneklerinden ve göreneklerinden alır. İslam'ın kıtaya girmesinden ve kıtanın en büyük nüfusunun din değiştirmesinden sonra Mali Krallığı, Sokoto, Singhoi, Sennar ve Darfur gibi devletlerin birçoğunun siyaseti, meşruiyetini ve üslubunu İslam Hukuku'ndan almıştır. Ayrıca halifelik, imamet, cihat, beytülmal ve diğerleri gibi İslam dünyasında kullanılan kavramlar ve kurumlar kullanılmıştır. Bunun dışında, sömürgecilik başladığında, kıtanın geçmişinde kökleri olmayan, siyasetin gerçekliğine ve seçkinlerin performansına yansıyan yeni bir dönem başlamıştır.²⁵³

Afrika kıtasının Batı sömürgeciliğinden bağımsızlığını kazanmasından sonra, çoğu Afrika devletinde diktatörlük ve otoriter rejimler dalgası siyasi yaşamın doğasına hâkim olmuş ve güç kazanmak için şiddet uygulanmasıyla birlikte çeşitli çatışma biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu sorun, kıta çapında sürekli tekrar eden askeri darbeler, siyasi suikastlar ve iç savaşlarla kanıtlanmıştır. Bütün bunlar ulus-devlet inşası krizi, siyasi çoğulculuk krizi, sivil-asker ilişkileri krizi ve siyasi meşruiyet krizi ile sonuçlanmıştır.²⁵⁴

²⁵² Bkz. ABDUREZAK, 2007, s. 153.

²⁵³ UBEYD, Kamal M., "ifrikiya- ruya âlamiyye", *macalatü'd-dirâsât ed-devliyye*, ss. 26, 2014, s. 144.

²⁵⁴ HÂC MOHAMMAD, 2018, s. 274.

3.1.3. Askeri Darbeler

Afrika kıtası, kıtadaki büyüklüğü veya ağırlığı ne olursa olsun, devletlerin çoğunun askeri darbelerden kurtulamaması sebebiyle diktatörlükler ve askeri darbeler kıtası olarak kabul edilebilir. Bağımsızlığın ilk on yılında Sudan, Sierra Leone, Nijerya, Mali ve Uganda'da askeri darbeler yaşanmış; 1950'li yılların başından itibaren ordu, Mısır'da iktidarı ele geçirmiştir.²⁵⁵

1966-1976 yılları arasında yüzden fazla darbe ve darbe girişimi yaşanmış, 1978 yılına gelindiğinde kıta devletlerinin yarısından fazlası ordu tarafından yönetilir hâle gelmiştir. Nitekim bazı Afrika devletleri bağımsızlıklarından günümüze kadar sivil yönetim döneminden daha çok askeri yönetime tabi olmuştur.²⁵⁶ Kıta, 21. yüzyılın başından beri birçok devlette darbelere ve askeri müdahalelere sahne olmuştur. Mali (3 kez), Moritanya (3 kez), Gine (3 kez), Burkina Faso, Sudan ve Zimbabve'de ise birçok başarısız darbe girişimi olmuştur.²⁵⁷ 15'e yakın darbe girişiminin yaşandığı Moritanya başta olmak üzere birçok Afrika devletinde darbe yaşanmıştır.²⁵⁸ Aynı şekilde Benin, Burkina Faso, Gana, Sierra Leone, Burundi, Uganda ve Mali'de dört kez veya daha fazla darbe girişimi olmuştur.²⁵⁹

Askeri rejimler, bağımsızlığın ilk günlerinden itibaren Afrika kıtasının işlerine yön vermiş ve iktidardaki konumlarını iç muhalefeti bastırmak ve önde gelen siyasi şahsiyetlere suikast düzenlemek için kullanmışlardır. Bunun yanında yönetime baskı yapılması, sivil özgürlüklerin askıya alınması ve tek parti sisteminin kurulması şeklinde uygulamalar da yapılmıştır. Askerlerin hegemonyasının bir sonucu olarak çoğu Afrika devletinde vatandaşlar, vatanseverlik fikrini takviye etme konusundaki yetkinliğine bakmaksızın, devleti yalnızca “kurucu baba” imajı üzerinden görmüştür. Bunun belki de en belirgin örneği, 1961'den 1997'ye kadar hüküm sürmeye devam ettiği ve silahlı bir devrimle devrilene kadar iktidarı bırakmadığı Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin

²⁵⁵ Bkz. BENCHENANE, Mustapha., **Le Régime Militaire Africains**, Publisud, Paris, 1983, ss. 26-32.

²⁵⁶ Hasan, Hamdy., **el askariyuna ve'l-hukm fi ifrikiyye**, 1.basım, markez dirâsât el müstekbel el ifriki, Kahire, 1997, s. 14.

²⁵⁷ <https://www.aa.com.tr/> / (<https://2u.pw/vQfaT>), (Erişim Tarihi: 20.02.2021).

²⁵⁸ MOHAMMAD, Hayfa., “muritaniye beyna'l-inkilap ve'l-hukumul'-madani”, **macalatü'd-dirâsât ed-devliyye**, S. 43, 2009, s. 56.

²⁵⁹ Bkz. UBEYD, 2014, s. 146-147.

(Mobutu Sese Seko) eski Devlet Başkanı'nın durumudur.²⁶⁰ Tunus'ta "Zine El Abidin Ben Ali" yönetimi 20 yıldan fazla sürmüş ve Hüsnü Mübarek, bir halk devriminden sonra ordu onu devirene kadar 30 yıl boyunca Mısır yönetiminde kalmıştır. Mübarek'in durumu, Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne geçişte tanınan Libya lideri Muammer Kaddafi'nin durumundan pek farklı değildir.

Afrika Birliği, tüm bu darbeleri açık bir şekilde kınamış ve kurucu antlaşması gereği, içinde yer alan devletlerin üyeliğini askıya almış olsa da Afrika kıtasında siyasi olgunluğun gelişmemesi sebebiyle bu durum devam etmektedir. Darbeler, özellikle demokratik seçimler aracılığıyla seçilen hükümetler başta olmak üzere Afrika siyasi yaşamı için bir tehdit olmaya devam etmektedir. Ayrıca Afrika askeri sisteminin uluslararası güçler, eski sömürgeciler ve derin yapılar tarafından, kıtada kendi çıkarlarına hizmet etmeyecek şekilde hareket eden herhangi bir hükümete karşı bir sindirme aracı olarak kullanıldığı da açıkça gözlenmektedir.

3.1.4. Afrika Devletlerinde Yürütme Gücünün Hegemonyası

Afrika'da yaklaşık 30 yıllık demokrasi deneyiminden sonra, bazı devletlerde düzenli olarak seçimlerin yapılması ve demokrasinin derinleştirilmesi sürecinde önemli ilerlemeler kaydedilirken, diğerlerinin bu başarıyı elde edemediği ve bu konuda gerilediği söylenebilir. 1980'li yıllardan bu yana Afrika kıtasında pek çok seçim yapılmış ancak bu seçimler adil ve bağımsız bir şekilde gerçekleşmemiştir. Genel olarak, bazı devletlerde siyasi yönetişimde gözle görülür bir gelişme olurken; bir kısım devletlerde iyileşmelerin zayıf olduğu ve bir diğer grup devlette ise durumun daha da kötüleşmeye devam ettiği görülmektedir. Açıkçası Afrika kıtasının siyasi yönetişim alanındaki gelişimi, genel olarak yetersizdir.²⁶¹

İktidarları devrinde, demokrasinin temellerinin sağlamlaştırılmasında ve tüm mezhepler arasında eşit bir şekilde ulusal bütünleşmenin sağlanmasında örnek teşkil eden iki

²⁶⁰ <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2011/4/19/%D9%85%D9%88%D8%A8%D9%88%D8%AA%D9%88-%D8%B3%D9%8A%D8%B3%D9%8A-%D8%B3%D9%8A%D9%83%D9%88>, (Erişim Tarihi: 25.02.2021).

²⁶¹ Economic Commission for Africa, **African Governance Report (AGR) II**, Oxford University Press, New York, 2009, s. 17.

Afrikalı lider vardır. Senegalli Senghor ve Tanzanyalı Nyerere, bağımsızlık döneminde Afrika siyasetinde alışkın olunmayan bir şekilde iktidarı gönüllü olarak haleflerine bırakmışlardır. Bu iki devlette ordunun iktidarı ele geçirme fırsatı olmadığından, yıllar içinde konsolide edilen barışçıl süreçte demokrasiye doğru yol alınması sağlanmıştır. Senegal ve Tanzania devletlerinin Afrika devletleri arasında benzersiz ve öncü bir model haline gelmesinde, iki kurucu Cumhurbaşkanı'nın bilinç düzeyinin ve liderlik yeteneğinin etkisi olduğu söylenebilir.²⁶²

Kalıcı bir anayasa taslağı üzerinde ulusal uzlaşmanın olmaması ve anayasal kurumların zayıflığı, yürütme otoritesinin siyasi sürece hâkim olmasına neden olmuştur. Ayrıca halk denetiminin zayıflığı, siyasi katılımın daraltılması ve genellikle tek parti sisteminin sürekliliğini sağlamak için seçim sürecine hile karıştırılması veya atama yoluyla oluşturulan parlamentolara rol verilmemesi bu duruma katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak Afrika gerçeği, yürütme otoritesinin hegemonyası ve otoriteler arasındaki müdahale ile karakterize edilmiş ve çağdaş Afrika devletlerinde siyasi kurumların rolü de güçlenerek, anayasal kurumları gölgede bırakmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, yürütme organı baskıcı bir hale gelmiş olduğu için olağanüstü hal ilan ederek ve siyasi muhalefeti sindirerek devlet yönetilmekte ve bu uygulamalar genellikle kalkınma, dış riskler ve terörizm bahanesiyle meşrulaştırılmaktadır.²⁶³

Otoriter eğilimin ve otoriter rejimlerin yaygınlığı Afrika kıtasının çoğu devletinde hâkim olan tablodur ve bu eğilimin en belirgin sonuçlarından biri de iktidara ulaştıktan sonra tutunma olgusudur. Demokratik yöntemlerle iktidara gelenlerin çoğunda, hızla otoriter bir eğilim ve iktidarı tekelleştirme hevesi ortaya çıkmış ve böylece kıta devletleri, iktidarda uzun süre kalan Başkanlara tanık olmuştur. Ayrıca Başkanlar, iktidarda kalmalarını garanti altına almak amacıyla kıtada sözde seçimler yaptırmakta; bu sayede Başkanı destekleyen gruplar, Başkanın liderliğini ve devamlılığını sağlamak

²⁶² ŞALKAM, abdurahman, “ed-demokratiyyetü'ş-şabatü fi ifrikiye”, **ceridet şerkil'evset**, ss. 15376, Yanayir 2021, (<https://aawsat.com/>). (Erişim Tarihi: 28.02.2021).

²⁶³ DAHAB, 2014, s. 36.

için çalışmakta ve Başkan, bazı durumlarda ömür boyu bir kral veya başkan gibi iktidarını devam ettirmektedir.²⁶⁴

Afrika siyasetine baktığımızda, çoğu partinin veya Başkanının sahte demokratik yollarla gücün tahakkümü olgusunu uyguladığını görmekteyiz. Anayasayı ihlâl ederek, darbe yaparak ve seçimleri erteleyerek anayasayı, iktidarda kalmalarını garanti edecek şekilde değiştirmeye çalışırlar. Afrika kıtasındaki anayasaların çoğu, Başkanlık süresini yalnızca iki dönemle sınırlandırmaktadır. Bazı Başkanlar, görev süreleri sona ermek üzere iken anayasada, kendilerine yeniden seçimlere katılma hakkı veren değişiklikler yapmaktadırlar. Bunun dışında, seçim sonuçlarını ya seçmen satın alarak ya da sahtecilik yöntemine başvurarak etkilemekte ve bazıları, siyaset ahlakına aykırı olarak muhaliflerine göz açtırmamakta ve aleyhlerinde gerçek dışı suçlamalara başvurmaktadırlar.²⁶⁵

3.1.5. Afrika Birliği'nin Siyasi Sorunlar Karşısındaki Konumu

Afrika Birliği, kıta devletleri arasında entegrasyona ulaşma yolunda karşılaşılabileceği siyasi zorlukları sezmiştir. Bu zorluklar yapısal bir nitelik taşımaktadır. Birliğin çıkarına ve uzun vadeli hedeflerine hizmet etmek üzere Afrika Birliği bazı belgeler düzenlemiştir. Bunlardan en önemlileri aşağıda ele alınacaktır.

3.1.5.1. Kurucu Antlaşma

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması, Afrika kıtasının siyasi sorunlarına büyük önem vermiştir. Bu husus Antlaşmanın önsözünde, "*siyasi sorunları ele almak, sivil toplumla ortaklık kurmak, demokratik kültürün korunmasını geliştirmek ve iyi yönetim ve hukukun üstünlüğünün sağlanması*" gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Ayrıca Antlaşmanın hedefleri, devletlerin egemenliğini savunmak, entegrasyonu hızlandırmak ve üyeler arasında işbirliğini teşvik etmenin yanı sıra yukarıda belirtilen konuları da içermektedir.

²⁶⁴ Macelet kiraât ifrikiyye, "azmat tedavul's-sulta fi ifrikiyye", **macelet kiraât ifrikiyye**, S.28, 2016, ss. 4-5.

²⁶⁵ Bkz. <https://www.revuepolitique.fr/le-syndrome-du-troisieme-mandat-ou-des-mandats-illimites-un-facteur-supplementaire-dinstabilite-politique-en-afrique/>, (Erişim Tarihi: 15.11.2021).

Antlaşmada belirtilen ilkeler arasında da üyeler arasında eşitlik, miras alınan sınırlara saygı ve üyeleri tehdit etmeme veya güç kullanmama gibi yukarıdaki konularla ilgili ilkeler dikkat çekmektedir (m. 4). İlkelerde ayrıca demokrasiye saygının, hukukun üstünlüğünün, iyi yönetişimin, siyasi suikastların ve anayasaya aykırı değişikliklerin reddedilmesinin altı çizilmiştir.

3.1.5.1.1. Afrika Birliği Düzeyinde Yaptırımlar

Afrika Birliği, Afrika kıtasındaki demokrasi ve iyi yönetim pratiği konusunda derin endişe duymuş ve bunun sonucunda Kurucu Antlaşma, Birliğin dayandığı ilkeler çerçevesinde anayasaya aykırı değişikliklerin ve siyasi suikastların reddedildiğini vurgulamıştır. Ancak Afrika Birliği, askeri darbelere maruz kalan ve demokratik yöntemlerle yetki devrinden vazgeçen devletlere karşı katı bir tavır sergilemekte ve Afrika hükümetlerindeki anayasaya aykırı değişiklikleri de aynı şekilde ele almaktadır. Ayrıca Birlik, 2021'de bile hâlâ yaygın olan kıtada artan askeri darbelerden giderek daha fazla endişe duymaktadır.²⁶⁶

Anayasaya aykırı herhangi bir değişiklik olması veya darbe yoluyla iktidarı ele geçirme girişiminde bulunması halinde, Asamble Tüzüğü'nün 37. maddesi (4.a,b) uyarınca Afrika Birliği'nin yapabileceği ilk işlem kınamaktır. Ayrıca bu paragraf, Birlik Başkanının veya Komisyon Başkanının, anayasaya aykırı bir değişiklik meydana geldiğinde kınayacağını, Birlik tarafından hoş görülmeceği veya tanınmayacağı ve ilgili devletin bir an önce anayasal düzene geri dönmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunulacağını belirtmektedir.²⁶⁷ Bu kınama sadece anayasaya aykırı değişiklikleri değil, darbe girişimlerini de içerir. Birlik, 2004 yılında Ekvator Ginesi'ndeki paralı asker eylemlerini kınamış ve bu eylemler Birlik tarafından bir istikrarı bozma girişimi olarak değerlendirilmiştir.²⁶⁸

²⁶⁶ Bkz. MÜBAREK, Kevser, “el ithad el ifriki ve âliyet dam hukmu'r-reşid”, **macelet kiraât ifrikiyye**, S.39, 2019, s. 43.

²⁶⁷ Bkz. TEHINDRAZANARIVELO, Djacoba, “Les Sanctions de l'Union Africaine contre les coups d'États et autres changements anticonstitutionnels de gouvernement : potentialités et mesures de renforcement”, **African Yearbook of International Law**, Vol. 12, 2004, s. 283-286.

²⁶⁸ MUHERYRA, Nuseyre, “el ithad el ifriki ve't-tegyirat geyr dusturiyye minal'iddana ila't-tdekul”, **macelet et-tevasul**, câmiatü inaba, S. 35, 2013, s. 239.

Kurucu Antlaşma'nın 30. maddesine göre Afrika Birliği, hükümetin anayasaya aykırı yöntemlerle iktidara geldiği herhangi bir devletin üyeliğini, faaliyetlerine katılmasına izin verilmeyecek şekilde askıya alabilir. Ancak bu durum, üyelik yükümlülüklerinin yerine getirilmesini engellememektedir. Ayrıca Birlik, o üyeye yönelik alacağı tedbirlerde daha ileri adımlar da atabilir. Örneğin 2007'de Komorlar'daki Anjouan adasının Valisi Mohamed Bakr, anavatanından ayrılmıştı. Birlik, adada bir deniz ablukası uygulamış; Mohamed Bakr ve diğer hükümet yetkililerinin seyahat etmesini yasaklamıştır. Ayrıca yabancı bankalardaki hesapları dondurulmuş ve Komorlar'da acil seçim çağrısı yapılmıştır. Bahsi geçen durum, Afrika Birliği güçlerinin adanın kontrolünü ele geçirmesi ve ayrılıkçıları iktidardan uzaklaştırmasıyla sona ermiştir.²⁶⁹

Birlik, Gambiya örneğinde olduğu gibi alınan kararları desteklemekle de yetinebilir. Devrik Devlet Başkanı Yahya Jammeh, muhalefet adayı Adama Barrow'a karşı yapılan seçimlere katılmış ve 1 Aralık 2016'da Gambiya Yüksek Seçim Komisyonu Başkanı, muhalefet adayı Adama Barrow'un oyların çoğunluğunu kazandığını ve resmen yaklaşık 22 yıl süren Başkan Jammeh'nin yönetimi sona erdiğini açıklamıştır. Jammeh, ECOWAS'ın Gambiya'daki durumu kontrol etmek için müdahalesine yol açan iktidarı devretmeyi reddetmiştir. Birlik, ECOWAS'ın müdahalesini desteklemiş ve 18 Ocak 2017'de görev süresinin dolması sonrasında Jammeh'yi tanımayı reddetmiştir. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, 13 Ocak 2017'de yaptığı oturumda, ECOWAS'ın çabalarını övmüş ve Gambiya halkının iradesine saygı göstermek için gerekli tüm tedbirlerin ve araçların alınmasını içeren, 17 Aralık 2016'da Abuja'da yapılan ECOWAS'ın 50. Olağan Toplantının tüm kararlarına desteğini ilan etmiştir.²⁷⁰ Afrika Birliği'nin bu tutumu, Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin demokratik sistemi sürdürme ve her türlü anayasaya aykırı değişikliklerle yüzleşmedeki rolünü belirleyen Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetişim Şartı'nın 24. ve 25. maddelerine dayanmaktadır.

²⁶⁹ DAHAB, 2014, s. 42.

²⁷⁰ ŞAFİİ, B hasan., el ekves tencah fi tesviyet azmetür-riâsatü fi gambiye, **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 32, 2017, s. 24.

3.1.5.2. Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)

Afrika Birliği, Afrika Birliği organlarının bir parçası haline gelen NEPAD girişimi gibi demokrasiyi ve iyi yönetişimi teşvik eden yapıcı Afrika girişimlerini benimseyerek, siyasi reformu gerçekleştirmek ve özgürlükler kültürünü demokratik mekanizmalar aracılığıyla yaymak için ciddi adımlar atmıştır. Bu girişimin amaçları arasında, Afrika kıtasında demokrasiyi mevcut tüm araçlarla teşvik etmek, böylece girişimin sürdürülebilir kalkınmayı sağlamanın yalnızca demokrasi ve iyi yönetişime dayanabileceği ve Afrika siyasetindeki zayıflıkların ele alınması gerçeğine dayanması yer almaktadır. Ayrıca, kendisine katılan tüm devletler, iyi yönetim ve demokratik davranış temel standartlarına bağlı kalma taahhüdü altına girmektedir. Bunun yanı sıra, iyi yönetim üzerine teşvik eden girişimler de desteklenmektedir.²⁷¹

3.1.5.3. Demokrasi, Seçimler ve İyi Yönetişim Şartı

Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Şartı, 30 Ocak 2007'de Addis Ababa'da Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi tarafından 8. Zirvede kabul edilmiştir. Bu Antlaşma, barışçıl iktidar değişimine, özgür ve adil seçimlerin düzenlenmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.²⁷² Antlaşmanın 2. maddesinde yer alan hedeflere göre, demokrasinin evrensel ilkelerini pekiştirmeyi, özgür ve şeffaf seçimler yoluyla hükümetleri değiştirmeyi ve üye devletler arasında yönetim politikalarını uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Sözleşmenin 3. maddesi, üyelerin uyması gereken genel ilkeleri belirler. Bu ilkeler insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, çok partili sistemin teşviki, özgür ve adil seçim süreçlerine halkın katılımıdır.

Antlaşmanın 12. maddesine bakıldığında, üyeler arasında demokrasinin ve iyi yönetişimin güçlendirilmesine ve devlet kurumlarında yolsuzluğun önlenmesine katkıda bulunacak şekilde işbirliği ve tecrübe paylaşımı öngörülmektedir. Antlaşmanın 18. maddesi devletleri, Birlik Komisyonu ile koordineli olmaya, seçimlerin organizasyonuna ilişkin uzmanlardan yararlanmaya ve ayrıca Komisyonun denetleme

²⁷¹ DAHAB, 2014, s. 43.

²⁷² TCKIKAYA, Blaise., **La Charte Africaine De La Démocratie, Des Élections Et De La Gouvernance, Annuaire Français De Droit International**, CNRS, Edution 2008, s. 515.

çalışmalarına katılmak üzere misyonlar gönderebilmesi için onları seçim takvimi hakkında bilgilendirmeye çağırmaktadır. Buna ek olarak Antlaşmanın 44/3 maddesi, Birlik ve Ekonomik Topluluğun organlarını, amaçlara ulaşmak için bir araç ve ortak olarak almıştır. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun internet sayfasına göre, Sözleşme'yi 28 devlet imzalamış ve 10 devlet onaylamıştır. Kalan 17 Afrika devletinin ise Antlaşmayı imzalaması veya onaylaması beklenmektedir.²⁷³

3.2. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU EKONOMİK SORUNLAR

Bazı devletleri iyi bir ekonomik seviyeye sahip olsa da Afrika kıtasının bir bütün olarak ekonomik seviyesinin düşük olduğu, Afrika'nın sorunlarıyla ilgilenenler için bir sır değildir. Afrika Birliği'nin oluşumuyla birlikte, bu sorunla yüzleşmek için güç birliği gerektiği anlaşılmıştır. Aşağıda, bu çerçevede içinde ekonomik sorunlar ele alınacaktır.

3.2.1. Afrika Ekonomisine Genel Bakış

Afrika kıtası üzerindeki ekonomik rekabet, Avrupa devletlerinin kıtanın zenginliğini ele geçirmeye ve topraklarını Avrupa sömürge devletleri arasında paylaşmaya çalıştığı 1882 Berlin Konferansı'ndan bu yana ortaya çıkmıştır. Avrupa devletlerinin ekonomik seviyelerinin yükselmesinde, Afrika toplumlarının kırılabilirliğinin yanı sıra Avrupa kıtasının fabrikalarında ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynakların kıtadaki bolluğu da pay sahibi olmuştur. Ayrıca bu rekabet, Fransa ve İngiltere arasında Batı Sudan'da olduğu gibi, Avrupa devletleri arasında neredeyse bir savaşa yol açmıştır.²⁷⁴

Afrika devletlerinin çoğu ekonomik olarak geri kalmış durumdadır ve bunun nedeni, sömürgecilerin gerçekleştirdiği sömürün tüm Afrika kıtasında olumsuz etkiler bırakmasıdır. Sömürgecilik, birkaç yüzyıldır kıtanın zenginliğinin yağmalanmasına, buna ek olarak hâlâ ilkel yollarla çalışan büyük bir tarım sektörünün varlığına, zayıf tarımsal üretime ve kırsal alanların dışına işçi göçüne yol açmaktadır. Ayrıca dünyanın en az gelişmiş ve fakir olarak sınıflandırılan devletlerinin üçte ikisinin Afrika'da

²⁷³ https://www.achpr.org/ar_legalinstruments/detail?id=29, (Erişim Tarihi: 12.04.2021).

²⁷⁴ UBEYD, 2014, s. 132.

bulunması, vatandaşların satın alma gücünün zayıflamasına, ulusal pazarların yerel malları eritememesine ve yabancı egemenliğinin yolunu açmasına neden olmaktadır.²⁷⁵

Soğuk Savaş politikaları ile kapitalist ve sosyalist kamplar arasındaki ideolojik çatışma çerçevesinde Afrika kıtası, savaşan tarafların dikkatini çekmesine rağmen bu uluslararası ideolojik çatışmanın kurbanı olmuştur. O dönemde Afrika devletleri pek çok hibe ve projeden yararlanmış, yöneticiler ile diktatörlükler de bu durumdan faydalanmış ve bu durum da mevcut sistemlerin güçlenmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sona erip, demokrasiye ve çok partili hayata hızlı bir geçiş çağrısında bulunan küreselleşme yeni biçimiyle ortaya çıktıkça, bu ilgi azalmış ve kıta devletleri, gerçeklerine geri dönmüşlerdir. Afrika devletleri, kıtanın ilerlemesiyle veya ekonomik sorunlarla ilgilenmeyen büyük güçlerin amaçlarına ulaşmak için sadece bir araç olduklarını anlamışlardır. Bu durum bir Afrika atasözü özetlemekte "*Filler güreştiğinde acı çeken, ayaklarının altındaki çimenlerdir.*"²⁷⁶

Küreselleşme, Afrika devletleri üzerinde uluslararası arenadaki rollerinin azalmasına ve ekonomik geri kalmışlıklarına yol açan bir baskı olgusu üretmiştir. Afrika devletlerinin çoğu 1950'li ve 1960'lı yıllarda Batı sömürgeciliğinden bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da uygun bir ekonomik kalkınma hızına ulaşmadan uzun yıllar geçmiştir.²⁷⁷ Ayrıca Afrika, hâlâ kötü yaşam koşullarından ve gözle görülür bir ekonomik durgunluktan muzdariptir.²⁷⁸ Bu nedenle Afrika devletleri, kendi gerçekliklerine dayanan ekonomileri oluştuğunda, kendilerine güven ve ulusal çıkarlarını geliştiren yaklaşımlarla küresel yarışa katılımlarını sağlayan temellere sahip olacaklardır.

3.2.2. Afrika Birliği'nin Ekonomik Sorunlar Karşısındaki Konumu

Yirminci yüzyılın sonu ve yirmi birinci yüzyılın başlangıcına eşlik eden siyasi ve ekonomik krizlerle yüzleşmek için Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne geçiş fikri, birlik arzusunun bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm, Afrika'yı

²⁷⁵ İSBİR, Emin, **masiret el vehdet el ifrikiyye**, 2.basım, dârü'l-kelima li'n-naşr, Beyrut, 1983, s. 160.

²⁷⁶ ABDURAHMAN, Hamdi, "siyaset et-tenâfûs ed-devli fi ifrikiyye", **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 2, 2002, s. 55; ÂŞUR, Mohammad., "et-taketülât el iktisadiye fi ifrikiyye: et-tumuh ve'l-vakiyi", **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 20, 2014, s. 58.

²⁷⁷ ABDURAZAK, 2007, s. 9.

²⁷⁸ CAMAL, Hâlata., "el fakr fi ifrikiyye", **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 2, 2005, s. 120.

ortak bir çıkar ve işbirliği durumuna taşıyarak kalkınma ve ekonomik reform sürecini hazırlamak için Afrikalıların ekonomik entegrasyon ve siyasi birlik sağlama arzusunun bir göstergesidir. Ayrıca, Afrika liderlerinin çoğu tarafından, toparlanmanın ancak kıtanın sorunlarına umut edilen çözüm olan istikrarlı bir ekonomi ile sağlanabileceği kabul edilmiştir.²⁷⁹ Afrika Birliği, Afrika'nın ekonomik büyümesi ve ivmesini ilerletmesi konusunda somut önlemler almış ve bu amacın gerçekleştirilmesine katkıda bulunabileceği yasal mekanizmalar kurmuştur. Aşağıda, bunlardan en öne çıkanları ele alınacaktır.

3.2.2.1. Kurucu Antlaşma

Ekonomik konuların Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluşundan itibaren büyük önem taşıdığı Afrika Birliği Antlaşması'na bakıldığında açıkça görülmektedir. Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne geçişin en önemli nedenlerinden birinin Afrikalı liderlerin ekonomik konulara olan ilgileri olduğu söylenebilir. Birliğin Kurucu Antlaşmasının önsözünde, Afrikalı liderlerin kıtanın ekonomik kurtuluşu için mücadeleyi ve kıtanın karşı karşıya olduğu ekonomik zorlukları ele alma taahhütlerini üstlendiklerini ve bu konudaki inançlarını dile getirdiklerini görmekteyiz. Ayrıca, Afrika'da ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için Afrika Ekonomik Toplulukları Antlaşması'nın uygulama sürecinin hızlandırılması konusu da vurgulanmıştır.

Ekonomik konularla ilgili olarak Antlaşmanın 3. maddesinde yer alan hedeflere gelince, bunlar kıtanın ekonomik entegrasyonuna ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesine olan ihtiyacı vurguladığı için önsözde belirtilenden çok farklı değildir. Bunun dışında, Afrika'nın durumunun güçlendirilmesi ve küresel ekonomide ve uluslararası müzakerelerde uygun rolü oynamasını sağlayacak koşulların yaratılması ifade edilmiştir. Bu son nokta, Afrikalı liderlerin, özellikle de Muammer Kaddafi'nin mücadele ettiği Afrika rüyasıdır. Bu aynı zamanda, Afrikalı liderlerin uluslararası ilişkilerde yaratılan dalgalanmalara ayak uydurabilmesi için kıta teşkilatının yapısını yeniden formüle etme ihtiyacını görmeleri anlamına gelmektedir.

²⁷⁹ ABDURAZAK, Adel., **el menzümet el ifrikiyye ve'l-mubaderet (nepd) beyna'n-nazariyyet ve't-tatbik rüya müstebeliyye**, 1.basım, el heyat el misriye el âmet lil kitap, Kahire, 2006, s. 142.

Afrika Birliği, giriş bölümü ve yukarıda belirtilen hedefler aracılığıyla istenen amaca ulaşmak için çaba sarf etme konusundaki büyük ilgisini ve bağlılığını teyit eden kurumsal yapısını oluşturmuştur. Birlik, kendi kurumlarında Afrika Bankası, Afrika Para Fonu, Afrika Yatırım Bankası ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey'den oluşan Finansal Kurumlar Sistemini oluşturmuştur. Ayrıca İhtisas komiteleri arasında da Kırsal Ekonomi ve Tarım İşleri Komitesi, Para İşleri Komitesi, Ulaştırma ve Haberleşme Komitesi ve Ticaret ve Gümrük Komitesi gibi ekonomik konularla ilgilenen çeşitli komiteler bulunmaktadır.

3.2.2.2. Afrika Bölgesel Ekonomik Grupları

1985 yılında Addis Ababa'da düzenlenen Afrika Birliği rgt Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, bölgesel ölçekte ekonomik toparlanmanın sağlanmasına öncelik verilmesini vurgulamış ve bu onay, Abuja Antlaşması uyarınca Afrika Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bölgesel ekonomik grupların kurulması, her alanda işbirliğini teşvik etmeyi, yaşam standardını yükseltmeyi, istikrarı sağlamayı ve grup devletleri arasında kalkınma ve kapsamlı ekonomik entegrasyonun gelişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.²⁸⁰ Gruplar ayrıca, aşağıdaki şekilde temsil edildiği gibi, 2028 yılına kadar sona erecek olan altı aşamalı kademeli bir plan temelinde belirlenmiştir. Aşamalar şu şekildedir:

- Mevcut grupları destekleme,
- Mevcut durumu koruma ve en iyi şekilde güncelleme,
- Mevcut her bölgesel grup için ücretsiz bir organizasyon ve gümrük birliği oluşturma,
- Mevcut gümrük birlikleri arasında koordinasyonu ve uyumu sağlama, gümrük birliği kurma,
- Ortak pazar kurma,

²⁸⁰ Bkz. şEVİ, Sagavil., **el itihad el ifriki bedil limünazamet el vehdet el ifrikiyye tatavuret ve ehdef**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, kusantina, câmiat mantori kimi'l-hukuk, 2012, s. 104.

- Ekonomik birliği oluşturma.²⁸¹

Ayrıca, bölgesel para birimlerini birleştirme ve daha sonra Abuja Antlaşması'nda yer alan takvime göre en geç 2028'de, Afrika kıtası için tek bir para biriminde anlaşma da hedeflenmektedir.²⁸² şu ana kadar fazla bir ilerleme sağlanmamıştır. Planın ilk aşamasında ilerleme sağlanamaması nedeniyle yukarıda belirtilen dönemde, bu hedefe ulaşılamayacağı söylenebilir.

Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması'na bakıldığında, belgenin önsözünde, 1991'de Abuja'da imzalanan Afrika Ekonomik Topluluklarını Kuran Antlaşma'yı uygulama sürecini hızlandırma ihtiyacına olan inancı tam olarak ifade ettiğini görmekteyiz. Antlaşma, sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi ve küreselleşmenin getirdiği zorlukları daha etkin bir şekilde karşılamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Kurucu Antlaşma'nın 3. maddesinde yer alan hedefler, Birliğin hedeflerine kademeli olarak ulaşmak için kıtanın siyasi ve ekonomik entegrasyonunun hızlandırılmasının yanı sıra mevcut ve gelecekteki bölgesel ekonomik gruplar arasında politikaların koordinasyonunu ve uyumlaştırılmasını öngörmüştür.²⁸³

Birlik Yürütme Konseyi'nin Addis Ababa 2007'deki 10. olağan oturumunun sonuçlarına göre Konsey, Bölgesel Ekonomik Toplulukların önemini vurgulamakta ve onları Afrika Birliği programlarının uygulanmasının temel dayanakları olarak görmektedir. Ekonomi Toplulukları ve Komisyonu, bölgesel çalışmayı dayanışma ilkesine dayalı bir işbirliği ruhu içinde sürdürmeye teşvik etmektedir. Ayrıca Temmuz 2006'da Banjul'da kabul edilen ilgili karara uygun olarak Komisyon, Afrika Ekonomik Toplulukları, Afrika Ekonomik Komisyonu ve Afrika Kalkınma Bankası arasındaki İlişkilere İlişkin Protokolün yeni hlinin imzalanmasının sağlanmasını talep etmektedir.²⁸⁴

²⁸¹ Afrika Ekonomik Grupların Antlaşması, 6. madde.

²⁸² MASON, Paul R., New Monetary Unions in Africa: a major change in the Monetary landscape?, **Économie Internationale**, N. 107, 2006, s. 89.

²⁸³ ABDURAZAK, 2007, s. 100-101.

²⁸⁴ Afrika Birliği Yürütme Konseyi Kararı, EX.CL/DEC.331 (X) (www.africa-union.org). (Erişim Tarihi: 27.05.2021).

Afrika'daki alt-bölgesel girişimler çerçevesinde, bazı bölgesel ekonomi grupları da kurulmuştur. En önemlileri şunlardır:²⁸⁵

- Batı Afrika'da, Lagos Antlaşması kapsamında 1975 yılında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Grubu (ECOWAS) kurulmuştur.²⁸⁶
- Doğu Afrika'da, Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) Aralık 1994'te kurulmuştur. 1981'den beri var olan tercihli ticaret bölgesinin yerini almıştır.²⁸⁷
- Orta Afrika bölgesinde, 1983 yılında kurulmuş Orta Afrika Devletleri Ekonomik Grubu (ECCAS) bulunmaktadır.²⁸⁸
- Güney Afrika bölgesinde, 1 Nisan 1980'de Lusaka Deklarasyonu altında kurulan Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı'nın yerine 17 Ağustos 1992'de Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) kurulmuştur.²⁸⁹
- Kuzey Afrika'da, 17 Şubat 1989'da Marakeş'te kurulan Arap Mağrip Birliği (UMA) bulunmaktadır.²⁹⁰
- Bu gruplaşmaların en büyüğü, 4 Şubat 1998'de Libya'nın Trablus şehrinde kurulan Sahel ve Sahra Devletleri Topluluğu (CEN.SAD)'dur.²⁹¹

²⁸⁵ EL-MURŞİ Sayed, et-tekamil el iklimi keâliyet taziz es-silm ve'l-amni fi ifrikiyye, bahs mukadam ila mutamar şabab el bahisin, **maahad el buhus ve'd-diraseet el ifrikiye**, Kahire, 2006, s. 1; ABDURAZAK, 2007, s. 102-107; SHAWKY, 2012, s. 105-122.

²⁸⁶ ECOWAS grubu, şu üyelerden oluşmaktadır: Benin, Burkina Faso, Yeşil Burun Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo. 2000 yılında Moritanya, gruptan ayrılmıştır.

²⁸⁷ COMESA grubunun üye devletleri şunlardır: Cibuti, Eritre, Etiyopya, Somali, Mısır, Libya, Sudan, Tunus, Komorlar, Madagaskar, Mauritius, Seyşeller, Burundi, Kenya, Malavi, Ruanda, Uganda, Esvatini, Zambiya, Zimbabve, Demokratik Kongo Cumhuriyeti.

²⁸⁸ ECCAS grubu, şu devletlerden oluşmaktadır: Angola, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Gabon, São Tome ve Príncipe, Ruanda.

²⁸⁹ SADC grubunun üyeleri şöyledir: Angola, Botswana, Komorlar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Esvatini, Lesotho, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Mozambik, Namibya, Seyşeller, Güney Afrika, Tanzania, Zambiya, Zimbabve.

²⁹⁰ UMA grubuna üye devletler şunlardır: Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya.

²⁹¹ CEN.SAD grubunun üyeleri şunlardan oluşmaktadır: Benin, Burkina Faso, Yeşil Burun Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komorlar, Cibuti, Mısır, Eritre, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Fildişi Sahili, Kenya, Liberya, Libya, Mali, Moritanya, Fas, Nijer, Nijerya, São Tome ve Príncipe, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Togo, Tunus.

Temel olarak ekonomik amaçlar için oluşturulan bu grupların bazıları yetkilerini siyaset, yönetim ve insan hakları konularını içerecek şekilde genişletmiştir. Ayrıca bu gruplarda örtüşen ve iç içe geçen üyelik sistemi, devletlerin bu gruplara karşı mali yükümlülüklerini yerine getirmede güçlüklerle yol açmakta, bu da her grubun hedeflerine ulaşma görevini zorlaştırmaktadır.²⁹²

3.2.2.3. Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)

Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD) temel belgesinin 1. paragrafına göre, Afrika liderlerinin ortak bir vizyona, yoksulluğu ve az gelişmişliği ortadan kaldırmaya ve ülkelerini bir büyüme ve sürdürülebilir kalkınma yoluna sokmaya yönelik bir taahhüdü bulunmaktadır. Aynı zamanda bu oluşum, küresel ekonomide ve siyasette etkin bir ortaklığa dayanmaktadır. Program, küreselleşmeye doğru giden bir dünyada Afrika kıtasının tanık olduğu geri kalmışlığın yarattığı sıkıntıdan Afrikalıların kurtulma ısrarına odaklanmaktadır.²⁹³

NEPAD, Mısır - Cezayir - Nijerya - Güney Afrika - Senegal olmak üzere beş devletin başkanları tarafından formüle edilen ve Temmuz 2001'de Afrika Birliği Örgütü Lusaka Zirvesi tarafından kabul edilen, kıtada ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamaya yönelik kapsamlı bir strateji için bir Afrika vizyonudur. Bahsi geçen vizyon kapsamlı kalkınmayı, kıtanın çeşitli sorunlarıyla ilgilenmeyi ve bunlara uygun çözümler bulmayı amaçlayan Afrika Birliği'nin programı haline gelmiştir. Girişimin temel amacı, Afrika devletleri arasında karşılıklı işbirliği yoluyla Afrika vatandaşları için daha iyi bir yaşam sağlamak, gelişmiş devletler ve ilgili uluslararası ve bölgesel kurumlarla ve kuruluşlarla ortaklık ve karşılıklı sorumluluk temelinde yapıcı bir ortaklık kurmaktır.²⁹⁴

NEPAD belgesi, 21. yüzyılın başında, kıtanın ekonomik ve kalkınma sorunlarıyla ilgili çeşitli girişimlerin başlatıldığı, bazı Afrikalı liderlerin yorulmak bilmeyen bir çabasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Güney Afrika, Nijerya ve Cezayir tarafından başlatılan “Afrika'nın Yeniden Canlandırılması için Binyıl Ortaklık

²⁹² ABDURRAHMAN, 2011, s. 37-41.

²⁹³ 2001 Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık Antlaşması.

²⁹⁴ ABDURAZAK, 2007, s. 190.

Programı”dır (MAP) ve ilk kez Başkan Tabumbeki'nin İsviçre'de, 2001 Dünya Ekonomik Forumu önünde yaptığı bir sunumla ortaya çıkmıştır. İkincisi ise Senegal tarafından başlatılan ve ilk kez 2001 yılında Yaounde'deki Fransa-Afrika Zirvesinin önünde Başkan Abdel Wade'in konferansa sunduğu “Omega Planı”dır. Bu iki girişim, Afrikalı liderler tarafından beğenilmiş ve Mart 2001'deki Sirte Zirvesi'nde konferans Mısır, Cezayir, Güney Afrika, Nijerya ve Senegal'i iki girişimi birleştirmekle görevlendirmiştir. Bu, NEPAD girişiminin doğuşuyla ve Ekim 2001'deki Abuja Zirvesinde nihai versiyonunun kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.²⁹⁵

NEPAD belgesinin 47. ve 49. paragraflarına göre NEPAD, Afrika menfaati ve yönetimi etrafında toplanmaktadır. Bu program aracılığıyla Afrikalı liderler, kıtanın yenilenmesi için ulusal ve bölgesel önceliklere dayalı ve vatandaşları da içeren katılımcı süreçlerle planlar hazırlamaktadır. Ayrıca ekonomik istikrarı yeniden sağlamak, maliye ve para politikaları için uygun standartlar ve hedefler oluşturmak, bu standartlara ulaşmak için uygun kurumsal çerçeveler oluşturmak, finansal piyasalar için yasal, düzenleyici ve şeffaf çerçeveler oluşturmak ve özel şirketler ile kamu sektörünün hesaplarını denetlemek için çalışmaktadır.

Ocak 2017'de Konferans, AU kurumsal reformunun bir parçası olarak NEPAD'ın Afrika Birliği Kalkınma Ajansı'na dönüştürülmesini önermiştir.²⁹⁶ Bu tavsiye, Konferans tarafından Temmuz 2018'de 31. Olağan Oturumda onaylanmış²⁹⁷ ve NEPAD, merkezi Güney Afrika'da Pretoria olmak üzere Afrika Birliği Komisyonu ile birleştirilmiştir. NEPAD, Gündem 2063 ve Kalkınma Hedefleri dâhil olmak üzere önemli kıtasal kalkınma programlarının ve çerçevelerinin uygulanmasını ve izlenmesini hızlandırmakla görevlendirilmiştir.²⁹⁸

²⁹⁵ BRODIN, Claire, “Le Nepad, Une Initiative Politique De l’Afrique, Penser Son Développement Au XXI Siècle”, **AFRI**, Volume V, 2004, s. 367; LIHOUÉNOU, Christophe, **Le développement des pays francophones d’Afrique subsaharienne**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Benin, Université Abomey Calavi departement de la Sciences politiques, 2007.

²⁹⁶ Assembly / AU / Dec. 635 (XXVIII).

²⁹⁷ Assembly / AU / Dec. 691 (XXXI).

²⁹⁸ GUIDE DE L'UNION AFRICAINE, 2019, s. 111.

3.2.2.4. Afrika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması

1960'lardan bu yana, yerini Afrika Birliği'ne bırakan Afrika Birliği Örgütü, karşılıklı bağımlılık ve ekonomik entegrasyon yolunda ilerlemeye çalışmıştır. Bununla birlikte, Afrika ekonomik entegrasyonu bir dizi zorlukla sekteye uğramıştır. Bu zorluklar arasında küçük pazarlar, yetersiz sanayileşme, zayıf altyapı ve Afrika içi ticaretin düşük seviyede kalması yer almaktadır. Örneğin 2019'da bölge içi ticaret, Afrika'nın ihracatının yüzde 17'sini oluşturmaktaydı. Bu zorlukların üstesinden gelmek için Afrika devletleri, Bölgesel Ekonomik Toplulukları kıtanın ekonomik entegrasyon girişimlerinin merkezine yerleştirmiştir. Bu hedefe yönelik ilerlemeyi canlandırmak için Birlik, Afrika içi ticareti teşvik etmeye odaklanmıştır. Serbest bölge, Afrika Birliği'nin önümüzdeki on yıllar için kalkınma hedeflerini belirleyen Gündem 2063'te öne çıkan bir unsurdur.²⁹⁹

Afrika Serbest Ticaret Antlaşması müzakereleri, 2012 yılında Addis Ababa'da düzenlenen 18. Afrika Birliği Zirvesi sırasında başlamış ve 2019 yılı, Abuja Antlaşması çerçevesinde bir ön plan olarak 2017 yılında kabul edilen Afrika Serbest Ticaret Bölgesi üzerinden gümrük birliğine ulaşacak şekilde belirlenmiştir. 2018 yılında Kigali Zirvesi, Afrika ülkelerinin entegrasyonlarını derinleştirme isteklerini teyit eden bir sonuç bildirgesinin yayımlanmasıyla ve ayrıca Antlaşmanın taslağının hazırlanmasıyla ve imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Kigali Zirvesi'nden 2019 Niamey Zirvesi'ne kadar Tanzanya dışında 54 Afrika devleti, Sözleşmeyi imzalamış ve 27 devlet tarafından da belge onaylanmıştır.³⁰⁰

Antlaşmanın 3. maddesine göre serbest ticaret bölgesi, mal ve hizmetler için birleşik bir pazar kurmayı, sermaye hareketine katkıda bulunmayı, üye devletlerdeki girişimlere ve gelişmelere dayalı yatırımları kolaylaştırmayı ve ayrıca kıta içinde ve küresel pazarda rekabet gücünü artırmayı hedeflemektedir. Antlaşma, 3.maddesindeki belirtilen hedefleri, 4.maddedeki diğer hedeflere bağlamış ve bunları "Özel Hedefler" olarak adlandırmıştır. Bu özel hedefler, gümrük engellerinin kademeli olarak kaldırılması;

²⁹⁹ https://www.wipo.int/wipo_magazine/ar/2020/04/article_0005.html, (Erişim Tarihi: 24.06.2021).

³⁰⁰ BAKHİT, Yousry, "itifakiyet et-ticaret el hura el ifrikiya: alamatün farifa fi masiratü et-takamül el iktisadi lil kara", *macelet nâdî el iktisâdî*, S. 674, 2019, s. 20-21.

yatırım, fikri mülkiyet hakları ve rekabet politikası konularında işbirliği; hak ve yükümlülüklerle ilişkin bir uyumsuzluk çözüm mekanizmasının kurulması ve Afrika Serbest Ticaret Bölgesi'nin yönetiminin ve devamlılığının sağlanması için kurumsal bir çerçevenin oluşturulmasıdır.

Antlaşmanın 27. maddesine göre bu antlaşmaya hiçbir çekince konulamaz ve yürürlüğe girmesinden 5 yıl sonrasına kadar çekilme söz konusu olamaz. Çekilme, yazılı bildirim üzerine yapılır ve tevdi tarihinden 2 yıl sonrasına kadar geçerli olmayacaktır. Tüm bu düzenlemeler, Antlaşmanın öneminin ve tarafların istenen hedeflere ulaşma arzusunun açık bir göstergesidir.

Afrika'nın ekonomik entegrasyonunun karşı karşıya olduğu temel sorunlar içinde en önemlisi, kıtadaki farklı para sistemidir. Kendi bağımsız para birimleri olan Afrika devletleri, eski Fransız sömürgeciliği altındaki devletler gibi bağımsız olmayan para birimleri olanlar ve diğerleri şeklinde farklı uygulamalar vardır. Bu nedenle bu unsur, radikal bir şekilde ele alınmadığı takdirde bu iddialı projeye engel teşkil edebilir.³⁰¹ Ancak bu Antlaşma ve benzeri düzenlemeler, kıtanın kalkınmasına katkıda bulunacak; Afrika'nın iyi düşünülmüş temellere dayalı ekonomik entegrasyonunun önünü açacak ve kıtanın arzu edilen refahı elde etme arzusunun gerçekleştirilmesini sağlayacaktır.

3.3. AFRİKA BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU GÜVENLİK SORUNLARI

Güvenlik konusu, bir bütün olarak hem uluslararası toplum için genel hem de her devlet için ayrı ayrı bir sorundur. 1950'lerden günümüze kadar Afrika kıtası çeşitli savaşların ve çatışmaların merkez üssü olarak kabul edilebilir. Son yıllarda Afrika kıtasında, özellikle Sahel ve Sahra bölgesinde güvenlik önemli ölçüde kötüleşmiştir. Kıtadaki bu durumun nedeni büyük ölçüde etnik çatışmalar, ayrılıkçı gruplar ve dünyanın her yerinden gelen çeşitli terörist gruplardan kaynaklanmaktadır.

³⁰¹ RİFAİ, Abdulaziz, *maşakil ifrikiya fi ahdi'l-istiimar*, 1.basım, maktabat kahire el hadise, Kahire, 1970, s. 102.

Afrika kıtasının güvenlik sorunlarını siyasi sorunlardan ayrı olarak ele almak zordur çünkü aralarında birçok örtüşen durum vardır. Öte yandan, Afrika ulusal güvenliğine yönelik tehdit, artık Afrika savaşlarının ve çatışmalarının eski ve tanıdık araçlarıyla sınırlı değildir. Yeni savaşların tarafları arasında suç çeteleri, özel güvenlik şirketleri, yabancı paralı askerler, yerel savaş ağaları ve sayısız terör örgütü yer almaktadır. Bu değişiklikler ışığında, kıtanın birçok devleti, yetkisi altındaki toprakların çoğunda güvenliği kontrol edemez hale gelmiştir. Ayrıca, bu yeni etkenler şiddetin yoğunluğunu ve barbarlığı artırmaktadır. Hepsinden daha da tehlikelisi, söz konusu gruplar herhangi bir çatışma ahlakına tabi değildir.³⁰²

Küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte Afrika güvenliği, büyük güçlerin çıkarlarının yanı sıra çeşitli şekillerde bölgesel ve uluslararası unsurlar sebebiyle herhangi bir grup için bir iç sorun olmaktan çıkmıştır. Bu yüzden Afrika güvenliği konusu, uluslararası güvenlik kavramına dayanan bölgesel ve küresel bir mesele haline gelmiştir. Kollektif güvenliğin tesisi ve barışın korunması, Birleşmiş Milletlerin kurulduğu günden beri en önemli hedeflerden biridir. Ayrıca Afrika güvenliği, Afrika kıtasının sahip olduğu ekonomik kaynakların yanında, uluslararası ticaret için en büyük geçiş noktası olan birçok su yoluna bakan Afrika'nın önemli konumu nedeniyle küresel bir karakter kazanmıştır.³⁰³

3.3.1. Etnik ve Ayrımcı Çatışmalar

Dünyanın birçok bölgesinden farklı olarak Afrika'da çatışma veya savaş çıkması daha kolaydır ve bu açıdan bakıldığında iç savaşlar, Afrika'da yaygın bir durum haline gelmiştir. Bu savaşların yayılması, farklı etkenlerden kaynaklanmaktadır. Bunlardan en belirgin olanı, kıtanın çoğu devletinde siyasi sınırların etnik sınırlarla uyumsuzluğuna yol açan sömürge döneminde çizilen sınırların çoğunun, Afrika kıtasında milli birlik ve kültürel asimilasyon sorunu doğurmasıdır. Bu sorunla iktidardaki rejimler etkili bir şekilde başa çıkamamış, aksine izledikleri politikalarla sorunu daha da

³⁰² Bosniyye, Suâd, "el hurubu'l-ifrikiyye fi asril'evleme", **kiraât el ifrikiyye**, S. 31, 2017, s. 28.

³⁰³ UBEYD, 2014, s. 133-134.

ağırlaştırmışlardır. Söz konusu politikalar, birçok grubu marjinalleştirerek silahlı şiddete yöneltmiştir.³⁰⁴

Etnik sorunlar, her zaman bilinmektedir ve bu sorunlar, Afrika Birliği Örgütü tarafından da göz önünde bulundurulmuştur. O dönemde, Afrika halkları için “*kendi geleceğini belirleme hakkı*” kavramı ile ilgili üç açık eğilim ortaya çıkmıştır. İlk eğilim (Nkrumah), Afrika'nın birleştirilmesinin en iyi çözüm olduğunu belirtmektedir. İkinci eğilim, kendi geleceğini belirleme hakkının Afrika halklarının aşiret temelinde hükümet biçimine ve devlet biçimine kendilerinin karar vermelerini sağlamaya odaklanması gerektiğini ifade etmektedir. Üçüncüsü ise sömürgecilikten miras kalan mevcut idari sınırların siyasi sınırlara dönüştürülmesini önermektedir.³⁰⁵

Afrika kıtası devletleri, Avrupa sömürgeciliğinden bağımsızlıklarını kazandıktan hemen sonra silahlı çatışmaların sayısında istikrarlı bir artışa tanık olmuştur. 1970'e kadar 30'dan fazla çatışma (çoğunluğu iç çatışmalar) yaşanmış ancak sadece 1996'da, 14'ten fazla devlette silahlı çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çatışmalar, küresel düzeyde savaş mağduru, yaklaşık 8 milyon mültecinin ve yerinden edilmiş kişinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, bu çatışmaların etkilerinin kıtanın güvenliğini ve istikrarını olumsuz etkilemesi şaşırtıcı değildir.³⁰⁶

Afrika'daki çatışma ve savaşların çoğu ırk, din, dil, renk ve kabile aidiyeti açısından farklılık gösteren ve tek bir devletin sınırları içinde yaşayan farklı insan kompozisyonundan kaynaklanmaktadır. Bu demografik yapının bir sonucu olarak, her biri değişim getirmeyi amaçlayan veya kendilerine ait bölgelerin ana devletten tamamen

³⁰⁴ NÂCÎ, İ. Mohammad., aser el evâmil ed-dakiliye ve'l-kâriciye fi adadi istikrar es-siyasî fi ifrikiyye, el hiver el mütemedin, S. 2376, 2018, (<https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=144192>), (Erişim Tarihi: 26.07.2021).

³⁰⁵ EL EŞAL, Abdalah, **el itihad el ifrikî ve'l-kadâyâ el ifrikiye'l-miâsire**, müaseset el tevbecî li't-ticaret ve't-tibâet ve'n-neşr, Kahire, 2003, s. 174-175.

³⁰⁶ ABDURAHMAN, hamdi, es-sıraât el irkiye ve's-siyasiye fi ifrikiya, kiraât el ifrikiyye, ss. 1, 2004, ss. 44-48.

ayrılmasını ve bağımsızlığı talep eden farklı aidiyetlere sahip birçok muhalefet partisi ve çete ortaya çıkmıştır.³⁰⁷

Afrika'daki çatışmaların birçoğu, modern tarihin en şiddetli iç savaşları arasında sınıflandırılır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Katanga savaşı (1977-1960); bir milyondan fazla insanın öldüğü Nijerya'daki Biafra Savaşı (1967-1970); Angola, Uganda, Liberya, Sierra Leone ve Somali'deki savaşlar; Ruanda'daki ve Darfur'daki soykırım örnek olarak verilebilir. Bu nedenle Afrika'daki bazı bölgeler, iç savaşların birbirini izleyen dönemlerde tekrarlandığı veya on yıllarca sürdüğü ve bir devletten diğerine geçtiği kronik savaşların salgın alanları olarak kabul edilmektedir.³⁰⁸

Ayrılcı çatışmalar için belki de en belirgin örnek, bölge nüfusunun etnik "Tigai" çoğunluğunu oluşturan ve 1993 yılında Etiyopya Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını kazanmayı başaran Eritre devleti örneğidir. Ayrıca Güney Sudan devleti de 2011'de bağımsızlığa yol açan Sudan'ın kuzey hükümetiyle birçok savaşa girmiştir. Etiyopya'nın "Ogaden" bölgesindeki Somalililerin de birbirini takip eden Etiyopya hükümetlerine karşı uzun savaşlar yürüttüklerini, ayrılmak ve Somali devletine katılmak istedikleri bilinmektedir.³⁰⁹ Aynı durum, Nijer'deki ve Mali'de bağımsızlık talep eden silahlı ayrılcı hareketlere (Azavat Kurtuluş Hareketi) sahip olan Mali, Nijer, Libya, Cezayir ve Moritanya arasında yayılan Tuareg etnik azınlıkları için de geçerlidir. Fransa devleti tarafından desteklenen Azawad hareketi, 2011'den günümüze Mali Cumhuriyeti'nin kuzeyindeki ve merkezindeki güvenlik krizini ağırlaştırmış ve terör örgütlerinin güvenlik ve istikrar ile karakterize edilen birçok alana akın etmesine katkıda bulunmuştur.³¹⁰

Afrika toplumlarındaki etnik köken sorununa, Burundi'deki Tutsilerde olduğu gibi, ayrımcılık veya sınıf eşitsizliği eşlik ederse, şiddeti ve gücü artan bir istikrasızlık ortaya

³⁰⁷ Bkz. BARBAŞ, Sevriye / BELÂBİD, kerime, **devrû'l-minazamât ed-devliye el iklîmiye fi hifzi's-silm ve'l-emni ed-devliyrteyni**, yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Bıcaı-cezayir, câmiat abdurrahman mîra kısmi'l-hukuk, s. 60.

³⁰⁸ GYİMAH-BOADİ, Emmanuel, **Democratic Reform in Africa: The Quality of Progress**, Lynne Rienner Publishers, new edition, 2004, ss. 141-142.

³⁰⁹ EL KVENDİ, 1994, s. 104-105.

³¹⁰ <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/pm-malien-la-france-exerce-un-terrorisme-politique-m%C3%A9diatique-et-diplomatique-contre-notre-gouvernement-/2493764>, (Erişim Tarihi: 08.02.2022).

çıkmaktadır.³¹¹ Ayrıca açık farklılık kavramlarının pekiştirilmesiyle Afrika arenasında ortaya çıkan azınlıklar meselesine ek olarak sömürgecilik, Nijerya ve Senegal gibi Müslüman çoğunluklu devletlerdeki iktidar dizginlerini kasten Hıristiyan azınlığa devretmiştir.³¹²

3.3.2. Terör Sorunu

Afrika kıtası, şiddet olgusunun ve terör eylemlerinin büyümesi için verimli bir alan olarak kabul edilmekte ve buna bağlı olarak son yıllarda birçok ağır terör eylemine maruz kalmaktadır. Afrika kıtası, Somali ve Sahel bölgesi gibi iç kargaşadan muzdarip çok sayıda çökmüş devlet nedeniyle bu olgunun büyümesi için en aktif ve uygun noktaları içermektedir. Afrika kıtası, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki silahlı milisler, Uganda'daki Lord's Army, Nijerya'daki Boko Haram ve Mali'deki Ensar Dine gibi birçok terör örgütünü tanımıştır. Buna göre Afrika kıtasında terör iç kaynaklı olmakla birlikte, anılan örgütlerin bir kısmı dış unsurlar da barındırmaktadır. İç kaynaklı terör sonucu hayatını kaybedenlerin sayısının uluslararası terör nedeniyle öldürülenlerin çok üzerinde olduğu söylenebilir.³¹³

11 Eylül 2001 olayları terörizm meselesine yönelik uluslararası ilgide büyük bir farkı ve nitel bir değişimi temsil etmiştir. Terör, çeşitli biçim ve düzeylerde hem içeride hem de dışarıda ve çeşitli tarihsel aşamalarda, tiranlık ve tahakküm fenomenleriyle birlikte her zaman mevcuttu. Afrika, tüm biçimleriyle sömürgeci uygulamalar tarihinin, ardından bağımsızlık dönemindeki tiran rejimlerin uygulamalarının yanı sıra iç savaşlar, aşiret ve mezhep çatışmaları deneyiminin yaşandığı çeşitli “terörizm” türlerine sahne olmuştur. Ancak bu uygulamalar, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Afrika kıtasının uluslararası sistemdeki öneminin azalmasından sonra uluslararası alanda kayda değer bir ilgi görmemiştir.³¹⁴ Öte yandan Afrika kıtası, Amerika Birleşik Devletleri'nin başını çektiği uluslararası güçler ile “terörist” örgütler arasında çatışma alanı haline gelmiştir. Bunun nedeni, 11 Eylül 2001 olayının habercisi kabul edilen ve 18 Ağustos 1998'de

³¹¹ ŞEVKİ, 2012, s. 168.

³¹² UBEYD, 2014, s. 132.

³¹³ Bkz. ŞEVKİ, 2012, s. 175.

³¹⁴ MAHDİ, Mohammed Â., “ifrikiye ve'el harb ela'l-irhab: kiratün fi badi'l-cavvenib es-siyâsiyye”, **macelet dirâsât el ifrikiye**, ss. 42, 2009, s. 26.

Kenya'da ve Tanzanya'da Amerika Birleşik Devletleri büyükelçiliklerinin bombalanması ile Uganda'daki büyükelçiliğine yönelik saldırı planıdır. Bu olaylardan hemen sonra ve uzun süredir var olan durumun aksine, uluslararası tepki çok hızlı olmuş ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın 7. Bölümüne dayalı olarak Güvenlik Konseyi'nin 1373 sayılı kararı yayımlanmıştır. Karar, devletleri uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit olarak teröre karşı gerekli tüm önlemleri almaya çağırılmıştır.³¹⁵ Böylece, Afrika'ya olan ilgi de artmıştır.³¹⁶

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Birleşmiş Milletlerin terörle mücadelede Afrika'daki devletler ile bölgesel ve alt bölgesel kuruluşlara yardım etmek için üstlendiği çalışmalara ilişkin raporuna göre terörizm, Afrika genelinde barış ve güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Mali'de teröristler neredeyse devletin altyapısını yok ederek devletin ve bölgenin bir bütün olarak istikrarını etkilemiştir. İslami Mağrip'te El Kaide, Batı Afrika'da El Tevhid ve Cihad ve Ansar Din Grupları Mali'nin kuzeyinde hâlâ etkindir ve etkileri komşu devletlere uzanmaktadır. Kuzey Afrika ve Sahel-Sahra bölgesinde, İslami Mağrip'teki El Kaide de dahil olmak üzere aşırılıkçı ideolojilere sahip silahlı grupların etkisi artmıştır. Bu gruplar, birçok Kuzey Afrika devletindeki siyasi istikrarsızlıktan yararlanmış; mevcut ağlarını güçlendirmeyi ve faaliyetlerini genişletmeyi başarmıştır.³¹⁷

Öte yandan, Somalili korsan grupların Hint Okyanusu'ndaki faaliyetleri uluslararası ticarete doğrudan tehdit teşkil etmektedir. Uluslararası barışa ve güvenliğe yönelik bu tür tehditlerin ciddiyeti nedeniyle uluslararası toplum bu tür tehditleri önlemek için deniz trafiğine ilişkin sözleşmeler hazırlamaktadır. Amerikan politikasının karışıklığı ve rasyonellikten yoksun olması sebebiyle korsanlık, açık denizlere ve Afrika kıtasının sınır bölgelerine geri dönmüştür.³¹⁸

³¹⁵ MAHDİ, 2009, s. 27.

³¹⁶ YOROMS, Gani, **Counter-Terrorism Measures in West Africa**, Institute for Security Studies, May 2007. s. 92.

³¹⁷ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Raporu: (S/2014/9), s. 2. (<https://undocs.org/ar/S/2014/9>), (Erişim Tarihi: 08/02/2021).

³¹⁸ UBEYD, 2014, s. 136.

3.3.3. Afrika Birliği'nin Güvenlik Sorunlarına Yönelik Çabaları

Güvenlik sorunu, Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluşundan günümüze kadar Afrika kıtasının temel sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Afrika Birliği, güvenliğin öneminin farkındadır bu nedenle riski azaltmak için bazı somut önlemler almak zorunda kalmıştır. Aşağıda, Afrika Birliğin bu sorunla ilgili aldığı bazı önlemler ele alınacaktır.

3.3.3.1. Hukuki ve Kurumsal Çabalar

Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın önsözü, Afrika kıtasında barış, güvenliğ ve istikrarın teşvik edilmesi ihtiyacına atıfta bulunmuş ve bunu kıtanın ilerlemesine katkıda bulunan herhangi bir kalkınma programının uygulanması için bir ön koşul olarak kabul etmiştir. Ayrıca 3. maddede teyit edildiği gibi savaşların ve çatışmaların kıtanın sosyal ve ekonomik kalkınmasının önünde büyük bir engel oluşturduğu kabul edilmiştir. Bunun da ötesinde 4. maddesindeki ilkeler arasında Birlik, kıta devletleri için ortak bir savunma politikası geliştirme ihtiyacı çağrısında bulunmuştur. Ayrıca üyelere, ihtiyaç duymaları halinde, barışın ve güvenliğin sağlanması için birlikten müdahale talep etme hakkını da güvence altına almıştır.

Afrika Birliği son dönemde, Barış ve Güvenlik Konseyi'ni kuran protokol, Ortak Savunma Antlaşmasının onaylanması ve birleşik bir Afrika ordusunun kurulması da dahil olmak üzere çatışmaları önlemeye yönelik çeşitli antlaşmalar imzalayarak barışın ve güvenliğin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca kıta genelinde barışı tesis etmek ve istikrarı sağlamak için uluslararası örgütlerle ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır. Artan çatışma olgusunu azaltmak için Birleşmiş Milletler ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Ayrıca barış ve güvenliğ konularında ortaklık için Avrupa Birliği ve terörle mücadele için de Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini arttırmıştır.³¹⁹

Yüksek Düzeyli Hükümetlerarası Toplantı, Eylül 2002'de Cezayir'de toplanmış ve Afrika'da "*Terörizmin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Eylem Planı*"nı kabul

³¹⁹ RUYEYDE, Âmine, devrü'l-ithad el ifrikî fi hali'n-nizaât el ifrikiyye: dirâset hâlat es-somâl, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Biskarat- cezayir, câmiat mohammad kidir kuleyet el hukuk, 2018, s. 71.

etmiştir. Afrika Birliği, güvenlik tehditleriyle mücadele stratejisinin bir parçası olarak Maputo Zirvesi'nde bu plana onay vermiştir. Bu adımlar, üye devletlerin sınırları kontrol etme, terörün finansmanı ve destekleme suçunu bastırma, istihbarat paylaşımı geliştirme kapasitesini güçlendirerek terörizm ve organize suçla mücadelede uygun ve başarılı yollar bulmak için işbirliğini güçlendirmek amacıyla artılmıştır.³²⁰

2004 yılında, Dakar'da düzenlenen Afrika Birliği Zirvesi'nin terörün önlenmesi ve mücadele ile ilgili tavsiyesine dayanarak “*Afrika'da Terörizmin Önlenmesi ve Mücadelesine İlişkin Protokol*” kabul edilmiştir. Aynı yıl, Afrika Terörizm Çalışma ve Araştırma Merkezi'nin (CAERT) kurulması da onaylanmıştır. Merkez, Afrika Birliği Komisyonu'na bağlı olarak Cezayir'de bulunmaktadır. Afrika Saldırmazlık ve Ortak Savunma Sözleşmesi'nin 4. maddesinin “A” paragrafına göre merkez, Afrika devletleri arasında terörle mücadele eğitimi alanında bilgi alışverişinde bulunmakta ve yardım sağlamaktadır. Ayrıca, Afrika ülkelerinin kıtadaki terörizmin nedenlerini ve özelliklerini anlamalarına yardımcı olmak için araştırmalar yürütmekte ve terörizmle mücadele etmek için uygun yollar önermektedir.³²¹

Şubat 2021'de düzenlenen Afrika Birliği'nin 34. Olağan Zirvesi, güçlü bir Afrika inşa etmek için alınan önlemlerin önünde engel oluşturan güvenlik sorunlarıyla yüzleşmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca Zirvenin son oturumunda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti Devlet Başkanı Felix Tshisekedi (Afrika Birliği'nin eski başkanı), Birliğin güçlü bir Afrika kurmak için harekete geçirdiği irade ve çabalara, işaret etmiştir. Bunun dışında, yerli ve yabancı silahlı grupların çoğalmasının yanı sıra Afrika'nın birçok yerinde, özellikle Orta Afrika Cumhuriyeti, Sahel-Sahra bölgesinde, Mozambik ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yıkıcı operasyonlardan sorumlu terörist grupların ortaya çıktığını kaydetmiştir. Ek olarak, bu zorlukların kıtada barış, güvenlik ve istikrar için gerçek bir tehdit oluşturduğu konusunda uyarılmış; konferansın bu fenomenleri ortadan kaldırma ve her ne pahasına olursa olsun barışı elde etmeyi vurguladığına dikkat çekmiştir.³²²

³²⁰ Bkz. Maputo Zirvesi Kararları, 2003, No. ASSEMBLY/AU/DEC.15 (II).

³²¹ Agence marocaine de presse, (<https://2u.pw/kYQS3>), ERIŞİM TARİHİ: 07/08/2021.

³²² <https://ahdath.info/644829>, (Erişim Tarihi: 07/08/2021).

3.3.3.2. Afrika Birliği'nde Barış ve Güvenliği Koruma Mekanizması

2002 yılında Afrika Birliği Örgütü'ne alternatif olarak Afrika Birliği'nin kurulması, kıtaya barış ve güvenlik getirme olasılıklarına güçlü bir destek sağlamaktadır. Birliğin kurucu antlaşması, çatışmaları ve savaşları önleyip çözerek ele alma süreci için yeni bir vizyon sunmaktadır. Afrika Birliği tarafından benimsenen bu yeni yaklaşım, kolektif Afrika çalışma ortamına ilk kez giren davranışsal yaklaşımlara ve bu bölgesel organizasyonun barışın ve güvenliğin tesis edilmesindeki rolünü destekleyen yeni araçların ve mekanizmaların benimsenmesine dayanmaktadır. Bu girişimlerden en önemlisi, Mayıs 2004'te Barış ve Güvenlik Konseyi'nin kurulması ve onun çalışmalarını yürütmesine yardımcı olan Erken Uyarı Sistemi, Bilgeler Paneli ve Afrika Acil Müdahale kuvveti gibi yan organlar ve kurumlardır.³²³

3.3.3.2.1. Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi

Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, Afrika kıtasında meydana gelen iç silahlı çatışmalar sırasında çatışmaları önlemek, uluslararası insancıl hukuk ilkelerine ve insan onuruna saygı gösterilmesini sağlamak için Afrika Birliği düzeyinde öne çıkan yeni bir mekanizmadır. Haziran 2002'de Güney Afrika'da düzenlenen Afrika Birliği Konferansı'nın ilk olağan oturumu sırasında Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi kurulmuştur. Konseyin rolünün öneminden dolayı Zirve, Afrika Birliği'nin tüm üye devletlerini, protokolün bir an önce yürürlüğe girmesini sağlamak için imzalamaya ve onaylamaya çağırmıştır.

Güney Afrika'da 2002 yılı, Afrika kıtasındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmek için yeni bir mekanizmanın doğuşuna şahitlik etmiştir. Protokol 26 Aralık 2003'te yürürlüğe girmiş ve 25 Mayıs 2004'te çok sayıda üst düzey yetkili ile uluslararası ve bölgesel kuruluş temsilcilerinin katıldığı bir törenle de açılışı gerçekleştirilmiştir.³²⁴

Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, Afrika Birliği içindeki çatışmaların önlenmesine, yönetimine ve çözümüne ilişkin karar alma organıdır. Protokolün 7. maddesine göre

³²³ ŞEVKI, 2012, s. 177.

³²⁴ TUHEYR, 2018, s. 168.

Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi, geniş yetkilere sahiptir ve bunlardan en önemlisi, gidişatı çatışmayı derinleştirmeye ve krizlere yol açabilecek herhangi bir durumu ele almak için gerekli önlemleri alma yetkisidir. Buna ek olarak, Afrika kıtasındaki tüm farklılıkları ve çatışmaları gözetmek ve ele almak, ayrıca çatışan taraflardan birinin uyguladığı ve çatışmada etkin taraf olmayan savunmasız sivillere karşı suç işlenmesine yol açacak herhangi bir keyfi zulüm politikasının önlenmesi de bir yetki olarak verilmiştir.

Konsey, kıtanın her yerinde ve herhangi bir bölgesinde barışın tesis edilmesi, uyuşmazlıkların çözülmesinin sağlanması, ayrıca barışa destek misyonlarının oluşumu, barış kültürünü yayma, diyalog ve uzlaşmanın sağlanması, yaptırımların uygulanması, Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesinin H ve J paragraflarına dayanarak Afrika Birliği adına çatışma bölgelerinde müdahale etme yetkisine de sahiptir. Kurucu Antlaşma'nın 4/H Maddesi, Güvenlik Konseyi'nin önceden izni olmaksızın bağımsız bir müdahale hakkını teyit ederek Afrika Birliği'nin Afrika'da silahlı güç kullanımının uygunluğuna yönelik özlemini ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm, BM Şartı uyarınca Güvenlik Konseyi'nin tekelinde olan uluslararası hukukta silahlı kuvvet kullanımını düzenleyen ilgili uluslararası hukuk kurallarına bir meydan okuma olarak görülmektedir. Bu kural emredici kuralların bir parçasıdır, ayrıca emredici kurallara aykırı olarak yapılan tüm antlaşmalar Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesi uyarınca geçersizdir.³²⁵

Madde 4/H ile BM Şartı arasındaki ilişkiye dair üç ana eğilim ortaya çıkmıştır. İlk akım, BM Şartı ve dolayısıyla uluslararası teamül hukukuyla tutarlı bir okumayı savunmaktadır. Bu ilk akımın destekçileri, silahlı kuvvet kullanımında bölgesel örgütlerin Güvenlik Konseyi'ne mutlak tabi olması anlamına gelen 53. maddenin dikkate alınmasını savunmaktadırlar.³²⁶ Bahsi geçen akıma göre bu madde, Şart'ta yer alan hakka bir istisna oluşturmayı amaçlamamaktadır. Söz konusu hüküm, Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirme şartına açık bir şekilde değinmese de bunu dışlamamıştır. Bu nedenle bu izni ima ettiği şeklinde yorumlanmalıdır. Ayrıca bu maddenin amacı,

³²⁵ DIALLO, Alimata, *Le recours à la force armée par l'Union africaine: Contribution à l'interprétation de l'article 4 (h) de l'Acte constitutif de l'Union africaine*, Thèse de doctorat, Université de Genève, 2019, p. 307.

³²⁶ Bkz. DIALLO, 2019, p. 308.

uluslararası hukukta herhangi bir değişiklik meydana getirmek değildir.³²⁷ Nitekim AKKUTAY'a göre ne Afrika Birliği ne de diğer uluslararası hukuk kişileri, uluslararası hukuk ve uygulamalar ışığında Güvenlik Konseyi'nden soyutlanarak askeri tedbirlere başvuramazlar. Bu tür davranışlar, günümüzde olduğu gibi uluslararası toplumda daha kaotik durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.³²⁸

İkinci eğilim, Güvenlik Konseyi'nin müteakip onayı ile birlikte Güvenlik Konseyi'nin önceden izni olmaksızın Madde 4/H'nin uygulanması olasılığını desteklemektedir. Bu eğilim, bağımsız bir müdahale hakkını savunmaz ancak Güvenlik Konseyi'nin önceden izni olmaksızın harekete geçme olasılığını tanıır. Buna göre, bir bölgesel örgütün zorlayıcı silahlı eylemlerde bulunmak için her zaman Güvenlik Konseyi'nden yetki alması gerekir ancak eylem daha sonra onaya tabi olsa bile bazı durumlarda Güvenlik Konseyi'nin ön onayı olmaksızın hareket etme hakkını saklı tutar.³²⁹ Bölgesel örgütlerin barış ve güvenliği koruma misyonlarının bir parçası olarak Güvenlik Konseyi'nin önceden izni olmaksızın yaptığı silahlı müdahaleler, geriye dönük yetkilendirme olasılığını sınırlayan emsal olarak belirlenmiştir.³³⁰

Çoğu Afrikalı yazarın benimsediği üçüncü eğilimi ise bağımsız müdahale hakkını savunanlardır. Bu son eğilimin savunucuları arasında, Madde 4/H kapsamında, BM Şartı dışında bir hak inşa etme fikrini görenler bulunmaktadır. Bu akımın savunucuları ayrıca, söz konusu maddenin BM Şartı'nın 2/4 maddesinin getirdiği yasaktan etkilenmediğini iddia etmektedirler. Bu bakış açısı iki unsura dayanmaktadır. Afrika Birliği'nin 4/H maddesi kapsamındaki askeri müdahale 2/4 ile çelişmez zira ilgili devlet, kurucu antlaşmayı onaylayarak bu müdahaleye önceden muvafakat vermiştir. Bu nedenle rıza, Şart'ın 2/4 maddesi tarafından yasaklanan güç kullanımı kavramını ortadan kaldırma etkisine sahip olacaktır.³³¹ Madde 2/4'ün genişletilmiş yorumunun ikinci

³²⁷ KOLB, Robert, "Article 53 de la Charte des Nations Unies In: Cot, Jean-Pierre, Pellet, Alain & Forteau, Mathias. La Charte des Nations Unies: commentaire article par article", **Economica**, Paris, 2005. p. 1422.

³²⁸ Bkz. AKKUTAY, 2016, s. 31.

³²⁹ Bkz. YUUSUF, Abdulqaawi A., "The Right of Intervention by the African Union: A New Paradigm in Regional Enforcement Action?", **African Yearbook of International Law**, vol.11, 2003, pp. 12-13.

³³⁰ DIALLO, 2019, p. 314.

³³¹ ABASS, Ademola, "Consent Precluding State Responsibility: A Critical Analysis", **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 53, No. 1, Jan 2004, p. 224.

unsuru ise hükmün, ülke bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığı baltalayan silahlı kuvvet kullanımına veya BM'in amaçlarıyla bağdaşmayan başka herhangi bir şekilde kullanılmasına atıfta bulunduğu şeklinde yorumlanmasıdır. Buna göre, madde 4/H'de belirtilen eylemlere karşı silahlı kuvvet kullanımı, Şart'ın 2/4 maddesi tarafından yasaklanan bir hukuk yolu olarak kabul edilmemektedir.³³²

Bazı yazarlar, Afrika Birliği ile NATO arasında bir karşılaştırmanın yanlış olduğunu düşünmektedirler. Bunun nedeni NATO'nun, BM Şartı'nın 7. Bölümü uyarınca bir güvenlik örgütü (ortak savunma örgütü) olarak kurulmuş olması, BM'den izin alınmasına gerek olmaması ve bu yetkinin NATO Antlaşması'nın 3. ve 5. maddelerinde açıkça belirtilmiş olmasıdır.³³³ NATO Antlaşması, BM Şartı'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa durumuna odaklansa da 5. madde, Güvenlik Konseyi'nin silahlı saldırıdan haberdar edilmesini şart koşmaktadır. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis etmek ve istikrara kavuşturmak için gerekli adımları attığında NATO tarafından atılan bütün adımlar da askıya alınmaktadır. Afrika Birliği'ne bakıldığında, geleneksel bölgesel örgütlerden farklı kılan özel bir durumun bulunduğu dikkat çekilmektedir. Zira Afrika Birliği Kurucu Antlaşmasının 4/D maddesi, üyeler arasında ortak bir savunma politikasının geliştirilmesini öngörmüş ve konu ile ilgili özel bir protokol düzenlenmiştir. Afrika kıtasındaki olağanüstü durumlar, yaşanan acı tecrübeler ve uluslararası toplumun buna uygun bir mekanizma bulamaması, Afrikalıları bu yaklaşımı benimsemeye zorlamıştır. Ayrıca söz konusu şartlar, Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne geçişin ana nedeni olmuştur. Dolayısıyla Afrika Birliği için müdahale hakkı, bölgede barış ve güvenliği korumak için BM'in hedefleriyle tamamen uyumlu ve BM Şartı'nın 7. Bölümüne göre kolektif bir meşru müdafaa olarak kabul edilebilmektedir. Nitekim BM Güvenlik Konseyi, Afrika Birliği'nin 2008'de Komorlar'a müdahalesine veya 2016 Burundi'de güç kullanma tehdidine karşı çıkmamıştır. Ayrıca Afrika Birliği, üye devletlerin siyasi entegrasyonunu amaçlayan bir örgüt olarak kabul edilirse müdahale hakkı, bölgesel örgütlerin geleneksel yükümlülükleriyle çelişen bir güç kullanımı değildir. Bu silahlı müdahale hakkı, tartışmalı olmaya devam etse de ciddi suistimallere son vermek için

³³² Bkz. KİNDİKİ, Kithure, "The normative and institutional framework of the African Union relating to the protection of human rights and the maintenance of international peace and security: a critical appraisal", *African Human Rights Law Journal*, Vol. 3, No. 1, 2003, p. 107.

³³³ AKKUTAY, 2016, ss. 27-28.

kullanıldığında, uluslararası toplum tarafından giderek daha fazla kabul görmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi müdahale hakkının yetkisi mutlak olmayıp, insan haklarının korunması alanında sınırlı bir yetkidir.³³⁴ Bununla birlikte Afrika Birliği, her ne kadar meşru siyasi ihtiyaçlara ve sağlam hukuki temellere dayansa da uygulamada, Afrika Birliği'ni müdahale hakkı, eleştirilmeye devam etmektedir.

3.3.3.2.2. Afrika Acil Müdahale Kuvveti

Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 13. maddesinde belirtilen bu kuvvetin oluşturulmasının amacı, Afrika Birliği'nin, Birliğin kurucu antlaşmasının 4. maddesi hükümlerine uygun olarak barışı koruma güçlerinin konuşlandırılmasını ve askeri müdahale yoluyla Afrika'daki çatışmalarla başa çıkılmasını sağlamaktır.

Afrika Acil Müdahale Kuvveti, Afrika kıtasının çeşitli devletlerinden gelen sivil ve askeri unsurlardan oluşmaktadır. Barışı, silahsızlanmayı ve insani yardımın kolaylaştırılmasını desteklemek için çoklu operasyonlar yürütmek için müdahale etmeyi ve hızla konuşlanmayı amaçlamaktadır. Bu tür askeri operasyonların gücü ve türleri, hazırlık dereceleri ve genel konumları, Afrika Birliği'nde barışı desteklemek için yürürlükte olan standart operasyon prosedürlerine göre belirlenecek ve statüsü, hâkim çatışma ve krizlerde ihtiyaca göre periyodik gözden geçirmeye tabi olacaktır.³³⁵

Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 13. maddesine göre, Afrika Acil Müdahale Kuvveti, askeri ve güvenlik ihtiyaçlarıyla ilgili konularda Barış Konseyi'ne tavsiyede bulunma ve yardım sağlama görevi olan Askeri Kurmay Komitesi'nden oluşur. Bu kuvvetin operasyonlarının başarısını sağlamak için Komisyon, hazır ulusal kuvvetlerin sivil ve askeri üyelerinin sahada ve taktik düzeylerde eğitimi için kılavuz ilkeler sağlamaktadır. Bu eğitim, uluslararası insan haklarına özellikle kadın ve çocuk haklarına odaklanarak incelemektedir.

³³⁴ SOMA/KABORE, Valérie E., “Le droit d'intervention de l'union africaine”, **Revue CAMES/SJP**, n°001, 2017, s. 144.

³³⁵ Bkz. CILLIERS, Jakkie, “The African Standby Force: An update on progress”, **Institute for Security Studies**, Paper 160, 02 MAR 2008, s. 1.

Afrika Acil Müdahale Kuvveti, Afrika kıtasındaki uyuşmazlıkların ele alınmasında, iyi yönetim ve demokratik sistemlerin desteklenmesinde Afrika Birliği'nin en önemli silahıdır. Bu kuvvet kurulurken kıtanın güvenlik krizlerinin çözülmesinde somut sonuçlara ulaşması beklenmiştir. Kuvvet, krizlerin bazılarında başarılı olurken, rolü genellikle barışı koruma ve ateşkesin izlenmesi ile sınırlanmıştır.³³⁶

2004 yılında Afrika barış güçleri, ilk günlerde 300 Ruandalı ve Nijeryalı askerden oluşan bir güçle Sudan Cumhuriyeti'nin Darfur bölgesine müdahale etmiştir. 2006 yılına gelindiğinde, Darfur'daki Afrika kuvvetlerinin toplam sayısı 5.300 askere ve 700 sivil polise ulaşmıştır.³³⁷ 2007 yılında, Güvenlik Konseyi'nin 1769 sayılı kararına göre Darfur'daki operasyon, Birleşmiş Milletler güçlerinin Afrika güçlerine katılımıyla genişletilmiştir.³³⁸

2016 yılında Başkan Pierre Nkurunziza'nın üçüncü dönem için adaylığını açıklamasıyla patlak veren Burundi'deki krizde ise hükümet ve muhalefet arasındaki çatışma nedeniyle yüzlerce kişinin ölümüne ve 230.000'den fazla Burundilinin kaçmasına rağmen, Afrika Acil Müdahale Kuvveti müdahale edememiştir. Çünkü müdahale ve konuşlandırılmak için Burundi hükümetinin izni beklenmiştir. Dolayısıyla Afrika Acil Müdahale Kuvvetlerinin herhangi bir devlete müdahalesi, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi belirli suçlar olmadıkça, müdahale etmek için hükümetin onayına tabidir.³³⁹

³³⁶ MUBAREK, 2019, s. 42.

³³⁷ HARRIS, L. Craig, "Darfour : Désastre Et Dilemme", **Etudes**, Tome 404, juin 2006, s. 746.

³³⁸ [https://undocs.org/ar/S/RES/1769\(2007\)](https://undocs.org/ar/S/RES/1769(2007)), (Erişim Tarihi: 12/08/2021).

³³⁹ https://www.bbc.com/arabic/worldnews/2016/01/160131_burundi_au_troops, (Erişim Tarihi:12/08/2021).

(Erişim

3.3.3.2.3. Bilgeler Heyeti³⁴⁰

Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 11. maddesinin birinci paragrafına göre, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin ve Komisyon Başkanı'nın çatışma önleme ve çözümleme alanındaki çabalarını desteklemek için Bilgeler Heyeti kurulacaktır. Aynı madde, Birlik Komisyonu Başkanı'nın Bilgeler Heyeti'nin çalışma şekil ve yöntemlerini belirlemekle yükümlü olduğunu ve yürürlüğe girmeden Barış ve Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması gerektiğini de belirtmektedir.

Bu organın oluşumu ile ilgili olarak 11. maddenin ikinci paragrafı, Bilgeler Heyetinin, Afrika'da barışın ve kalkınmanın sağlanmasına önemli katkılarda bulunmaları koşuluyla toplumun çeşitli gruplarından büyük saygı gören beş Afrikalı şahsiyetten oluştuğunu belirtmektedir. Heyetin üyeleri, bölgesel temsil temelinde üye devletlerle istişareden sonra Komisyon Başkanı tarafından seçilirler ve Konferans tarafından 3 yıllık bir süre için atanırlar. Aynı maddenin 3-4. paragrafına göre Bilgeler Heyeti, Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarın korunması ve geliştirilmesi ile ilgili tüm konularda Barış ve Güvenlik Konseyi'ne ve Komisyon Başkanı'na tavsiyelerde bulunur. Bu nedenle Barış ve Güvenlik Konseyi'nin talebi üzerine Bilgeler Heyeti, Barış ve Güvenlik Konseyi'nin çatışmaları önleme çabalarını desteklemek için uygun önlemleri alır. Ayrıca Bilgeler Heyeti, kendi inisiyatifleriyle kıtada barışın, güvenliğin ve istikrarın teşviği ve sürdürülmesi ile ilgili konularda görüş bildirebilir.

Bilgeler Heyeti bir danışma organı olmasına rağmen, tavsiyeleri ve raporları, özellikle çatışmaların önlenmesi ve çözümü konularında, ayrıca çatışmaların odağının uyarılması ve çatışmaların şiddetlenmesini sınırlamaya yönelik önlemlerle ilgili büyük önem taşımaktadır. Şüphesiz ki Heyet, Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin çatışma önleme ve çözümleme, Afrika'da barış ve güvenliğin tesisi alanındaki çalışmalarını

³⁴⁰ Ocak 2007'de 3 yıllık bir süre için atanan Komisyon'un ilk üyeleri, şu kişilerden oluşmuştur: Komisyon Başkanı Kuzey Afrika'dan Ahmed Ben Bella, (Cezayir eski Cumhurbaşkanı), Orta Afrika'dan Miguel Trovoada (Sao Tome ve Principe Eski Başkanı), Doğu Afrika'dan Salem Ahmed Salem (Afrika Birliği Örgütü eski Genel Sekreteri), Güney Afrika'dan Brigalia Pam (Güney Afrika Bağımsız Seçim Komisyonu Başkanı), Batı Afrika'dan Elizabeth K. Bunyon (Benin Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanı). Bkz. El Abdellaoui, Jamila, "The Panel of the Wise", Paper: 193, **Institute for Security Studies**, 2009, s. 2.

desteklemektedir. Tüm bunların nedeni, Komisyon üyelerinin yüksek itibarına ve bu alanda sahip oldukları deneyime bağlıdır.³⁴¹

3.3.3.2.4. Erken Uyarı Sistemi

Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 12. maddesine göre, bir kıta erken uyarı sisteminin kurulması, çatışmaları öngörme ve önleme sürecini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Komisyon Başkanı, Afrika'daki olası çatışmalar ile barışa ve güvenliğe yönelik tehditler hakkında Barış ve Güvenlik Konseyi'ne zamanında tavsiyelerde bulunmak için Erken Uyarı Sistemi aracılığıyla toplanan bilgileri kullanır. Aynı zamanda Komisyon Başkanı bu bilgileri, Kıta'da barışla ve güvenlikle ilgili olarak Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü kapsamında kendisine verilen yetki ve sorumlulukları yerine getirmek için kullanmaktadır. Ayrıca Erken Uyarı Sistemi, kıtadaki gelişmeleri analiz etmek ve en iyi yolları önermek için açıkça tanımlanmış ve kabul edilmiş, kullanılan siyasi, ekonomik, sosyal, askeri ve insani göstergelere dayalı bir erken uyarı ölçüm birimi oluşturmaktadır.

12. maddenin 2. fıkrasına göre erken uyarı sistemi, birincisi “Durum Odası” olarak bilinen izleme ve kontrol merkezi olmak üzere iki temel mekanizmadan oluşmakta ve Birlik içindeki çatışmaların yönetimi ile ilgili daire başkanlığının merkezinde bulunmaktadır. Bu merkez, erken uyarı göstergeleri için uygun bir ölçü birimi temelinde, verilerin toplanmasından ve analiz edilmesinden sorumludur. İkincisi ise Durum Odası'na uygun iletişim araçlarıyla bölgesel mekanizmalara doğrudan bağlanan kontrol ve gözetleme birimleridir. Bu birimler kendi seviyelerinde veri toplayıp işleyerek Durum Odasına aktarmaktadır.

Kıtasal Erken Uyarı Sisteminin yapısı, kurum başkanı, iki başkan yardımcısı, iki sekreter, iki kayıt memuru, beş siyasi analist ve Afrika kıtası için beş ilde sistemin şubelerinin başkanları olarak 15 analist olmak üzere, toplam 21 üyeden oluşmaktadır.³⁴² Bu sistemin önemine, uluslararası kuruluşlarla işbirliğine, bilgi toplama ve analiz etme

³⁴¹ MOHAMMED, Baraka, “âliyet el ithad el ifrikî lihifzi's-silm ve'l-emni”, *macelet kiraât ifrikiyye*, ss. 40, 2019, s. 52.

³⁴² Institute for Security Studies, **Non-Paper on the Operationalization of the Continental Early Warning System (CEWS)**, November 2014, s. 10.

rolüne rağmen, krizleri ortaya çıkmadan tahmin edememesi ve çözememesi nedeniyle kıtanın krizlerini sınırlamadaki rolü neredeyse yok denecek kadar azdır.³⁴³

3.3.3.2.5. Barış Fonu

Bu fon, barışla ve güvenlikle ilgili barışı destekleme misyonları ve operasyonel faaliyetler için mali kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur. Barış ve Güvenlik Konseyi Protokolü'nün 21. maddesi, Fonun kaynaklarının Birliğin genel bütçesindeki mali ödeneklerden, devletlerden, özel sektörden, sivil toplumdan ve bireylerden gelen gönüllü katkılar ile kaynak yaratma etkinlikleri yoluyla oluştuğunu belirtmiştir.³⁴⁴

Birliğin Fon'un finansmanına yaptığı katkı kapsamında, Konferans tarafından Barış Fonu'na 2017 yılı için 325 milyon dolar verilmesine ilişkin bir karar alınmıştır. Bu miktar, 2020 yılına kadar istikrarlı bir şekilde yıllık 400 milyona yükselecektir. Barış Fonu, kıtada birden fazla barışa destek operasyonunu kapsamaktadır. Bu hibe, Afrika Birliği'nin - devam etmesi halinde - arabuluculuk ve önleyici diplomasi faaliyetlerini, bir kriz rezerv tesisinin kurumsal hazırlık ve bakımını tam olarak finanse etmesini ve barış harekâtı bütçesinin % 25'ini finanse etme taahhüdünü yerine getirmesini sağlayacaktır.³⁴⁵

³⁴³ MÜBAREK, 2019, s. 41.

³⁴⁴ ABDURAHMAN, 2011, s. 55.

³⁴⁵ <https://au.int/en/peace-fund>, (Erişim Tarihi: 20/08/2021).

SONUÇ

Afrika kıtası, stratejik konumu sebebiyle tarihin her döneminde ilgi çeken bir bölge olmuştur. Özellikle coğrafi keşiflerle birlikte, kıtadaki genç nüfus ile doğal kaynakların zenginliği, Avrupalıların dikkatini çekmiştir. Bir yandan ucuz işgücü kaynağı olması, diğer yandan da hammadde ihtiyacını karşılama ve sermaye birikimini sağlama kapasitesi, sömürgecilerin iştahını kabartmış ve Afrika, yüzyıllar boyunca kıtanın kaynaklarının kıtanın dışına aktığı bir coğrafyaya dönüşmüştür. Bir başka deyişle Afrika hızla fakirleşirken Afrika'nın kaynaklarını sömüren Batılı güçler, hızla zenginleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte Afrika kıtası içinde, bir mücadele dönemi başlamıştır. Sömürgecilikten kurtuluş ve bağımsızlık çerçevesinde verilen bu mücadele, Afrikalıların birliğini talep eden "Pan-Afrikanizm" fikrini de doğurmuştur. Kıtanın nitelikli insan gücünün kıta dışına çıkmasının bir sonucu olarak Pan-Afrikanizm, önce Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Kıtadaki bağımsızlık hareketlerinin güçlenmesiyle birlikte Afrika'ya da yayılan bu fikir, 1963'te Afrika Birliği Örgütü'nün kuruluşunu da tetiklemiştir.

Kuruluşu itibarıyla bir heyecan yaratan Afrika Birliği Örgütü, zaman içinde arzu edilen hedeflerin gerisinde kalmıştır. Özellikle Afrika kıtasının sorunlarının ele alınmasında etkin bir rol oynayamaması, yeni arayışları gündeme getirmiştir. Bu sürecin sonunda, 1999 yılında Cezayir'de düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, Afrika Birliği'nin kurulmasına yönelik tartışmalara sahne olmuştur. Bu yeni birliğin oluşumu sürecinde, iki ana öneri ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, bir Afrika Birleşik Devletlerinin, yani bir federasyonun; ikincisi ise bir Afrika konfederasyonunun kurulması yönündedir. Bu öneriler, muhtelif sebeplerle reddedilmiştir. Bu önerilerin yerine, daha etkin bir rol oynayabilecek bir uluslararası örgüte dönüşme fikri öne çıkmış ve 2001'de de Afrika Birliği'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Afrika Birliği'nin kurucu antlaşmasına bakıldığında, bazı hükümlerin örtülü olarak federatif veya konfederatif bir yapıya dönüştürme yönünde olduğu, bazı hükümlerin de uluslararası bir yapı kurulmasına dönük olduğu yorumları yapılmaktadır. Pan-Afrika Parlamentosu, Afrika Adalet Divanı gibi bazı

önemli kurumların varlığına ek olarak, finansal kurumlar ve bölgesel ekonomik gruplar, bahsi geçen arzuların hayata geçmesinde bir zemin olarak değerlendirilmektedir. Kısacası Afrika Birliği bir yandan, bir işbirliği örgütü gibi faaliyet göstermekte ancak uluslararası bir örgüte dönüşme eğilimi taşımakta; diğer yandan da federatif veya konfederatif bir devlete evrilmek gibi örtük bir arzu da taşımaktadır.

Birliğin kurucu antlaşmasına bakıldığında, diğer bölgesel örgütlerden farklı olarak katılmak isteyen devletler için sıkı koşullar aranmadığı görülmektedir. Devletlerin Afrika kıtasında ve katılmaya istekli olması yeterli görülmüştür. Bir başka deyişle Afrika Birliği, Afrika kıtasındaki devletler bakımından açık bir örgüt niteliği taşımaktadır. Ayrıca, 3 Şubat 2003'te Addis Ababa'da kabul edilen Kurucu Antlaşma'nın değiştirilmesine ilişkin protokolde, Birlik'ten çekilmeyi düzenleyen hüküm de kaldırılmıştır. Bu değişiklik, uluslararası hukuk açısından üyelikten çekilmeye engel teşkil etmemekle birlikte, Afrika Birliği'nin yaklaşımını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bahsi geçen hükümler değerlendirildiğinde, Afrika kıtası içinde kapsayıcı bir tutum benimsendiği görülmektedir. Bununla birlikte, Afrika Birliği'ne karşı yükümlülüklerini yerine getiremeyebilecek devletlerin üye olarak katılması halinde Afrika Birliği'nin etkinliğinin azalması tehlikesini de bünyesinde barındırmaktadır.

Afrika Birliği, dönüşüm sürecini devam ettirmektedir. Bununla birlikte, örgütün kurumlaşma yönünde yeterince mesafe kat ettiğini söylemek, gerçekçi olmayacaktır. Söz gelimi, Birlik organlarındaki karar alma mekanizması, tipik bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplantı ve karar yetersayılarının belirlenmesinde, bir belirsizlik söz konusudur. Çalışmada da belirtildiği üzere, oybirliği aranan durumlarda, oybirliğinin sağlanamaması halinde üçte ikilik çoğunluğun yeterli görüldüğü bir alternatif geliştirilmiştir. Yeni üyelerin katılımında ise basit çoğunluk yeterli görülmüştür. Kararların niteliği arasında bir ayrıma gidilmemiş ve bu durum, karar yetersayılarında bir özensizliğe yol açmıştır. Öte yandan, bazı kararların alınmasında yetki karmaşası da yaşanmaktadır. Örneğin gözlemcilik statüsünün kazanılmasıyla ilgili başvuru süreci ve usulü ile değerlendirme süreci, kesin hatlarla belirlenmemiştir. Gözlemcilik statüsünün, uluslararası topluma açılan bir pencere olduğu düşünüldüğünde, bu konuda hassasiyet gösterilmemesi, dikkat çekici bir eksikliklerdir.

Afrika Birliği, kıta içi muhtelif sorunlar sebebiyle de çeşitli zorluklara muhatap olmaktadır. Birlik, bahsi geçen bu zorluklarla başa çıkabilecek hukuki ve kurumsal araçlara sahip olsa da uygulamada yeterince etkili değildir. Söz gelimi Afrika Birliği, kıta devletlerinin bir hukuk devleti olması yönünde irade beyan ederken Mali, Sudan, ad ve Burkina Faso gibi devletler hâlâ darbecilerin yönetimi altında bulunmaktadır. ye devletlerin Afrika Birliği'nin politikalarını ihlal ettiği durumlarda, Afrika Birliği bir takım çabalar sarf etmekte ancak istenen sonuçlara ulaşamamaktadır. Demokrasi, insan hakları ve iyi yönetişim ile ilgili en temel ilkeleri ihlal ettiği bilinen Afrikalı liderlerin varlığı da bu örgütün önünde önemli bir engeldir. Afrika Birliği, zellikle Afrika Parlamentosu ve Afrika Adalet Divanı aracılığıyla demokrasinin ve iyi yönetişimin temellerinin güçlendirilmesi yönünde gayret sarf etmektedir. Bununla birlikte, kıtada demokrasinin tabana yeterince yayılamamış olması, hukuk devleti ilkelerinin halka yeterince yansımaması sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak Afrika Birliği, ortaya çıkış ve gelişme süreci dikkate alındığında, teorik olarak önemli bir mesafe kat etmiştir. Kurum yapısı itibarıyla işaret edilen eksikleri giderebilirse daha etkin bir rol oynama kapasitesine kavuşabilir. Bu durum, aynı zamanda ye devletlerin bir devlet olarak i örgütlenmelerine de yansiyarak zincirleme bir etki doğurabilir. Kurumsal olgunlaşmanın kıtadaki devletlere yayılmasıyla birlikte Afrika Birliği, belirlediği hedeflere ulaşmada mesafe alabilecek bir noktaya ilerleyebilir. Kıtanın yüzyıllar boyunca yaşadığı sorunlar ve kaynaklarının kıta dışına aktarımı da bu yolla yavaşlayıp durdurulabilir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

ABASS, Ademola, “Consent Precluding State Responsibility: A Critical Analysis”, **The International and Comparative Law Quarterly**, Vol. 53, No. 1, Jan 2004.

ABDULMACID, Muhammed S., **kanunu'lmunazamatu'ed-devliyye (el - Munazamatü'l-iklîmiyetüâmatü'l-itihad)**, Münşeatü'l-mârif, İskenderiye, 1969.

ABDURAHMAN, Hamdi, “siyaset et-tenâfûs ed-devli fi ifrikiyye”, **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 2, 2002, s. 55; ÂŞUR, Mohammad., “et-taketülât el iktisadiye fi ifrikiyye: et-tumuh ve'l-vakiyi”, **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 20, 2014.

ABDURAHMAN, hamdi, **es-sşraât el irkiye ve's-siyasiye fi ifrikya, kiraât el ifrikiyye**, ss. 1, 2004.

ABDURAZAK, Adel., **el menzümet el ifrikiyye ve'l-mubaderet (nepd) beyna'n-nazariyet ve't-tatbik rüya müstebeliyye**, 1.basım, el heyat el misriye el âmet lil kitap, Kahire, 2006.

ABDURAZAK, Adil., **ifrikaya fi itâr Munazamatü'l-vihadü'l-ifrikiyetü ve el-ithâdi'l-ifrikî**, el-heyatü'l-mısrıyyetü'l-âmatü lil-kutup, Kahire, 2007.

ABDUSALAM, Cafer, **dirase fikhiye ve tasiliye li'n-nazariyatü'l-âmatü li' t-tenzîmü'd-devlî ve lil umami'l-mutahidetü ve'l-vekâlâtü'l-mutakasisatü ve'l-munazamatü'l-iklîmiyye**, darü'n-nadatü'l-arabiyye, 6. Bası, Kahire, 1990.

ABDÜLFETTAH, Ferec, **İmkâniyyetü't-ta'c'îl bi tenfizi'l-cemâati'l-iktisâdiyyeti'l-İfrikiyye fi zılli'l-İttihâdi'l-İfrîkî**, **Merkezü'l-İmârât li'd-Dirâseti ve'l-Buhûsi's-İstrâfîciyye**, 2011, say. 162, s. 324; ABDURAHMAN, 2011, s. 122; HÜSEYİN, 2010.

ABDÜLHAMİD, Recep, **el-Münezzimatü'd-düveli beyne'l-Nazariyye ve't-Tedbik**, 1. Baskı, Daru'l-Kitabu'l-Camia, 2015.

ABDÜSSELAM, 1990, s. 59; EL-MESDÎ, Adil A., **Kânûnu'l-munazzamâti't-düveliyye**, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2009.

AHMED, Hişâm, “el-ithâdi'l-ifrikî”, **macalatü'l-mûtamar**, S. 32, Ekim 2004.

AHMED, Mahmud, **fadü'en-nizaât fi'l-fikir ve el- mumâresetü'l-garbiyye**, 1.basım, daru'l-hauma, Cezayir, 2003.

- AKKUTAY, Berat L., “Afrika Birliği'nin Askeri Önlemlere Başvurma Hakkı”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Cilt: 2 S: 4, Yıl: 2016.
- ARAFÄ, Abdusselam Salih., **el-Münazzimatü't-düveliyye ve'l-İklimiyye**, el-Daru'l-Cemahiriyye, 2. Baskı, Nasır, 1999.
- BADEJO, Diedre L., **The African Union**, Chelsea House Books, New York, 2008.
- BAKHİT, Yousry, “itifakiyet et-ticaret el hura el ifrikiya: alamatün farifa fi masiiratü et-takamül el iktisadi lil kara”, **macelet nâdî el iktisâdî**, S. 674, 2019.
- BARBAŞ, Sevriyye / BELÂBİD, kerime, **devrü'l-minazamât ed-devliye el iklimiyye fi hifzi's-silm ve'l-emni ed-devliyrteyni**, yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Bıcaycezayir, câmiat abdurrahman mîra kısmi'l-hukuk, 2014.
- BENCHENANE, Mustapha., **Le Régime Militaire Africains**, Publisud, Paris, 1983.
- BETTATI, Mario, **Droit Organisations Internationales**, QUE SAIS-JE, 1. basım, 1987.
- BORELLA, François, “le regionalism africain et l'organisation de l'Unite Africaine”, **Annuaire Français de droit international**, Volume 9, 1963.
- Bosniyye, Suâd, “el hurubu'l-ifrikiyye fi asril'evleme”, **kiraât el ifrikiyye**, S. 31, 2017.
- BOZKURT, Enver / KÜTÜKÇÜ, M. Akif / POYRAZ, Yasin, **Devletler Hukuku**, Yetkin Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2012.
- BRODIN, Claire, “Le Nepad, Une Initiative Politique De l'Afrique, Penser Son Développement Au XXI Siècle”, **AFRI**, Volume V, 2004.
- CAMAL, Hâlata., “el fakr fi ifrikiyye”, **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 2, 2005.
- CARRILLO, Juan / SALCIDO, Antonio, “Cours général de droit international public”, **RCADI**, S. 257, 1996.
- CAUHARÎ, Ahmed S., **kararat- Munazamatü 'l-vihdatü 'l-ifrikiyetü'l-n-nazariyye ve t-tatbikiyye ve dauruha- fi- hallı müşkilatı'l-kâra**, Münşeatü'l-mârif, İskenderiye, 1987.
- CILLIERS, Jakkie, “The African Standby Force: An update on progress”, **Institute for Security Studies**, Paper 160, 02 MAR 2008.

- COMBACAU, Jean/ SUR Serge, **Droit international public**, Ed. Montchrestien, Paris, 1999.
- Commission de l'Union africaine et État néo-zélandais, **guide de l'union africaine 2019**, 6ème édition, 2019.
- Commission de l'Union africaine et État néo-zélandais, **guide de l'union africaine 2020**, 7ème édition, 2019.
- ÇAĞIRAN, Mehmet, **Uluslararası Örgütler**, 3. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2019.
- ÇALIŞ, Şaban / ÖZLÜK, Erdem, **Küresel İlişkiler Çağında Uluslararası Örgütler**, Çizgi Kitabevi, 2018.
- DAHAP, Muhaytıp. D., **el-ithâdi'l-ifrikî ve'l-islahu's-siyasi: el vaki ve-l-maamul, mekezi'l-buhus ve d-diraset el ifrikiyye- câmiatü ifrikiyye el âlamiyye**, Hartum, 2014.
- DÂLÎ, cemal, “tevcîhat ve cuhut Nkrumahel-vehdiyye fi itar hareketi'l-camiati'l-ifrikiyye fi âfâkın ifrikiyye”, **el heyati'l-âma lil istiilâmât**, Kahire, C. 1, S. 3, 2000.
- DEBBÂR, Ez-Zühre B., Berlemânu Umûmi İfrikya, **Mecelletü'l-Ulûmi'l-Kânûniyye**, Ma'hedü'l-Ulûmi'l-İdâriyye, Azabe Üniversitesi, Haziran 2007.
- DHALA, Jamal, “ ed-dvru el-libiyye fii hareket el camiat el ifrikiyye”, **mutamar cemiyet el ifrikiyye lil ulumi es-siyasiyye**, Trablus, Eylül 2002.
- DIALLO, Alimata, **Le recours à la force armée par l'Union africaine : Contribution à l'interprétation de l'article 4 (h) de l'Acte constitutif de l'Union africaine**, Thèse de doctorat, Université de Genève, 2019.
- EBU HAYFA, Ali, **el-kânûnü'd-devlî el-âm**, minşeatü'l-maarf, İskenderiye, 1962.
- EBU IYANE, Fethi Muhammed., **Coğrafıyya İfrikıyya, kuzey Sahra üzerindeki devletler üzerinde uygulanan yerel bir çalışma**, Daru Nahzati'l-Arabiyye, Beyrut, 1983.
- EBU'L-ATA, Riyad Sâlih., **El-Munazzamâtü'd-düveliyye**, 1.Basım, İsra li'n-Neşri ve't-Tevzî', Umman, 2010.
- EBU'L-VEFA, Ahmed, **El-Vasît fi kânûni'l-munazzamâti'd-düveliyye**, 8. Baskı, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2011.

- EBUL ATA, Riyaz Salih., **el-Münazzimatü't-düveliyye**, 1. Baskı, İsra' Li'n-Neşri ve't-Tevzi, Amman, 2009.
- Economic Commission for Africa, **African Governance Report (AGR) II**, Oxford University Press, New York, 2009.
- ED-DAKAK, Muhammed S., **et-tanzimü't-Düveli**, Darü'l-Camiyye, 1994.
- ED-DUSÛKÎ, Seyyid İbrahim, **El-İstihlâf beyne'l-Munazzamâti't-düvelî: Dirâsetün tatbikiyyetün alâ istihlâfi'l-İttihâdi'l-İfrîkî li Munazzameti'l-Vahdeti'l-İğrîkiyye alâ Davi't-Tanzîmi'd-düvelî**, Daru'n-Nahdati'l-Arabî, 2005.
- El Abdellaoui, Jamila, "The Panel of the Wise", Paper: 193, **Institute for Security Studies**, 2009.
- EL EŞAL, Abdalah, **el itihad el ifrikî ve'l-kadâyâ el ifrikiye'l-miâsire**, müaseset el tevbecî li't-ticaret ve't-tibâet ve'n-neşr, Kahire, 2003.
- EL FAR, Abdulvahid, **et-tanzîmü'd-devlî**, 1.basım, âlamu'l-kutup, Kahire, 1979.
- EL HADÎSÎ, Halil, **el-vesit fi't-tanzîmü'd-devlî**, câmiatü'l-musul, Musul, 1991.
- EL HUVAS, Nadiye, **muhâdarâtun fi kânûni'l-munazamâti'd-devliyye**, câmiatu sidi mohammed abdalah, Fes, 2013.
- EL KENANÎ, Talip, **devru'l- munazamâtu'd-devliyye fi muvâcihati'l-irhâb**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazze, St. Clements Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü, 2013.
- EL KVENDÎ, mesüt., **el mevsuat et-târikiye ve'l-cugrafiyye**, el kısmi'-avvel, 2. Kitap, 1. Basım dârü ruvadi'n-nahda li't-tibâat, Beyrut, 1994.
- EL KVENDÎ, mesüt., **el mevsuat et-târikiye ve'l-cugrafiyye**, el kısmi'-avvel, 7. Kitap, 1. Basım dârü ruvadi'n-nahda li't-tibâat, Beyrut, 1994.
- EL HÜSEYNI, Mohammed., **Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyetü-min nahiyatenu-n-nazariyye ve't-tatbikiyye**, Darü'n-nahdatü'l-arabiyye, Kahire, 1976.
- EL-ANZÎ, İsa H., **En-Nazariyyetü'l-âmmetü li'l-münazzamâti'd-düveliyye maa't-tatbîki ale'l-Ümeme'l-Müttahideti ve Meclisi't-Teâvün**, 1. Baskı, Meclisü'n-Neşri'l-İlmî, Câmiatü'l-Küveyt, Küveyt, 2000, s. 75.
- EL-BARASÎ, Ömer H., "et't-tatavur el't-târîhî li-Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyye ilâ el-ithâdi'l-ifrikî", **macalatü karyunus el-ilmiyye**, S. 3.4.2010.

- EL-BEŞİR Ali A., **el vihda el ifrikiyye fi'l karn el işrin**, merkez ed-diraset el devliyye ve kitap el ekder, 1. Basım, Bingazi, 2004.
- EL-EMİN, Hamdani M., “et-tatavur et-tarihii lil camiati el ifrikiyye (1900-1945) ”, **macelet tarih el ulum**, S. 7, Mart 2017.
- EL-HADÎSÎ, Halil İsmail, **El-Vasît fî-tanzimi'd-düvelî**, Bağdat Üniversitesi, 1991.
- EL-KARÂÎ, Ahmed Y., **ed-diplomasıyetü'l-mısıryye ve iâdetü-tartîbü'l-manzumatu'l-ifrikiyye**, macalatu'es-siyasetü'ed-devliyye, S. 112, Nisan 1993.
- EL-MECZÛB, Muhammed, **Et-Tanzîmü'd-düvelî**, Menşûrâtü'l-Halebiyyi'l-Hukûkiyye, 8. Baskı, Beyrut, 2006.
- EL-MESDÎ, Adil A., **Kânûnu'l-munazzamati't-düvelıyye**, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2009.
- EL-MURSÎ Sayed, et-tekamıl el iklimi keâliyet taziz es-silm ve'l-amni fi ifrikiyye, bahs mukadam ila mutamar şabab el bahisin, **maahad el buhus ve'd-diraseet el ifrikiyye**, Kahire, 2006.
- El-Salihi Abdurrahman Ismail, **el-İttihad el-ifriki ke münazeme iklimiyye ... beyna'l amali ve 'l-intibah**, Merkez Abhas Afrika'ya, 1. Baskı, Ekim 2001.
- EL-ŞÛKRÎ, Ali Y., **el-Münazzimatü't-düvelıyye**, 1. Baskı, Daru Safa Li'n-Neşri ve't-Tevzi, Amman, 2011.
- EL-VÂLÎ, Mahmud İ., Müessesetü'l-İttihadi'l-İfrîkî, **Mecelletü'l-Ulumi'l-Kânûniyye**, Ma'hedü'l-Ulûmi'l-İdariyye, Azabe Üniversitesi, say. 11, Haziran, 2007.
- EN-NEDÂVÎ, Muhanned, **El-İttihâdü'l-İfrîkî ve tesviyetü'l-münâzaât**, Dirâsetü Hâleti's-Sûmâli, 1. Baskı, El-Arabîya, Kahire, 2015.
- ER-REŞİD, Ahmed, **El-Cihazü'l-kadâi fî itâri Manzûmeti'l-İttihâdi'l-İfrîkî: Hudûdu'd-devri'l-mutevakki' ve'l-me'müli fî buhûsi mü'temiri'l-İttihâdi'l-İfrîkî**, El-Merkezü'l-Âmmetü li Dirâsâtin ve Ebhâsi'l-Kütübî'l-Ahdar, 2005.
- Es SEYID, El Tayyib, **münâzaât el hududiyye ed-devliyye esbâbuha ve turuku haliha bi'tatbik ela şemal ifrikiyye**, yayınlanmamış doctora tezi, câmiatü umdurman el islmiyye mahadi'l-buhus ve dirâsât el âlam el islamî, umdurman, 2015.
- FARCHAKH, Michael, **Le statut de membre d'une organisation internationale et son acquisition**, universite paris 1, 2014.

- GALÎ, Butrus, **el alakatu'd-devliyye fi itar münazat el vehdet el ifrikiyye**, maktabet el inglo-misir, Kahire, 1974.
- GÂLÎ, Butrus, **el-alâkatü'ed-devliyye fi itâr Munazamatü'l-vihdatü'l-ifrikiyetü**, maktabatü'l-inglo el-mısıryye, 1974.
- GEİSS, Imanuel, **Pan african movement a history Panafricanism in American, Europe and Africa**, Holmes & Meier Pub, New York, 1974.
- GUELDICH, Hajer, **Cours introduction au Droit de l'Union Africaine**, Faculte Des Sciences Juridiques Politiques Et Sociales De Tunis, UNIVERSITE DE CARTHAGE, Tunis, 2020.
- GUY, Mvelle, **L'Union africaine: fondements, organes, programmes et actions**, L'Harmattan, France, 2007.
- GYİMAH-BOADİ, Emmanuel, **Democratic Reform in Africa: The Quality of Progress**, Lynne Rienner Publishers, new edition, 2004.
- HÂC, Fazile M., “işkeliyyetü bina ed-devletü fi-l'karn el-ifrîkî”, **macalatü iliza lil buhus ve el-diraset**, el- merkez el-câmii iliza, S. 3, 2018.
- HACÂC, Ahmed, **el-ithâdi'l-ifrikî ve Munazamatü 'l-vihdatü 'l-ifrikî: ruyatün mukârana**, markezi'l-buhûs el-ifrikiyye, Kahire, 2001.
- HALİL, Safvân Maksûd, **El-İttihadü'l-İfrîkî: Nemûzecen li munazzimin iklimiyyetin, Mecelletü'l-Kânûni'l-Mağribî**, Darüsselam, Sayı: 35, Haziran, 2017.
- HAMDİ, Abdurahman, “el-itihâdi'l-ifrikî ve'n-nizâmi'l-ennî el cedit fi ifrikiyye”, **Mekez el-imaret li'd-dirasâti'l- buhus el-istiraticiyye**, S. 162, 2011.
- HARRIS, L. Craig, “Darfour : Désastre Et Dilemme”, **Etudes**, Tome 404, juin 2006.
- HASAN, Hamdy, **el askariyuna ve'l-hukm fi ifrikiyye**, 1.basım, markez dirâsât el müstekbel el ifriki, Kahire, 1997.
- HASAN, Yusuf, **El-Münazzâmatu ve'l-munâzaatu fi kânûni'd-düvelî**, 1. Baskı, El-Merkezü'd-Düvelî li'l-İsdârâti'l-kânûniyye, Kahire, 2013.
- Humeyd, Zeydi, **ishâmât mabda sabati'l-hudud el mevrüset ani'l-istiimâr fi tesviyeti nizâati'l-hudud ve'l-iklim fi itâr münazamatü'l vihdet el-ifrikiyye/el itihad el ifrîkî, utruhat doctora geyr menşür, teze veze, câmiatü mevlut muamar kismü'l-hukuk**, 2016.

- HÜSEYN, Khalil., **et-tenzîmü'd-devlî**, darü'l-minhel el-lubnânî, Cilt: 2, Beyrut, 2010.
- Institute for Security Studies, **Non-Paper on the Operationalization of the Continental Early Warning System (CEWS)**, November 2014.
- İBRAHİM, Abdullah A., **mevsüat't-târîh ve es-siyaset fi ifrikiyye**, el-maktabü'l-mısırî-litevzi'il-matbuât, 1997.
- İBRAHİM, Ahmed, **el-amnu'l-iklîmî fi ifrikiyye: nzariyet't-takyîmiyye**, macalatü'es-siyasetü'ed-devliyye, S. 169, Temmuz 2007.
- İSBİR, Emin, **masiret el vehdet el ifrikiyye**, 2.basım, dârü'l-kelima li'n-naşr, Beyrut, 1983.
- İSMAİL, kalifa, **devrî mahkemet el-edl ed-devliyye fi hali'n-nizâati'l-hududiyye el ifrikiyye (1983-1999)**, mekezi'l-buhus ve d-diraset el ifrikiyye- câmiât fi câmiatü ifrikiyye el âlamiyye, Hurtum, 2015.
- KALBU, Âdem M., **İşkeliyyetü bina ed-devletü fi ifrikiyye, mûtemarü'l- câmiât fi câmiatü ifrikiyye el âlamiyye**, dâr metbatü câmiatü ifrikiyye el âlamiyye, Hartum, 2006.
- KİNDİKİ, Kithure, “The normative and institutional framework of the African Union relating to the protection of human rights and the maintenance of international peace and security : a critical appraisal”, **African Human Rights Law Journal**, Vol. 3, No. 1, 2003.
- KOLB, Robert, “Article 53 de la Charte des Nations Unies In: Cot, Jean-Pierre, Pellet, Alain & Forteau, Mathias. La Charte des Nations Unies : commentaire article par article”, **Economica**, Paris, 2005.
- KULSUM, Zayâni, **el-ithâdi'l-ifrikî ve tesviyeti'en-nizaât**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cezayir, Cezayir Üniversitesi Siyasal ve Uluslararası İlişkiler Fakültesi, 2012.
- LIHOUÉNOU, Christophe, **Le développement des pays francophones d'Afrique subsaharienne**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Benin, Université Abomey Calavi departement de la Sciences politiques, 2007.
- Macelet kiraât ifrikiyye, “azmat tedavul's-sulta fi ifrikiyye”, **macelet kiraât ifrikiyye**, S.28, 2016.
- MAHDÎ, Mohammed Â., “ifrikiyye ve'el harb ela'l-irhab: kiratün fi badi'l-cavvenib es-siyâsiyye”, **macelet dirâsât el ifrikiyye**, S. 42, 2009.

- MAMUN, Mustafa, **kânûnü'l-munazamatü'd-devliyye**, maktabatu Filistin, 1998, s. 86-87.
- MASON, Paul R., New Monetary Unions in Africa: a major change in the Monetary landscape?, **Économie Internationale**, N. 107, 2006.
- MERAY, Seha L., **Uluslararası Hukuk Ve Uluslararası Örgütler**, 2. Basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1979.
- METZGER, Chantal., **L'empire Colonial Allemand. Brève Histoire – Longue Mémoire**, Outre-Mers, 2017.
- MFOULOU, Jean, **L'OUA triomphe de l'Unité ou des nationalités**, L'Harmattan, Paris, 1986.
- MOHAMMAD, Hayfa., “muritaniye beyna'l-inkilap ve'l-hukumul'-madani”, **macalatü'd-dirâsât ed-devliyye**, S. 43, 2009.
- MOHAMMED, Baraka, “âliyet el ithad el ifrikî lihifzi's-silm ve'l-emni”, **macelet kiraât ifrikiyye**, ss. 40, 2019.
- MOKDÂŞÎ, Zuheyr, **The Community of oil exporting countries: A Study in governmental co-operation**, George Allen & Unwin, Ltd, London, 1972.
- MUBAREK, Kevser, el ithad el ifriki ve âliyet el hukmu'r-reşid fi ifrikiye, **kiraât el ifrikiyye**, S. 39, 2019.
- MUHERYRA, Nuseyre, “el ithad el ifriki ve't-tegyirat geyr dusturiyye minal'iddana ila't-tdekul”, **macelet et-tevasul**, câmiatü inaba, S. 35, 2013.
- MUSLİHÎ, Momammad, **münazamatü'l vihdet el-ifrikiyye: en-nahiyeti'nazariyye ve tatbikiyye**, Darü'n-nahdatü'l-arabiyye, Kahire, 1976.
- MÜBAREK, Kevser, “el ithad el ifriki ve âliyet dam hukmu'r-reşid”, **macelet kiraât ifrikiyye**, S.39, 2019.
- MÜRİKEB, Hayri Yusuf M., **el-Münazzimatü't-düveliyye ve'l-İklimiyye**, Ömer Muhtar üniversitesi yayımları, el-Beyda, 2014.
- NÂCÎ, İ. Mohammad., aser el evâmil ed-dakiliye ve'l-kâriciye fi adadi istikrar es-siyasî fi ifrikiyye, el hiver el mütemedin, S. 2376, 2018.

- NALDÍ, Gino /MAGLÍVERAS, Konstantinos., “The African Court of Justice and Human Rights: A Judicial Curate’s Egg”, **International Organizations Law Review**, Eylül, 2012.
- NASİR, Mohammed, **el- vesît fi’l-kânûnü’d-devlî**, 1. Basım, maktabatü’l-kânûn ve’l-iktisat, Riyad, 2012.
- Nkrumah Jamal, **el-ittihad el-ifriki: el-hulmu’l muacel**, Merkez Abhas Afrikiya, 1. Baskı, Ekim 2001.
- Open Society Institute /Oxam., "**Renforcer la participation populaire dans l'Union Africaine**", 2010.
- Open Society Institute, **Renforcer la participation populaire dans l'Union Africaine**, Première publication, Southern Africa (OSISA) et Oxpam, 2010.
- PACKER, Corrine/ RUKARE, Donald, "The New African Union And Its Constitutive Act", **AJIL**, Vol. 96, N. 2, April, 2002.
- Paul G. Adogamhe, “Pan Africanism Revisited: Vision and Reality of African Unity and Development,” **African Review of Integration**, Vol. 2, No. 2 (July 2008).
- PHİLİP, Christian, "Une typologie des statuts de membres des organisations internationales", **Revue Québécoise de droit international**, S. 1, 1984.
- POE, Daryl Z., **Kwame Nkrumah contribution to Pan-Africanism**, 1. basım, Routledge, New York, 2003.
- RÂNİYA, husyen, **el-ithâdi'l-ifrikî: kutvetün cedidetün fi masiiratü'l-kârah**, macalatü'es-siyasetü'ed-devliyye, S. 150, Ekim 2002.
- RATİP, Aîşe, **et-Tanzimi'l-Düveli ve et-Tanzimi'l-İklimi ve'l-Mütehasıs**, Daru Nahzatı'l-Arabiyye, Kahire, 1971.
- REUTER, Paul., **les organes subsidiaires des organisations internationales, Hommage d'une génération de juristes au président Basdevant**, Pedone, Paris, 1960.
- RİFAİ, Abdulaziz, **maşakil ifrikiya fi ahdi'l-istiimar**, 1.basım, maktabat kahire el hadise, Kahire, 1970.
- RUVEYDE, Âmine, devrül'l-ithad el ifrikî fi hali'n-nizaât el ifrikiyye: dirâset hâlat es-somâl, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Biskarat- cezayir, câmiat mohammad kidir kuleyet el hukuk, 2018.

- SAUDÎ, Mohammed A., **kadayya ifrikiyye**, el meclis el vatani li's-sakafa ve'l funnun ve'l adeb, Kuveyt, 1980.
- SELVA, Mohammed L., **diplomasieyetü'l-kimatü ve el-alâkatü'ed-devliyyeti'l-ifrikiyetü**, daru' l- mârif, 1979.
- SOMA/KABORE, Valérie E., “Le droit d’intervention de l’union africaine”, **Revue CAMES/SJP**, n°001, 2017.
- ŞAFİİ, B hasan., el ekves tencah fi tesviyet azmetü'r-riâsatü fi gambiye, **macelet kiraât ifrikiyye**, S. 32, 2017.
- ŞALKAM, abdurahman, “ed-demokratiyyetü's-şabatü fi ifrikiye”, **ceridet şerkil'evset**, ss. 15376, Yanayir 2021.
- ŞARAVİİ, Hulmi, **ifrikaya fi-nihayet'l-karn**, Arap Araştırma Merkezi, daru'l-âmin, Kahire, 2001.
- ŞEVİ, Sagavil., **el itihad el ifriki bedil limünazamet el vehdet el ifrikiyye tatavuret ve ehdef**, yayınlanmamış yüksek lisana tezi, kusantina, câmiat mantori kimi'l-hukuk, 2012.
- ŞEVİ, Sangavil, **el itihad el ifriki bedil limünazamet el vehdet el ifrikiyye tatavuret veehdef**, yayınlanmamış yüksek lisana tezi, kusantina, câmiat mantori kimi'l-hukuk, 2012.
- TCKIKAYA, Blaise., **La Charte Africaine De La Démocratie, Des Élections Et De La Gouvernance, Annuaire Français De Droit International**, CNRS, Edution 2008.
- TEHINDRAZANARIVELO, Djacoba, “Les Sanctions de l’Union Africaine contre les coups d’Etats et autres changements anticonstitutionnels de gouvernement : potentialités et mesures de renforcement” , **African Yearbook of International Law**, Vol. 12, 2004.
- TERZİOĞLU, Süleyman. S. / ÖZARSLAN, Bahadır B., **Uluslararası Örgütler Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.
- TUHEYR, Hanan, “Organisations Internationales Et Régionales : Une Étude Descriptive Et Analytique, l’Organisation De l’Union Africaine Comme Modèle”, **Route Educational & Social Science Journal**, Volume 5, August, S. 160, 2018.
- UBEYD, Kamal M., “ifrikiya- ruya âlamiyye”, **macalatü'd-dirâsât ed-devliyye**, S. 26, 2014.

United Nations, Summaries of Judgments, **Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice 1948-1991**, New York, 1992..

W. E. B. Du Bois, **Les Ames du peuple noir**, (çev. M. Bessone), La Découverte Poche, Paris, 2007.

WALLERSTEIN, Imannual, **Africa: The Politics of Independence**, Vintage Books, New York, 1969.

WUBIE, Hiruy/ TSEGAW, Zelalem, **African Union Law**, The Justice and Legal System Research Institute, Ethiopia, 2009.

YOROMS, Gani, **Counter-Terrorism Measures in West Africa**, Institute for Security Studies, May 2007.

YUSUF, Muhammed S., **En-Nazaiyyetü'l-âmmetü li'l-munazzamâti'd-düveliyye**, 2. Baskı, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Kahire, 2006.

Yuusuf, Abdulqaawi A., "The Right of Intervention by the African Union: A New Paradigm in Regional Enforcement Action? ", **African Yearbook of International Law**, vol.11, 2003.

İnternet Kaynakları

Abyssinia Law, The Organs of African Union, (<https://www.abyssinialaw.com/online-resources/study-on-line/item/954-the-organs-of-african-union>), (Erişim Tarihi: 04.05.2020);

Agence marocaine de presse, (<https://2u.pw/kYQS3>), ERIŞİM TARİHİ: 07/08/2021.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Raporu: (S/2014/9), s. 2. (<https://undocs.org/ar/S/2014/9>), (Erişim Tarihi: 08/02/2021).

http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Monzmat3/African-Un/sec06.doc_cvt.htm, (Erişim Tarihi: 18.03.2020).

http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Monzmat3/Wehda-afri/sec02.doc_cvt.htm, (Erişim Tarihi: 15/11/2018).

http://www.moqatel.com/openshare/Behoth/Monzmat3/Wehda-afri/sec02.doc_cvt.htm, (Erişim Tarihi: 12/11/2018).

<http://www.omvs.org/content/historique> (Erişim Tarihi: 04/01/2020).

<https://ahdath.info/644829>, (Erişim Tarihi: 07/08/2021).

<https://archives.au.int/handle/123456789/4423?locale-attribute=fr>, (Erişim Tarihi: 09.03.2022).

<https://au.int/ar/constitutive-act>, (Erişim Tarihi:10/06/2019).

<https://au.int/ar/node/25596>, (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

<https://au.int/en/decisions/decisions-thrity-third-ordinary-session-executive-council>, ET: 04.05.2020.

<https://au.int/en/decisions-109>, (Erişim Tarihi: 06/06/2020).

<https://au.int/en/pages/specialised-technical-committees-stcs-0>, (Erişim Tarihi: 21.03.2020).

<https://au.int/en/peace-fund>, (Erişim Tarihi: 20/08/2021).

<https://au.int/en/specialised-agencies-institutions>, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).

<https://au.int/fr/apropos/ecosocc>, (Erişim Tarihi: 03/06/2020).

<https://au.int/fr/apropos/ecosocc>, (Erişim Tarihi: 03/06/2020).

<https://au.int/fr/commission>, (Erişim Tarihi: 10/05/2020).

<https://au.int/fr/documents/20210802/manuel-de-lua> (Erişim Tarihi: 15.01.2020).

<https://au.int/fr/documents/20210802/manuel-de-lua> (Erişim Tarihi: 15.07.2020).

https://au.int/fr/etats_membres/profiles, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

<https://au.int/fr/organes/conceilexecutif>, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

<https://au.int/fr/organes/conceilexecutif>, (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

<https://au.int/fr/organes/corep>, (Erişim Tarihi: 19.03.2020).

<https://au.int/fr/organes/corep>, ET: 05.05.2020.

<https://au.int/fr/pua>, (Erişim Tarihi: 18.03.2020).

<https://au.int/fr/search/node/African%20Union%20Headquarters%20Agreement>,
(Erişim Tarihi: 08/03/2022).

<https://au.int/fr/stc>, (Erişim Tarihi: 22.03.2020).

https://au.int/sites/default/files/decisions/29514-assembly_au_dec_588_-_604_xxvi_f.pdf, (Erişim Tarihi: 03/07/20209).

<https://ia800802.us.archive.org/10/items/qanoun.al.munzzmat.al.dawlya/qanoun.al.munzzmat.al.dawlya.pdf>, (Erişim Tarihi: 20/05/2019).

<https://ketabonline.com/ar/books/92634/read?part=1&page=5&index=3336268/333627>,
(Erişim Tarihi: 02/01/2020).

[https://undocs.org/ar/S/RES/1769\(2007\)](https://undocs.org/ar/S/RES/1769(2007)), (Erişim Tarihi: 12/08/2021).

<https://www.aa.com.tr/fr/afrique/pm-malien-la-france-exerce-un-terrorisme-politique-m%C3%A9diatique-et-diplomatique-contre-notre-gouvernement-/2493764>,
(Erişim Tarihi: 08.02.2022).

<https://www.aa.com.tr/fr/monde/isra%C3%ABl-pays-observateur-%C3%A0-l-union-africaine-7-pays-arabes-s-y-opposent/2324884>, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).

<https://www.abyssinialaw.com>, (Erişim Tarihi: 10/05/2020).

<https://www.abyssinialaw.com/online-resources/study-on-line/item/954-the-organs-of-african-union>, (Erişim Tarihi: 06/06/2020).

https://www.achpr.org/ar_legalinstruments/detail?id=29, (Erişim Tarihi: 12.04.2021).

<https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=144192>), (Erişim Tarihi: 26.07.2021).

<https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2011/4/19/%D9%85%D9%88%D8%A8%D9%88%D8%AA%D9%88-%D8%B3%D9%8A%D8%B3%D9%8A-%D8%B3%D9%8A%D9%83%D9%88>, (Erişim Tarihi: 25.02.2021).

https://www.bbc.com/arabic/worldnews/2016/01/160131_burundi_au_troops, (Erişim Tarihi: 12/08/2021).

<https://www.g5sahel.org/mot-du-secretaire-permanent-mr-maman-s-sidikou/> (Erişim Tarihi: 12.06.2021).

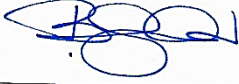
<https://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

<https://www.qiraatafrican.com/home/writer/22>, (Erişim Tarihi: 20.10.2021).

<https://www.revuepolitique.fr/le-syndrome-du-troisieme-mandat-ou-des-mandats-illimites-un-facteur-supplementaire-dinstabilite-politique-en-afrique/>, (Erişim Tarihi: 15.11.2021).

https://www.wipo.int/wipo_magazine/ar/2020/04/article_0005.html, (Erişim Tarihi: 24.06.2021).

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 18/04/2022	
<p>Tez Başlığı: Uluslararası Örgütler Hukuku Açısından Afrika Birliği ve Kitadaki Etkinliği</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 150 sayfalık kısmına ilişkin, 14/04/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>	
18/04/2022	
Adı Soyadı:	Ahmadou DIAKITE
Öğrenci No:	N16125969
Anabilim Dalı:	Kamu Hukuku
Programı:	Tezli Yüksek Lisans
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p style="text-align: center;">Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN</p>	

EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 18/04/2022	
Tez Başlığı: Uluslararası Örgütler Hukuku Açısından Afrika Birliği ve Kitadaki Etkinliği	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 	
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
18/04/2022	
Adı Soyadı: Ahmadou DIAKITE Öğrenci No: N16125969 Anabilim Dalı: Kamu Hukuku Programı: Tezli Yüksek Lisans Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora	
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u>	
UYGUNDUR. <hr/> Dr. Bahadır Bumın ÖZARSLAN	